CĂLĂTORII ÎN ISTORIE
GERMANII NU-ȘI ASCUND ISTORIA. O ÎNVAȚĂ

DEZVĂLUIRI
PRECURSORUL LUI STAUFFENBERG

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL
CRĂCIUNUL 1914 ÎN TRANȘEE

Historia

www.historia.ro

AN XIV, NR. 155 · DECEMBRIE 2014 · 9,99 LEI · APARE PE 15 ALE FIECĂREI LUNI · DIRECTOR ION CRISTOIU

1989
CUM A DEVENIT REVOLUȚIA LOVITURĂ DE STAT

DOSARELE DNA
cu MARIUS SAIZU
Povestea nespusă
a cazurilor de corupţie
şi a fraudelor de miliarde de Euro
www.primatv.ro
PRIMATV
MARŢI 20:30

Historia

Director **Ion Cristoiu**

Redactor-Şef
Ion M. Ioniţă

Creative Director
Mihaela Manolache

Editor coordonator Historia
Florentina Ţone

Editor coordonator Historia.ro
Ciprian Plăiaşu

Redacţia
Ciprian Stoleru
Andreea Lupşor
Irina Manea
Alexandra Şerban
Ioana Patriche

Adevărul holding
TEL. 0372.130.335

Publicaţie tipărită la
ROMPRINT
Grupul de presă şi tipografie

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING

Director online
Vlad Epurescu

Director publicitate
Dana Aneculoaei

Director marketing
Mircea Ionescu

Director distribuţie
Daniela Zamfir

Director producţie
Ionuţ Matei

ISSN **1582-7968**

Adresa:
Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21,
sectorul 2, Bucureşti
www.historia.ro

ABONAMENTE - INFORMAŢII ŞI RECLAMAŢII
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni până vineri, între orele 9.00 şi 18.00);
abonamente@adevărulholding.ro

2014 Adevărul Holding. Toate drepturile rezervate. Opiniile aparţin autorilor.

editorial

Historia

ION M. IONIŢĂ
redactor-şef HISTORIA

Decembrie 1989 şi lovitura de stat

Discuţia despre ceea ce s-a întâmplat în România acum 25 de ani nu se va încheia prea curând. Un sfert de secol se dovedeşte a fi o perioadă de timp prea scurtă pentru a permite o abordare rece, departe de patimile umane şi mai ales de cele politice.

Dar, ca în multe alte cazuri, lucrurile se pot vedea mai bine dacă încercăm o privire de la distanţă în locul uneia prea apropiate. Ce s-a întâmplat în 1989 în lume, nu numai în România?

Regimul comunist din Europa de Est s-a prăbuşit. Lua sfârşit, de fapt, ocupaţia Europei de Est de către URSS, ocupaţie rezultată în urma aranjamentelor făcute la sfârşitul războiului de către învingătorii Germaniei. Niciuna dintre ţările incluse în sfera sovietică nu a acceptat acest lucru de bună voie. Comunizarea s-a realizat peste tot sub teroare, pe baza aceleiaşi reţete staliniste: lichidarea vechilor elite democratice, impunerea la putere a partidelor comuniste sub supravegherea ocupanţilor, sovietizarea societăţii şi a economiei, eliminarea oricărei potenţiale rezistenţe în numele luptei de clasă.

Trupele sovietice de ocupaţie au asigurat punerea în aplicare a planului şi, atunci când au apărut revolte, au intervenit brutal pentru a înlătura primejdia. Cât timp URSS a avut resursele politice şi economice necesare, nimic nu s-a putut schimba în ţările satelite. Sigur, au fost nuanţe, abordări diferite de la ţară la ţară, dar niciunul dintre liderii comunişti nu a intenţionat să se desprindă din alianţa cu marele frate de la Moscova. Din contră, anii '80 au impus accentuarea duritătii regimului în ţările cu probleme, mai ales în Polonia şi Cehoslovacia, unde liderii mişcărilor anti-comuniste au fost din nou încarceraţi. Abia în momentul în care imperiul roşu şi-a epuizat resursele de putere, a devenit din ce în ce mai clar că ţările din Est vor folosi prilejul pentru a încerca să-şi obţină libertatea.

Comunismul s-a prăbuşit în toată Europa

Ceea ce s-a şi întâmplat. Victoria SUA în Războiul Rece, căderea Zidului Berlinului, încercările lui Gorbaciov de a reforma URSS au galvanizat mişcările populare din ţările comuniste. Polonia a fost prima care a reuşit. „Solidaritatea" a obligat guvernul comunist să negocieze, să accepte alegeri parţial libere şi să cedeze puterea. În vara lui 1989, Polonia nu mai era condusă de partidul comunist şi începea să facă reformele de trecere la democraţie şi capitalism. Procesul s-a repetat, nu identic, în toate celelalte ţări socialiste. Diferenţele istorice au generat situaţii specifice, iar România a fost, cronologic, ultima în acest proces istoric, trecând, în mod tragic, prin evenimente sângeroase. Sigur că a fost o luptă pentru putere şi că Ion Iliescu a câştigat. Dar **după** ce Nicolae Ceauşescu fugise cu elicopterul de pe acoperişul clădirii Comitetului Central. Dacă 1989 ar fi însemnat doar România, puteam accepta şi ideea unei lovituri de stat. Prăbuşirea comunismului în toată Europa de Est nu este, însă, o lovitură de stat. Iar ceea ce s-a întâmplat după fuga lui Ceauşescu este o altă istorie.

La vânătoare de urși canadieni

ISTORIA COSTUMULUI GĂRZILOR REGALE BRITANICE

Criticată vehement de iubitorii de animale, căciula din blană de urs canadian purtată de gărzile regale britanice reușește să reziste. De altfel, ce farmec ar mai avea o schimbare de gardă la palat fără celebrele obiecte vestimentare care cântăresc fiecare aproape trei sferturi de kilogram?

SUMAR DECEMBRIE

6 | ACTUALITATE

- Arhivele lui Gabriel García Márquez, achiziționate de Universitatea Texas
- Detalii neașteptate despre mecanismul Antikythera
- Descoperire arheologică deosebită în Turcia
- Pălăria lui Napoleon, un obiect vestimentar de milioane
- Exemplar rar din „First Folio", găsit în nordul Franței
- Un schelet de mamut lânos, vândut la licitație
- Principalul asistent al lui Adolf Eichmann a murit în Siria
- A fost Coco Chanel spioană nazistă?

10 | DIN MUZEELE ROMÂNIEI

Bastonul cu stilet Toledo al sonetistului Mihai Codreanu

12 | DOSAR: DUPĂ 25 DE ANI

- Ultimul stalinist
- În jurul României, comunismul se prăbușește
- Revoluționarii
- Decembrie 1989: presa trece peste noapte de partea Poporului
- Sandra Pralong: „Oamenii au fost, nu doar metaforic vorbind, figuranții unui film în regia lui Sergiu Nicolaescu"
- Raymond Clarinard: „Pentru mine, România este un simbol al speranței"

FOTO COPERTĂ: PHOTOLAND/CORBIS IMAGES

48 | SCURT PE 2

În toți anii, negreșit, Moș Crăciun pribeag sosește

50 | DEZVĂLUIRI

Precursorul lui Stauffenberg în tentativa de asasinare a lui Hitler

58 | ISTORIA UNUI TABLOU

El Greco: *Adorația păstorilor*

60 | PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Crăciunul 1914 în tranșee

66 | APOSTOLII LUI STALIN

Scrisori către Stela. Dragostea pe axa penitenciară Târgu Ocna-Mislea

68 | CĂLĂTORII ÎN ISTORIE

Germanii nu-și ascund istoria. O învață așa cum a fost

76 | AGENDA

■ FILM ■ EXPO ■ CARTE ■ TV

80 | ISTORII COMESTIBILE

- Votează cine poate

Historia ⊕

Pentru că dorim să îți oferim mai mult, fiecare număr al revistei „Historia" are ceva în plus: am adăugat în paginile publicației **QR coduri,** care, odată scanate cu smartphone-ul sau tableta, îți vor permite să ai acces la un conținut interactiv: articole pe aceeași temă, filme, infografii, galerii foto și alte lucruri interesante. Nu ai un smartphone care poate face asta? Nu-i nimic, toate acestea sunt disponibile pe **historia.ro**.

FOTO: SHUTTERSTOCK, GULIVER/GETTY IMAGES

Arhivele lui Gabriel García Márquez, achiziţionate de Universitatea Texas

Biblioteca Universității Texas din Statele Unite a achiziționat arhivele scriitorului columbian Gabriel García Márquez, care a murit în aprilie 2014, la vârsta de 87 de ani, și ale cărui romane au adus America Latină la viață pentru milioane de cititori de pe întreg globul. Arhivele scriitorului se întind pe o perioadă de peste 50 de ani și includ manuscrisele a zece cărți, printre care se află *Un veac de singurătate* și *Dragostea în vremea holerei*, dar și peste 2.000 de scrisori, unele dintre ele adresate unor autori celebri, ca Graham Greene. Colecția mai include de peste 40 de albume, mașinile de scris Smith Corona și computerele folosite de scriitorul columbian pentru a-și redacta multe dintre opere. Gabriel García Márquez a devenit celebru pentru romanul său *Un veac de singurătate*, o poveste fantastică a unei familii, care i-a adus Premiul Nobel pentru Literatură în 1982.

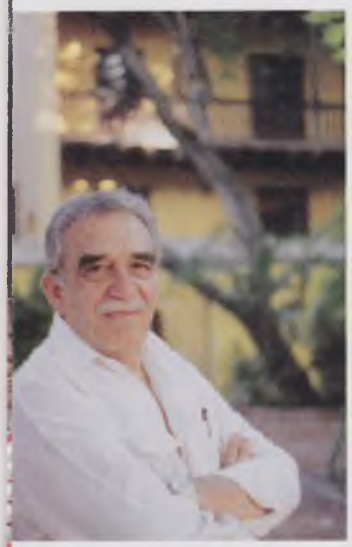

Detalii neașteptate despre mecanismul Antikythera

Un studiu recent oferă detalii neașteptate despre mecanismul Antikythera, considerat cel mai vechi calendar astronomic și strămoșul calculatorului analog. Descoperit pe o epavă în largul coastelor Greciei, în anul 1901, ciudatul obiect a fost datat ca având o vechime de peste 2.000 de ani. Cu ajutorul lui, grecii puteau calcula cu precizie eclipsele, mișcarea planetelor și puteau stabili datele la care erau organizate Jocurile Olimpice. Acum, Christian Carman, istoric la Universitatea Quilmes din Argentina, și fizicianul James Evans de la Universitatea Puget Sound din SUA au analizat în detaliu fragmente din acest dispozitiv. Astfel, ei au aflat că mecanismul a funcționat prima dată cu o sută de ani înainte de data calculată inițial. Mai exact, calculatorul fusese pornit pe 12 mai 205 î.Hr.. Cercetătorii au aflat acest lucru comparând mișcările mecanismului cu documentele babiloniene care înregistrau eclipsele.

Descoperire arheologică deosebită în Turcia

Arheologii care fac săpături în orașul antic Zeugma din sudul Turciei au descoperit mozaicuri grecești de o frumusețe deosebită, extrem de bine conservate. Orașul, aflat acum la granița cu Siria, a fost fondat în urmă cu 2.000 de ani de unul dintre generalii lui Alexandru cel Mare, Seleucus I Nicator. Excavarea sitului a început în anul 2007, din dorința de a salva aceste comori arheologice de apele râului Eufrat, care sunt pe cale de a le inunda în urma construirii unui baraj. Mozaicurile au fost mutate, procedură foarte dificilă, dar esențială pentru salvarea lor. Potrivit specialiștilor, acestea sunt cele mai frumoase mozaicuri păstrate din Antichitate. Aproximativ 80% din acest oraș antic a fost sub apă în ultimii 10 ani. Zeugma avea cândva peste 80.000 de locuitori, iar orașul a fost distrus în anul 253 d.Hr., după invazia trupelor persane.

Exemplar rar din „First Folio", găsit în nordul Franței

Un exemplar foarte rar din „First Folio", prima colecție cu piese de teatru scrise de William Shakespeare, publicată în 1623, a fost descoperit în nordul Franței. „Este cel de-al 231-lea exemplar descoperit în lume și al doilea în Franța", a explicat Remy Cordonnier, în vârstă de 31 de ani, bibliotecar în orașul Saint-Omer din regiunea Pas-de-Calais. În cadrul pregătirilor pentru o expoziție despre literatura engleză, bibliotecarul francez a consultat un volum de Shakespeare (1564-1616), catalogat ca datând din secolul al XVIII-lea. Dar, foarte repede, Remy Cordonnier, care are și un doctorat în istoria artei, a avut mari dubii în legătură cu acea datare. „Mi-a venit în minte că ar putea fi vorba de un «First Folio» neidentificat, cu o încărcătură istorică și o valoare intelectuală foarte importantă", a adăugat el. Deși exemplarul se află într-o stare bună de conservare, acestuia îi lipsesc totuși 30 de pagini, inclusiv aceea cu titlul, fapt care ar putea să explice motivul pentru care a rămas în uitare timp de patru secole. Această descoperire a fost autentificată de specialistul mondial în „First Folio", Eric Rasmussen, profesor de literatură la Universitatea Reno din statul american Nevada.

Acest documentar își propune să facă lumină asupra celor mai importante teorii conspiraționiste din istorie. Încercăm să aflăm adevărul din spatele unora dintre cele mai mari mistere ale lumii, cercetând și mai adânc, analizând teritorii și mai mari, întrebând și mai insistent și descoperind dovezi cu mai multă determinare ca niciodată, în cea de-a doua serie din Istoria interzisă!

H VIASAT HISTORY
Istoria interzisă Seria 2
Marțea, 16 decembrie-20 ianuarie, ora 22:00

Pălăria lui Napoleon, un obiect vestimentar de milioane

O pălărie a lui Napoleon a fost cumpărată la sfârșitul lunii noiembrie cu 1.884.000 de euro de un colecționar sud-coreean, în urma unei vânzări de suvenire napoleoniene. Pălăria reprezintă unul dintre cele 19 obiecte vestimentare pe care le-a purtat fostul împărat al Franței și care au primit certificatul de autenticitate în urma analizei experților. Aceasta a făcut parte din colecția prințului de Monaco, însă reprezentantul Casei Regale din Principat a decis să renunțe la o parte a obiectelor pe care le are în posesie. Pălăria, potrivit specialiștilor, a fost purtată de Napoleon Bonaparte în timpul în care era prim consul, în lupta de la Marengo din 1800. De asemenea, au fost scoase la licitație o cămașă purtată de fostul împărat francez în perioada exilului său pe Insula Sfânta Elena, precum și un fular roșu purtat tot în aceeași perioadă.

Un schelet de mamut lânos, vândut la licitație

Un schelet aproape complet de mamut lânos (supranumit Monty), a cărui specie a dispărut în urmă cu 10.000 de ani, a fost vândut cu 189.000 de lire sterline (239.000 de euro) la o licitație organizată în Marea Britanie. Scheletul are o înălțime de 5 metri și o lungime de 3,5 metri și e înzestrat cu o pereche impresionantă de colți. „Chiar dacă avea o talie similară cu aceea a unui elefant actual, mamutul avea urechi mai mici și o coadă mai scurtă, care îi permiteau să minimalizeze riscul de îngheț și pierderile de căldură, iar aceste detalii îl făceau să fie bine adaptat la era glaciară", au precizat organizatorii licitației.

Principalul asistent al lui Adolf Eichmann a murit în Siria

Efraim Zuroff, director al Centrului Simon Wiesenthal din Ierusalim, a confirmat recent pentru BBC News că fostul nazist criminal de război, Alois Brunner, a murit în Siria în urmă cu câțiva ani, cu toate că informațiile despre fostul asistent al lui Adolf Eichmann lipseau în ultima perioadă. Amănuntele privind moartea și înmormântarea lui Brunner la Damasc au ieșit la iveală grație unui fost agent secret german „de încredere", care a activat în Orientul Mijlociu. De asemenea, încă din luna aprilie, Brunner a fost scos de pe lista celor mai căutați criminali naziști ai Centrului Simon Wiesenthal.

Fostul căpitan al SS, Alois Brunner, care ar fi avut 102 ani astăzi, era acuzat de deportarea a peste 125.000 de evrei în lagărele de exterminare din timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. După război, Alois Brunner a reușit să scape de un posibil proces și, în 1954, a fugit în Siria după ce a fost condamnat la moarte în Franța pentru crime împotriva umanității. El a fost identificat în mai multe rânduri de vânătorii de naziști, dar a fost protejat de guvernul sirian. Între 1961-1980, Brunner a fost ținta mai multor tentative de asasinat organizate de Mossad.

A fost Coco Chanel spioană nazistă?

Un documentar realizat de postul francez de televiziune France 3 a adus în fața spectatorilor documente care dovedesc fără urmă de îndoială că faimoasa creatoare de modă Coco Chanel a fost membră a Abwehr, serviciul de informații al Statului Major german. Implicarea acesteia în spionaj datează din 1940, după ocuparea Franței de către trupele germane.

Coco Chanel locuia la Paris, la Hotelul Ritz, și a început o relație amoroasă cu un spion german, pe numele lui Hans Günther von Dincklage. Coco Chanel, care avea 57 de ani în 1940, a devenit o prezență constantă în anturajul ofițerilor naziști, iar în 1943 a fost trimisă la Madrid, unde a încercat să exploateze faptul că îl cunoscuse pe Winston Churchill, pentru a ajunge la o înțelegere cu ofițerii britanici staționați acolo.

Potrivit documentului, ținut secret în arhivele Ministerului francez al Apărării în ultimele șapte decenii, Coco Chanel era agentul F-7124, cu nume de cod Westminster, de la numele fostului ei iubit și prieten, ducele de Westminster. Un istoric susține, în documentar, că faimoasa creatoare de modă a sperat să se poată folosi de legăturile ei cu naziștii pentru a-și recupera afacerea cu parfumuri, pe care o vânduse în 1924 unei familii de evrei, Wertheimer. Ea spera ca în urma deportării familiei respective, afacerea acestora să fie confiscată și să îi fie returnată. Însă, între timp, familia Wertheimer a vândut partea ei din afacerea cu parfumuri Chanel unui om de afaceri german.

În documentar se menționează, de asemenea, că și alte personalități franceze, precum Edith Piaf, Chevalier sau Guitry, ar fi avut legături cu naziștii. „Oficiali ai Guvernului francez susțin că aproape toate personalitățile din acea perioadă s-au alăturat fie rezistenței, fie naziștilor", susțin realizatorii documentarului.

ENCICLOPEDIA FP A FIGURILOR CARE AU MARCAT ANUL 2014

Noua ediţie FP România include anuarul FP 100 de Gânditori Globali, care aşază în zece secţiuni peste o sută de nume ce au marcat anul la nivel global, transformându-şi ideile în acţiuni cu impact asupra a milioane de oameni. Trei exemple.

HANNA HOPKO

PENTRU CĂ DUCE REVOLUŢIA DIN UCRAINA DINCOLO DE MAIDAN.

Activistă | Ucraina

Hanna Hopko s-a aflat pe Maidanul din Kiev încă din prima zi, a scris „New York Times". Membră a Sectorului Civic al Euromaidanului, un grup pro-democraţie, a fost o lideră printre miile de protestatari care şi-au petrecut lungile luni de iarnă militind pentru o schimbare la Kiev.

Din februarie, revoluţia deomocratică din Ucraina a intrat într-o nouă etapă, mai dură, care viza impunerea unei reforme guvernamentale semnificative. Hopko se află, din nou, în prima linie. Duce o campanie de lobby la nivel înalt pentru a determina parlamentul să adopte un pachet de legi anti-corupţie şi reforme legislative schiţate de peste 100 de experţi dintr-un spectru larg de domenii. Până acum, guvernul a adoptat deja o serie din aceste politici publice. De exemplu, în aprilie au trecut legile cu privire la libertatea de expresie a presei şi cele care vizează achiziţiile publice. În octombrie, Hopko a fost aleasă în Parlamentul ucrainean.

Activiştii reclamă că legiuitorii au eşuat în a-şi onora promisiunile faţă de electorat şi că sunt preocupaţi prea mult de propriile interese. Pentru Hopko, obstacolele nu sunt decât o motivaţie pentru a continua lupta. „Sistemul ne atacă, deci contraatacăm", a spus Hopko, în primăvară, pentru „New York Times".

LUPTĂTOARELE DIN KURDISTAN

PENTRU CĂ APĂRĂ MAI MULT DECÂT PROPRIA LOR ŢARĂ.

Combatante | Irak, Siria

Când luptătorii Statului Islamic au măturat regiuni largi ale Siriei şi Irakului în acest an, forţele kurde i-au întâmpinat pe linia frontului. Printre cei care au rezistat înaintării militanţilor s-au aflat mii de luptătoare, inclusiv cele din Peshmerga, forţele armate din Kurdistanul irakian, şi din Unităţile de Protecţie Populară din Siria (YPG).

Mass-media occidentală au devenit obsedate de aceste femei, dar însemnătatea lor merge mult dincolo de faptul că sunt femei aflate pe câmpul de luptă. Pentru aceste luptătoare, Statul Islamic este doar un front în războiul lor.

Deşi regiunile kurde din Orientul Mijlociu sunt percepute ca fiind progresiste în privinţa politicii privind sexele, nu acesta este cazul unor comunităţi, mai ales din Irak, unde reprezentarea femeilor în guvern este limitată, femeile divorţate sunt stigmatizate, iar familiile rurale încă recurg la uciderea pentru onoare. Pentru multe femei, instituţiile militare kurde oferă un refugiu şi sunt un mod de a rezista acestei organizări patriarhale. Nu numai că se cere ca soldaţii să fie alfabetizaţi, dar primesc şi lecţii de politică şi de drepturi ale omului ca parte a pregătirii militare.

„Au luat armele şi au plecat la luptă să protejeze Kurdistanul", a declarat, pentru PBS, col. Nahida Ahmed Rashid, comandantă a Peshmerga, „dar şi ca să arate că nu există nicio diferenţă între bărbaţi şi femei."

THOMAS PIKETTY

PENTRU CĂ A CALCULAT CIFRELE NOII EPOCI DE AUR.

Economist | Franţa

Dezvăluirea lui Thomas Piketty, economistul francez care, da, a fost descris drept „star rock", este o expresie matematică simplă: r > g. Rata de profit a capitalului, r, va fi de obicei mai mare decât rata creşterii economice, g. Capitalul, deci, direcţionează bogăţia către cei care deja o au.

Piketty a analizat datele fiscale pentru a furniza cea mai cunoscută evidenţă din istorie cu privire la concentrarea bogăţiei şi a arătat că Statele Unite şi Europa au intrat într-o nouă Epocă de Aur, cu niveluri ale inegalităţii nemaivăzute după Primul Război Mondial. Cartea în care Piketty prezintă aceste concluzii – *Capital in the Twenty-First Century* – este un simbol viu al anxietăţii pe care această inegalitate a creat-o în economia post-industrială, financiarizată. Cartea a stat mai multe săptămâni în vârful listelor cu bestselleruri şi a stârnit conversaţii aprinse la cine pe două continente, timp de luni de zile.

Anul acesta, cei peste 100 de "Gânditori Globali" sunt împărţiţi în următoarele categorii: Agitatorii, Decidenţii, Provocatorii, Ecologiştii, Inovatorii, Avocaţii, Cronicarii, Vindecătorii, Artiştii, Mogulii.

Bastonul cu stilet Toledo al sonetistului Mihai Codreanu

În Muzeul „Mihai Codreanu" (Vila Sonet) din Iași se află un obiect cu o istorie cât se poate de interesantă: bastonul cu stilet Toledo al sonetistului Mihai Codreanu. Însoțitor și prieten al poetului care a orbit de tânăr, armă, recuzită folosită în ritualuri masonice, accesoriu de modă, bastonul fascinează prin povestea sa. | DE BEATRICE PANȚIRU | FOTO: CORNELIU GRIGORIU

Un adevărat domn din Belle Époque nu putea ieși fără baston. Era de neconceput! Bastonul avea, de cele mai multe ori, mâner din metale și pietre prețioase, fiind un simbol al bogăției, al puterii, un semn al staturii sociale. După baston puteai deosebi un aristocrat de un mic-burghez sau de un simplu târgoveț. Pentru că, de la mijlocul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, acest accesoriu, ducând cu el și simbolistica statutului social, a pătruns în toate clasele sociale, până jos. Era de-acum nu doar un instrument ortopedic, ci un accesoriu la modă, care spunea ceva despre posesorul său.

FOLOSIT, SE PARE, ÎN RITUALUL DE INIŢIERE ÎN MASONERIE

Maestrul Mihai Codreanu, părintele sonetului românesc, era nedespărțit de bastonul său. Unul care avea un atribut în plus: era totodată și o teribilă armă de autoapărare. Lemnul ascundea în interior un stilet din oțel de Toledo. La Toledo erau făurite, după metode străvechi, rămase de la mauri, celebrele săbii, considerate cele mai bune din lume. Toate armatele europene cunoșteau superioritatea oțelului de Toledo, iar ofițerii și spadasinii căutau să se înarmeze cu săbii toledane.

Apăsând butonul mânerului, mecanismul de siguranță se eliberează și lasă să fie tras din teacă stiletul, gravat cu motive florale, iar în partea superioară având inscripționată marca producătorului. Această lamă, în secțiune rombică, are o lungime de 70 de cm. Armă fatală!

Bastonul, din lemn de bambus, cu mâner din același material, îndoit la cald, are o lungime totală de 90 cm și un diametru de 1,6 cm. Gulerul este confecționat dintr-un fir metalic, argintat, împletit în formă de coroniță.

Despre acest stilet se spune că ar fi fost folosit în ritualul de inițiere în masonerie. Mihai Codreanu (ca mai toți intelectualii vremii, care se bucurau și de o stare materială bună) a făcut parte din loja „Dimitrie Cantemir", constituită la Iași, avându-i alături, printre alții, pe scriitorii Mihail Sadoveanu (cel care l-a convins pe Mihai Codreanu să intre în lojă) și pe Păstorel Teodoreanu, membri ai societății culturale „Viața românească". Întâlnirile lojilor masonice se desfășurau după un ceremonial bine stabilit, în cadrul căruia elementele de ținută aveau un rol precis. Ritualul masonic presupunea existența unei recuzite specifice, printre care și sabia.

Muzeul „Mihai Codreanu" (Vila Sonet)

Deschisă publicului în 1970, casa-muzeu în care a locuit Mihai Codreanu a fost construită în anul 1934, pe un teren donat sonetistului de Primăria Iași, ca o recunoaștere a admirabilei sale activități. Casa se păstrează aproape în întregime așa cum arăta în timpul vieții poetului, cu toate valorile artistice, cu biblioteca, biroul de lucru, sufrageria, dormitorul și toate celelalte anexe.
Salonul casei era și locul unde se întâlneau membrii cenaclului literar „Viața românească". Din bufetul tip Biedermeier, aflat în salon, serviciul de cafea sub formă de craniu uman ne trimite cu gândul la ritualul și la agapele masonice care nu-i erau necunoscute *maestrului* Mihai Codreanu. Din cuierul din dormitor, bastonul cu stilet de Toledo dezvăluie celor interesați periplul sonetistului prin lașiul interbelic. Muzeul „Mihai Codreanu" (Vila Sonet), aflat pe strada Rece, la numărul 5, aparține Muzeului Literaturii Române Iași, alături de alte 11 muzee și case memoriale literare.

BASTONUL, FURAT ÎN TIMPUL UNEI VIZITE LA BORDEL

Pentru Mihai Codreanu, bastonul cu stilet de Toledo nu a fost doar un accesoriu de modă sau o piesă de recuzită masonică, ci i-a fost prieten de nădejde. Sonetistul, care avea probleme mari cu vederea încă de la vârsta de 29-30 de ani, nu se despărțea niciodată de baston în plimbările sale. Dar nu era doar un instrument pentru mersul nesigur al miopului absolut, ci chiar o armă, căci nu de puține ori plimbările s-au terminat cu lupte, mai ales cu bețivii orașului sau cu soții geloși ai doamnelor care roiau în jurul galantului poet. Noroc că era însoțit mereu de devotatul său scutier, actorul și scriitorul Sandu Teleajen.

Bastonul poetului apare și într-un episod savuros, vizita maestrului la bordel, relatat de Viorel Ilișoi în volumul *Necunoscutul Mihai Codreanu*: „Când Muza – peste tot el o scrie cu majusculă – nu-l primea în iatacul ei de marmură și catifea, când nici marile frumuseți ale Iașului nu se aflau în câmpul lui gravitațional, sau măcar cele ceva mai mici, domnul Codreanu își conducea trupeasca parte, deschizându-i calea solemn, cu bastonul, spre casa de toleranță de pe strada Gându. O casă cu femei pierdute, pe care el le găsea. Dădea atacul ca un uliu în colivia cu păsărele. Nu era un lucru pe care să-l facă pe furiș, dar nici nu zăngănea cu bastonul prin zăbrele, ca să știe tot orașul. Alte vremuri, alte moravuri! Odată, când să plece de la locul plăcutelor fapte, s-a trezit că nu mai avea nici hainele, nici ceasul, nici bastonul! I le furase cineva, ieșind cu mârșăvie de sub patul curtezanei".

Din fericire, obiectul a fost recuperat de la proxenetul care-l furase, neștiind cine era distinsul proprietar și astăzi poate fi admirat, în toată temuta lui splendoare, la muzeul „Mihai Codreanu" din Iași.

DUPĂ 2

✯ Nicolae Ceaușescu, ultimul stalinist ✯ În jurul României, comunismul se prăbușește ✯ „Când am pornit, mi-a fost o frică de nu mai știam de mine" ✯ „Pe unii îi interesa de carne, pe unii de gloanțe, pe unii de libertate" ✯ „Eram sin Plecasem cu copilul de acasă și eu nu mai eram cu nimeni" ✯ „Țin minte că strig «Hai Rapidul!», «Hai Rapidul!», credeai că e meci" ✯ Bărbată-miu nicio clipă n-a f cuprins de spiritul revoluționar, patriotic" ✯ „Au fost pe dracu' teroriști. Unde să Eu am fost teroristul" ✯ „Uneori chiar am regretat că am plecat la Revoluție, mai

5 DE ANI

stăteam acasă" ★ „Vă spun că mie mi-a plăcut cu Ceauşescu. Şi m-am dat pe urmă cu Revoluția" ★ „Am trăit acest stres şi am căzut" ★ Decembrie 1989. Presa trece peste noapte de partea Poporului ★ Sandra Pralong: „Oamenii au fost, nu doar metaforic vorbind, figuranții unui film în regia lui Sergiu Nicolaescu" ★ Prima Revoluție în direct ★ Marc Capelle: „Nu am crezut niciodată în teza unei revoluții" ★ Raymond Clarinard: „Pentru mine, România este un simbol al speranței"

DOSAR COORDONAT DE FLORENTINA ȚONE ȘI CIPRIAN STOLERU | FOTO: PHOTOLAND/CORBIS IMAGES

ULTIMUL STALINIST
ASCENSIUNEA ŞI CĂDEREA LUI CEAUŞESCU

În imaginarul public extern, numele României este asociat – dincolo de uluitoarele performanțe sportive ale Nadiei Comaneci și ale lui Ilie Năstase – cu două personaje istorice malefice: Dracula și Nicolae Ceaușescu. Dacă în cazul primului avem de-a face cu imaginea deformată de către cronicile germane ale veacurilor XV-XVI, preluate în scop literar, fără discernământ, de Bram Stoker în romanul său *Dracula* (1897), în privința celui care a condus destinele României între 1965-1989, percepția este mult mai apropiată de realitate, viața și acțiunile lui Ceaușescu fiindu-ne practic contemporane și, din această perspectivă, mult mai ușor de apreciat și judecat. Întrebarea care se pune e cum de a fost posibil ca un semianalfabet, dotat cu o cultură precară, dar și cu o viclenie nativă, hârșâită în conflictele ce au măcinat Partidul Comunist Român, să devină satrapul unei țări europene la sfârșitul secolului XX, fiind necesare peste o mie de victime pentru a-l înlătura de la putere. Simpla apartenență la sistemul comunist, un sistem de promovare a antielitelor politice, nu este de-ajuns pentru a explica ascensiunea unui asemenea om în vârful ierarhiei sociale românești, chiar dacă vorbim de faza ultimă a unui regim impus cu forța din afară în a doua jumătate a anilor '40, regim care avea codat în ADN-ul său originar sămânța extincției. Niciun alt lider comunist din estul Europei, cu excepția lui Tito, n-a beneficiat de o vizibilitate și chiar favorabilitate externe atât de mari precum Ceaușescu, niciun alt lider comunist est-european nu s-a apropiat ca mod de gândire și acțiune atât de mult precum Ceaușescu de modelul stalinist, ilustrat în epocă poate doar de Kim Ir-sen sau Fidel Castro. Este încă unul dintre paradoxurile care jalonează din belșug istoria românească. | DE DAN FALCAN | FOTO: GULIVER/GETTY IMAGES, GULIVER/AFP, PHOTOLAND/CORBIS IMAGES, FOTOTECA ONLINE A COMUNISMULUI ROMÂNESC

Al treilea dintre cei nouă copii ai Alexandrei și ai lui Andruță Ceaușescu, țărani săraci dintr-o zonă subdezvoltată a României, Nicolae Ceaușescu se naște la 26 ianuarie 1918 în comuna Scornicești, județul Olt. Coincidența apariției pe lume a viitorului conducător al României în chiar anul Marii Uniri nu va scăpa evident osârdiei slugarnice a lăudătorilor de profesie care n-au întârziat ca, în negurosii ani '80, să găsească tot felul de semnificații simbolice între făurirea României Mari și destinul celui ce avea să devină *Geniul Carpaților*. Neîndoielnic o țară mare nu putea să se nască decât odată cu un om mare, menit să o ducă „pe cele mai înalte culmi de civilizație și progres"!

„VOI FI STALINUL ROMÂNIEI"

La nici 11 ani, în 1928, Ceaușescu își părăsește satul natal, la fel ca și alți șase dintre frații săi, în căutarea unui trai mai bun, stabilindu-se la București la sora sa mai mare, Niculina Rusescu. Inițial se angajează în atelierul de cizmărie al lui Alexandru Săndulescu, din Calea Victoriei, numărul 89, apoi devine ucenicul cumnatului său, Rusescu, și el patron al unei cizmării situate în Calea Șerban Vodă numărul 15. Se implică în activități comuniste, probabil sub influența fratelui său mai mare, Marin, și îi ajută pe greviștii de la Grivița în februarie 1933, împărțind manifeste. Sora sa Niculina își va aminti mai târziu: „De multe ori, Nicolae pleca de dimineață și venea pe înserate. Îmi amintesc, era după grevele de la Grivița, a apărut într-o zi mult mai târziu. Soțul meu s-a supărat rău de tot. Când Nicolae a intrat în atelier, s-a repezit și l-a pălmuit pe băiat, strigând: Ce ne facem noi cu tine? Ce vrei tu să faci? Ce-ai să ajungi? La care a căzut năprasnic răspunsul: Nene, eu vreau să fiu Stalin al României!" Veridică sau nu, mărturia Niculinei se poate constitui în motto-ul după care

Nicolae Ceaușescu la Congresul al XIV-lea al PCR, 24 noiembrie 1989

Ceaușescu și-a călăuzit drumul până când, într-adevăr, a ajuns stăpânul absolut al României. „Cât despre dorința exprimată de Ceaușescu, la aproape 16 ani, de a-i semăna aceluia denumit – de către discipol – «părintele popoarelor», «marele conducător», «tătuca Stalin», se poate avansa o ipoteză. Poate ceea ce l-a atras în „mișcarea" pe care o simțea că pretutindeni în lume, și în România deci, o dirija Stalin, a fost tocmai fascinația exercitată de puterea fără opreliști a acestuia asupra propriului imperiu. Tinerii au nevoie și caută modele! Și, poate că un fanatic al puterii ca Nicolae Ceaușescu să-și fi găsit de tânăr modelul într-un lider cu putere nemăsurată ca Stalin" (Ion Petcu).

Arestat pentru activități ilegale în 1933 și 1934, este condamnat în 1936 la doi ani și cinci luni de închisoare pe care îi ispășește în închisoarea Doftana, prilej cu care îi cunoaște pe Gheorghe Gheorghiu-Dej, Alexandru Drăghici, Gheorghe Apostol, Emil Bodnăraș etc., viitorii lideri ai regimului comunist. Eliberat în decembrie 1938, este din nou condamnat și încarcerat, de data asta la Jilava, în iunie 1940. În scurta perioadă petrecută afară o cunoaște la o sărbătoare câmpenească din „Parcul Veseliei", unde fusese aleasă „regină a muncii", pe cea care avea să-i stea alături timp de peste cinci decenii, Elena Petrescu. De acum înainte își vor potența reciproc frustrările, setea de putere discreționară, invidiile și complexele de inferioritate sublimate în aroganță și dispreț pentru orice valoare autentică. În noaptea de 26 spre 27 noiembrie 1940 au loc masacrele de la Jilava, în cursul cărora 64 de foști demnitari ai regimului carlist sunt asasinați de către legionari. Ucigașii, membri ai Corpului Muncitoresc Legionar condus de Dimitrie Grozea, suspectat ulterior de a fi agentul Moscovei, se opresc în fața celulei cu numărul 21 în care se afla deținut Nicolae Ceaușescu. Cum ar fi arătat oare România după 1965 dacă în acea macabră noapte de toamnă târzie a anului 1940 gardiștii și-ar fi continuat execuțiile?

Nu va fi singura dată când soarta îi va surâde lui Ceaușescu, făcându-l să creadă probabil că este menit unui destin excepțional, căruia nimic nu-i poate sta împotrivă. Pe 4 noiembrie 1957, avionul care transporta delegația de partid a României la manifestările prilejuite de a 40-a aniversare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie se prăbușește pe aeroportul Vnukovo de lângă Moscova. Printre delegați se afla și Nicolae Ceaușescu care scapă nevătămat, în schimb moare Grigore Preoteasa (al cărui nume a supraviețuit în memoria bucureștenilor prin Casa de Cultură a Studenților de pe Calea Plevnei), considerat în epocă steaua în ascensiune a partidului și unul dintre potențialii succesori ai lui Dej.

Scăpat de gloanțele legionarilor, Ceaușescu este transferat la penitenciarul din Caransebeș, unde îi reîntâlnește pe Dej, Apostol, Chivu Stoica etc. În fond, apartenența la grupul comuniștilor din închisori, condus de către Gheorghiu-Dej, precum și fidelitatea față de acesta vor fi principalele „merite" care îl vor propulsa pe Ceaușescu în vârful ierarhiei de partid până în 1965. „Pe lista întipărită în memoria mea – își va aminti mai târziu Pavel Câmpeanu, unul dintre colegii de detenție ai lui Dej și Ceaușescu – figurează Teohari Georgescu, Bodnăraș, Chișinevschi, Gheorghiu-Dej, Miron Constantinescu, Chivu Stoica. Adăugându-i pe cei ce urmau să revină de la Moscova și pe Pătrășcanu, conducerea de la Caransebeș prefigura viitorul Birou Politic, viitoarea conducere a ță-

Nicolae Ceaușescu (centru) în fruntea unei demonstrații din București pentru sprijinirea guvernului Petru Groza, instaurat la 6 martie 1945

rii... Fidelitatea față de Gheorghiu-Dej a menținut fidelitatea acestei echipe și după 1944, inclusiv în momentele de grea încercare, ca lichidarea lui Foriș, eliminarea lui Pătrășcanu, și înlăturarea moscoviților în 1952".

ASCENSIUNEA

Eliberat în august 1944 din lagărul de la Târgu-Jiu, îl găsim pe Ceaușescu, alături de Gheorghe Apostol și Constantin Agiu, în comitetul de primire a trupelor sovietice ce intră în București pe la bariera Colentina în ziua de 30 august. Îndeplinește – potrivit unor referințe biografice ulterioare destul de neclare – fantomatica funcție de secretar al U.T.C, dar este ales în mod real membru al Comitetului Central la Conferința Națională a P.C.R din 16-21 octombrie 1945. De fapt, funcția de secretar-general al U.T.C a fost ocupată de Alexandru Drăghici – a cărui rivalitate cu Ceaușescu va dura peste două decenii, Gheorghiu-Dej având mai multă încredere în el decât în Ceaușescu. Cât despre alegerea lui Nicolae Ceaușescu în rândurile Comitetului Central, Alexandru Bârlădeanu va rememora momentul peste 50 de ani: „Era un grup de oameni care se cunoșteau unul pe celălalt, care se aduseseră unul pe celalalt în Comitetul Central și care, după ce și-au analizat simpatiile și antipatiile, s-au așezat la masă și-au întocmit o listă ad-hoc". Oricum, la nici 26 de ani, Ceaușescu era cel mai tânăr membru al Comitetului Central.

Dej îl trimite, în anii 1946-1947, pe Ceaușescu la munca de jos, ca instructor de partid în Dobrogea, apoi în Oltenia natală, unde este ales, de altfel, deputat la alegerile fraudate de comuniști din noiembrie 1946. Funcțiile oarecum nesemnificative deținute în acei ani de Ceaușescu nu reprezentau un semn de neîncredere a liderului P.C.R în mai tânărul său colaborator, ci mai degrabă expresia dorinței ca Nicolae Ceaușescu să capete mai multă experiență politică și administrativă în vederea ocupării unor poziții mai înalte. Încă din acei ani de început comportamentul lui Ceaușescu în raport cu oamenii va fi definitoriu pentru ceea ce va urma: „Ca instructor nu avea prea multe de spus și nici nu se remarca prin inteligență. [...] Se amesteca în toate, chiar și în lucruri din care nu înțelegea nimic. Chiar dacă nu avea prea multe de spus, el suferea de «boala puterii». Rar am întâlnit pe cineva care să sufere într-un asemenea grad de această boală. Tânjea după putere, voia cu orice preț să ajungă sus" (Marin Ciocan, ilegalist, fost secretar al Sfatului Popular Constanța).

În 1948, Ceaușescu primește prima funcție într-adevăr importantă, cea de ministru-adjunct la Agricultură, calitate în care participă, după martie 1949, la procesul de colectivizare. Tot în această perioadă, mai precis pe 23 decembrie 1948, se căsătorește cu Lenuța Petrescu, devenită Elena Ceaușescu, două luni mai târziu născându-se primul copil al cuplului, Valentin, urmat în 1950 de Zoia și în 1951 de Nicu. Până în 1950, familia Ceaușescu va sta într-o casă din cartierul Cotroceni, pe strada doctor Lister, numărul 63, apoi se va muta în cartierul Primăverii, alături de ceilalți bonzi ai partidului. Tot în 1950, Ceaușescu este mutat de la Agricultură și numit locțiitor al ministrului Forțelor Armate și șef al Direcției Superioare a Armatei, funcții pe care le va deține până în 1954. La începutul anilor '50, Ceaușescu își începe ascensiunea și în partid. Ales în 1952 în Comitetul Central, demnitate pe care o pierduse în 1948, este numit secretar al P.C.R cu problemele organizatorice în 1954, iar în decembrie 1955, la cel de-al VII-lea Congres al partidului, își vede în sfârșit realizat visul. Va fi desemnat de către forul suprem al comuniștilor români, ca membru plin al Biroului Politic, „cercul zeilor", locul unde se hotăra destinul României. Alături de el, ca un ghimpe în coastă, este promovat însă și veșnicul său rival, Alexandru Drăghici. La nici 38 de ani, Ceaușescu ajunge coleg în Biroul Politic cu veteranii partidului, foștii săi mentori din penitenciarul de la Caransebeș: Dej, Apostol, Chivu Stoica, Bodnăraș etc.

„UN DRAC ȘI JUMĂTATE"

Pe 25 februarie 1956, un seism zguduie lumea comunistă: raportul secret al lui Hrușciov, care demasca o serie dintre abuzurile și crimele lui Stalin. Conducerea de partid de la București este bulversată: „Coborârea de pe soclu a lui Stalin a fost percepută, în primul rând, nu ca o problemă de teorie sau de istorie a comunismului, ci ca o chestiune pragmatică, a cărei esență era, mai ales în țările-satelit, rămânerea sau nu la putere" (Florin Constantiniu). Îngrijorat de noua turnură a politicii sovietice, abilul Dej aplică inițial tactica tergiversării, apoi pe cea a escamotării adevărului lansând formula „Noi n-avem pe nimeni de reabilitat", afirmând fără să clipească cum că, în România,

destalinizarea se produsese încă din 1952 (când încă mai trăia Stalin!), odată cu înlăturarea grupării Ana Pauker – Vasile Luca – Teohari Georgescu, identificată ca exponentă a practicilor staliniste. Sprijiniți probabil de Hrușciov, doi dintre membrii Biroului Politic, Miron Constantinescu și Iosif Chișinevschi, lansează un atac dur la adresa lui Dej, asociindu-l cu crimele anilor 1948-1953 și încercând debarcarea lui. Tentativa eșuează din cauza opoziției celorlalți lideri ai partidului, Apostol, Chivu Stoica, Petre Borilă, Alexandru Drăghici, dar și a lui Ceaușescu, care se manifestă ca un stalinist convins pretinzând că: „Critica unor neajunsuri nu trebuie să ducă la negarea marilor realizări sovietice și nici la negarea marelui rol al lui Stalin". Atacându-i pe Miron Constantinescu și pe Chișinevschi cu propriile lor poziții staliniste pe care le susținuseră în urmă cu zece ani – și pe care în fond toți le împărtășiseră – Ceaușescu își atrage recunoștința și chiar admirația lui Dej: „Un drac și jumătate Nicu (Ceaușescu – n.n), de unde o fi dezgropat el toate materialele despre Miron Constantinescu?"

Steaua lui Ceaușescu e în plină ascensiune și, la Congresul al VIII-lea al P.C.R, este reales fără probleme ca membru al Biroului Politic, rămânând ca în continuare să se ocupe de Secția Organizatorică a partidului. În fond, cel care răspundea de organizare și cadre, deci de problemele de personal ale partidului, se afla în cea mai avantajoasă poziție pentru preluarea puterii supreme în partid, cele mai elocvente exemple fiind Hrușciov și însuși Stalin.

Începutul anilor '60 coincide cu treptatul proces de desprindere din orbita Kremlinului a conducerii de la București. Represiunile din anii' 50 distruseseră elitele politice și intelectuale ale României, iar teroarea diseminată de Securitate paralizase voința de rezistență a populației. În aceste condiții, pericolul pentru Dej și „baronii" săi nu mai venea din interior, ci mai degrabă de la imprevizibilele mutări ale conducerii sovietice, orice schimbare de atitudine a liderului de la Kremlin găsindu-și ecoul în jocul politic al elitelor vasale din țările est-europene. Gheorghiu-Dej ajunge la concluzia necesității încheierii unui pact tacit între conducerea comunistă a țării și populație: mai puțină represiune și mai multă mâncare în schimbul păcii sociale. Liantul acestui târg îl va reprezenta un naționalism din ce în ce mai pronunțat și mai ales – cunoscându-se adevăratele sentimente ale românilor – un accentuat antirusism și antisovietism. În fond, liderii de la București refuzau destalinizarea, invocând dreptul fiecărui partid de a-și decide singur drumul și transformând într-un act patriotic, ceea ce era de fapt doar lupta pentru propria lor supraviețuire politică. „Reconcilierea cu populația a apărut ca o soluție eficace pentru a rezista amenințării pe care o reprezentau pentru membrii C.C. al P.M.R reformele din P.C.U.S și propagarea lor în România" (Stelian Tănase).

Nicolae Ceaușescu în 1956

Paradoxul acestei atitudini ce pare că respinge tot ceea ce vine dinspre Moscova, păstrând de fapt tot ceea ce produsese sistemul comunist sovietic mai nociv, stalinismul, se va regăsi și în surprinzătoarea alegere a lui Ceaușescu în funcția de prim-secretar al partidului după moartea lui Dej (19 martie 1965). Liderul român, simțindu-și sfârșitul aproape, îl roagă pe prietenul său Ion Gheorghe Maurer să preia conducerea partidului după moartea sa. În fața refuzului acestuia pe motiv de origine străină (tatăl neamț, mama franțuzoaică), Dej îl indică drept succesor pe vechiul său tovarăș Gheorghe Apostol, urmând ca Maurer să facă propunerea în cadrul Biroului Politic. Doar că premierul român se reorientează din mers și, în loc să-l propună pe Apostol, îl propune pe Ceaușescu. Motivul? Atitudinea mai fermă a lui Ceaușescu în fața unor critici pe care Hrușciov i le adusese lui Maurer în cadrul Biroului Politic al P.M.R cu ocazia unei vizite în România. Dar să-i dăm cuvântul lui Maurer, artizanul nefastei alegeri a lui Ceaușescu în fruntea României: „Când Hrușciov a venit [...] la ședința Biroului Politic la care a luat parte, m-a criticat pe mine că mi-am permis să-l critic pe el. Din nou peste membrii Biroului Politic s-a așternut tăcerea. Nimeni n-a spus nimic. Cu excepția lui Ceaușescu. Care a replicat: «Nu-i adevărat!» A spus că nu-i adevărat că eu îl criticasem pe Hrușciov. Adică a mințit. Dar a avut îndrăzneala să spună ceva în fața lui Hrușciov în timp ce ceilalți tăceau cu toții. Chiar dacă a mințit, a spus ceva. Pe când ceilalți nimic... De aceea temându-mă de posibilitatea restabilirii unor raporturi umilitoare cu sovieticii, l-am propus pe Ceaușescu succesor al lui Dej". Așadar o minciună îl propulsează pe Ceaușescu în fruntea României, în timp ce o înșelătorie comisă de același Maurer consfințește alegerea sa formală ca prim-secretar al partidului: „Propunerea cu Ceaușescu nici n-am mai supus-o la vot în Biroul Politic, ci direct în Comitetul Central. Și acolo, crezând probabil că înainte s-a căzut de acord asupra propunerii în cadrul Biroului Politic, s-au uitat unii la alții, au tăcut și au votat pentru". Și astfel, la 47 de ani, Ceaușescu își vedea realizat visul strigat cu atâta violență în fața cumnatului său, în urmă cu peste trei decenii. Devenise Stalinul României.

Propaganda comunistă cultivând imaginea lui Nicolae Ceaușescu

CLIPA DE GLORIE

În primii ani, Ceaușescu mimează modestia, atenția pentru sfaturile celorlalți, conducerea colectivă. Formal, puterea era împărțită între el, ca șef al partidului, Maurer prim-ministru și Chivu Stoica, președintele Consiliului de Stat, funcție asimilată cu cea de șef al statului. Dar, încet-încet, Ceaușescu începe să-și promoveze oamenii în structurile de partid și de stat, odată cu îndepărtarea vechilor colaboratori ai lui Dej. Încă din august 1965, Drăghici își pierde funcția de ministru de Interne – baza puterii sale în partid – fiind înlocuit de Cornel Onescu, omul lui Ceaușescu. În același an sunt promovați ca secretari ai C.C.-ului alți doi apropiați ai noului lider: Paul Niculescu-Mizil și Ilie Verdeț. Vor urma Vasile Patilineț, Ion Iliescu, Virgil Trofin etc. În decembrie 1967, stupidul și incapabilul Chivu Stoica este înlocuit de Nicolae Ceaușescu în funcția de președinte al Consiliului de Stat, iar în ianuarie 1969, Alexandru Bârlădeanu, conducătorul politicii economice în timpul lui Dej, este pensionat la „cerere". Apostol, nenorocosul rival al lui Ceaușescu, este mai întâi „rotit" în funcția de președinte al sindicatelor, apoi transferat ca director-general al rezervelor de stat și, în sfârșit, îndepărtat definitiv din 1975 în călduțul post de ambasador al României în Argentina, Brazilia și Uruguay (1975-1989). Își va lua o palidă revanșă în fața lui Ceaușescu semnând „Scrisoarea celor șase" veterani ai partidului în martie 1989. Moare în 2010, la vârsta de 97 de ani, regretând până la sfârșit vremurile de „glorie" ale lui Dej. Maurer rămâne formal prim-ministru până în martie 1974 – cel mai lung mandat (13 ani) de premier din istoria României! – dar atribuțiile sale fuseseră de mult confiscate de către Ceaușescu, care trasa direct sarcini miniștrilor.

Ceaușescu continuă politica predecesorului său de independență față de Moscova, România fiind prima țară socialistă care stabilește relații diplomatice cu Republica Federală a Germaniei (31 ianuarie 1967) și menține relațiile cu Israelul, după „Războiul de șase zile", în contextul în care restul statelor din Pactul de la Varșovia rupseseră legăturile cu statul evreu. „Părăsirea de către Ceaușescu a frontului unit antiisraelian al statelor din Pactul de la Varșovia a avut un puternic substrat financiar. Pretenția Israelului că reprezintă pe toți evreii a fost folosită de România pentru a-i vinde, pur și simplu, Israelului pe membrii comunității evreiești din România" (Thomas Kunze).

Evident însă „clipa astrală" a lui Ceaușescu este discursul ținut din balconul Comitetului Central, pe data de 21 august 1968, în care condamnă, în termeni nemaiauziți până atunci în lagărul comunist, intervenția U.R.S.S. și a altor patru state din cadrul Pactului de la Varșovia împotriva „Primăverii de la Praga": „Intrarea trupelor celor cinci state socialiste în Cehoslovacia este o mare greșeală, o amenințare gravă pentru pacea în Europa și pentru soarta socialismului în lume. Este un moment rușinos în istoria mișcării revoluționare". Calcul politic, adeziune sinceră la încercările de reformă ale lui Dubcek, frică pentru pierderea propriei poziții, toate opțiunile sunt de luat în considerare în analiza atitudinii adoptate atunci de Ceaușescu. Oricum, pentru liderul român, ziua de 21 august 1968 rămâne „the finest hour" – după celebra expresie a lui Winston Churchill – momentul de maxim apogeu al popularității lui Ceaușescu în țară și peste hotare. De altfel, conducătorul român va ști să culeagă dividendele poziției sale din august 1968, „vânzând" abil Occidentului imaginea sa de disident în raport cu directivele Kremlinului. În realitate, pe de o parte, România nici nu fusese solicitată să participe la intervenția din Cehoslovacia, deci nu avea ce să refuze, iar pe de altă parte, adeziunea lui Ceaușescu la dogma comunistă era dincolo de orice îndoială, așa încât sovieticii n-aveau niciun motiv similar celui din Cehoslovacia, ca

7 august 1978: Nicolae Ceaușescu și Leonid Brejnev

Richard Nixon și Nicolae Ceaușescu, 2 august 1969

să invadeze România. Atitudinea sa putea fi catalogată cel mult drept antisovietică, dar în niciun caz anticomunistă, așa încât Brejnev și acoliții săi n-aveau niciun motiv să vadă în Ceaușescu un lider reformator de tipul lui Imre Nagy sau Alexander Dubcek. „Când rebeliunea sa antisovietică a devenit desuetă (și prin aceasta deranjantă) – și acest lucru avea să se producă după 1985, odată cu eșecul limpede din Afganistan și apariția la conducerea PCUS a mai tânărului și mai raționalului decât Ceaușescu, Mihail Gorbaciov, nimeni nu a mai avut nevoie de liderul român, iar ambițiile sale de a rămâne pe scena mare politică a lumii (adică acolo unde-l adusese episodul său netrucat de curaj din august 1968) au devenit stânjenitoare pentru toți" (Adrian Cioroianu).

În Antichitate se spunea că, „atunci când zeii vor să-i piardă pe oameni, mai întâi le iau mințile", iar Ceaușescu, începând cu anii '70, a confirmat din plin acest aforism. Aflat la zenitul popularității sale interne și internaționale, dar lipsit de educație, cultură și modestie, liderul român consideră, după lovitura de imagine din august 1968, că totul îi este permis și că abilitățile sale în ceea ce privește politica externă se pot substitui cu succes competențelor în economie, cultură sau educație. Încetul cu încetul, stimulat de obediența celor din jur, Ceaușescu devine „primul miner al țării", „marele arhitect", „teoreticianul vizionar", „campionul păcii", „eroul între eroi", într-un cuvânt, „cel mai iubit fiu al poporului român", „al cărui birou de lucru e lumea întreagă" etc. Acestor titluri simbolice li se alătură cele reale. Deja secretar-general al PCR și președinte al Consiliului de Stat, Ceaușescu devine, în noiembrie 1968, președintele Frontului Unității Socialiste, un fel de megapartid, înglobând de-a valma sindicate, organizații obștești, asociații, uniuni de creație etc., copie fidelă a Frontului Renașterii Naționale, creat de regele Carol al II-lea în anii 1938-1940. Un an mai târziu, fostul ucenic de cizmar este numit președintele Consiliului Apărării și comandant suprem al forțelor armate, în 1973, președinte al Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale, totul culminând, la 28 martie 1974, cu alegerea sa în nou înființata funcție de președinte al Republicii Socialiste România.

În același timp își începe nefasta ascensiune și Elena Ceaușescu, aleasă pentru prima dată în Comitetul Central în 1973, apoi prim-viceprim-ministru, un alter-ego al soțului ei, la fel de grosolană și incultă. Vizibil marcată de exemplul soției lui Mao și al Isabelei Peron, soția faimosului președinte argentinian, Juan Domingo Peron, ea însăși șef al statului după moartea acestuia, Elena Ceaușescu devine practic numărul doi în stat, atrăgând asupra lui Ceaușescu disprețul unui popor ce vedea în liderul suprem un bărbat supus capriciilor nevestei. Cei doi dezvoltă un sistem clientelar compus din rude, România fiind prima țară socialistă europeană ce se pregătea să implementeze sistemul dinastic nord-coreean prin promovarea mezinului familiei, Nicu Ceaușescu, în poziția de pole-position pentru preluarea puterii în stat.

SFÂRȘITUL

Pentru Ceaușescu, a cărui gândire economică rămăsese rudimentară, principalul motor al dezvoltării unei națiuni îl constituia industria grea, cea siderurgică, producătoare de mașini. În viziunea sa, tributară catehismului stalinist, indicatorii de progres nu puteau fi alții decât milioanele de tone de cărbune extrase, milioanele de tone de oțel produse, sutele de mii de tractoare fabricate. Corolarul social al acestei industrializări forțate, ce nu ținea seama nici de eficiență, nici de costuri, nici de accesul facil la materiile prime, nici de eventualele piețe de desfacere, era evident creșterea numerică a clasei muncitoare, cvasiinexistentă practic în România până în anii '50. Pandantul politic al acestui uriaș, costisitor și inutil proces de dezvoltare economică era întărirea partidului comunist care – nu-i așa? – reprezenta „detașamentul de avangardă al clasei muncitoare". „Progresele procesului de industrializare au atras spre orașe un flux de populație țărănească. S-a petrecut și în România un fenomen întâlnit în U.R.S.S. în anii '20-'30: în partidul comunist membrii cu origine rurală i-au întrecut numeric pe cei cu origine urbană. Partidul oferea o cale neașteptată

Mihail Gorbaciov și Nicolae Ceaușescu, la 1 octombrie 1988

de sustragere de la munca fizică și, în același timp, de promovare socială: aceea de activist. «Rolul conducător» al partidului îi conferea poziția de îndrumător și supraveghetor al celorlalți, de la întreprindere până la un sector al vieții sociale. Acești țărani, care suplineau incultura cu viclenia, confundată cu inteligența, nu puteau avea – deși pretindeau altora să aibă – «nivel ideologic». [...] Cuvântările secretarului general s-au substituit marxismului și au oferit răspunsuri simple [...] Ceaușescu a făcut din «studiul» cuvântărilor sale [...] baza întregii activități ideologice, teoretice și practice din România" (Florin Constantiniu). În fond, Ceaușescu, aidoma lui Stalin, a golit marxismul de conținut, înlocuindu-l cu propria sa viziune, gregară și lipsită de realism, asupra dezvoltării societății românești. Modelul viitorului urma să fie „omul nou", acela despre care românii, veșnic predispuși la ironii spuneau că: „tace ca un pește și muncește ca un bou".

Accelerarea forțată a industrializării fusese posibilă în anii '70 prin achiziționarea de tehnologie scumpă din Occident – atunci când nu era furată – plătită cu banii obținuți din masivele împrumuturi contractate de Ceaușescu la F.M.I sau la băncile comerciale internaționale. În 1982, când liderul român se decide brusc să plătească întreaga datorie externă a României până în 1990, aceasta se ridica deja la fabuloasa – pentru țara noastră – sumă de 13 miliarde de dolari. La 31 martie 1989, Ceaușescu anunță triumfător că întreaga datorie fusese rambursată și că România, independentă din punct de vedere financiar, „nu mai plătește tribut capitaliștilor". Prețul recâștigării acestei iluzorii independențe fusese sărăcirea accentuată a populației, anii '80 reprezentând pentru români cea mai cenușie și deprimantă perioadă din întreaga epocă comunistă. Dacă în anii '50 mulți se mai legănau încă cu speranța „venirii americanilor", trei decenii mai târziu singura nădejde a românilor se lega de precaritatea stării de sănătate a liderului lor.

Proiectele megalomanice ale lui Ceaușescu, stimulate de distrugerile provocate de cutremurul din 4 martie 1977, contribuie și ele – dincolo de agresarea spațiului cultural și urban al Bucureștiului – la senzația de paranoia instituționalizată. O suprafață egală cu a Veneției este rasă de pe fața pământului în mijlocul Capitalei, făcând loc celei mai mari construcții civile din lume: Casa Poporului. Transfăgărășanul, metroul, canalul Dunăre-Marea Neagră, sistematizarea satelor ce urmau să devină agroorașe (!) sunt mai degrabă expresii nu ale unei modernități inevitabile, ci ale unei minți mereu febrile, care considera că totul începe cu el și că timpul nu mai are răbdare. În timp ce Casa Poporului era edificată cu costuri uriașe – practic, fără buget – românii sufereau de frig în apartamentele lor debranșate de la curentul electric, în vederea economisirii, câteva ore pe zi. Încă din 1966 fuseseră interzise avorturile, dar în ultimul deceniu ceaușist agresiunea împotriva dreptului femeilor de a decide dacă aduc pe lume un copil ia forme aberante. În viziunea lui Ceaușescu toate femeile de până la 45 de ani trebuiau să aibă cel puțin cinci copii. Dacă nu putea avea o țară mai mare, liderul suprem își dorea măcar supuși mai mulți, românii fiind obligați – în viziunea lui Ceaușescu – „să facă totul" ca să atingă cifra de 30 de milioane în anul 2000. Mii de femei au murit povocându-și avorturi spontane, în timp ce Securitatea și Procuratura investigau avorturile ilegale, iar medicii care le produceau erau pasibili de pedepse de până la 12 ani. Zeci de mii de copii aduși pe lume, dar nedoriți de părinți, vor popula orfelinatele, adevărate case ale groazei în care abuzul fizic și teroarea psihică erau singurele metode de „educație".

Sistemul de represiune și supraveghere se întărește potențat de cei peste 8.000 de ofițeri ai Securității, fiecare dintre ei obligat să aibă cel putin 50 de informatori în subordine. E adevărat, oamenii nu mai trăiesc teroarea anilor '50, dar domnește o stare de frică difuză, adeseori paralizan-

tă. Și totuși, „poporul vegetal" – expresia îi aparține Anei Blandiana – reacționează. În 1977, minerii din Valea Jiului intră în grevă, sechestrându-l pe primul-ministru Ilie Verdeț în mină; în 15 noiembrie 1987 are loc revolta muncitorilor de la Brașov, partidul clasei muncitoare văzându-se contestat tocmai de cei pe care ar fi trebuit teoretic să-i reprezinte.

Pe plan extern, întâlnirile cu președinții S.U.A, Nixon, Ford și Carter, precum și plimbarea în caleașca reginei Angliei sunt de domeniul amintirii. Contactele lui Ceaușescu se reduc treptat la nivelul unui Jean-Bedel Bokassa, dictatorul Republicii Centrafricane, proclamat împărat (!), Robert Mugabe, coruptul și depravatul președinte al statului Zimbabwe, Kim-Ir-Sen și al eternului Yasser Arafat, mereu în căutare de fonduri pentru finanțarea activităților sale teroriste.

„ISTORIA NU-I IARTĂ PE CEI CARE I SE OPUN"

Paradoxal pentru românii care în ultimii 150 de ani dezvoltaseră puternice sentimente antirusești, speranțele lor se îndreaptă după 1985 spre noul lider de la Kremlin, energicul și reformatorul Mihail Gorbaciov. Într-un efort disperat, Ceaușescu încearcă să resusciteze valențele antisovietice ale politicii sale, făcând aluzii deloc voalate, în cadrul celui de-al XIV-lea Congres al PCR din noiembrie 1989, la anularea Pactului Ribbentrop-Molotov și, implicit, la apartenența Basarabiei la România. Încercarea eșuează, românii nu mai erau dispuși să marșeze la un discurs care-i entuziasmase în urmă cu 20 de ani.

Nici Ceaușescu nu mai era același din 1968. Omul care se opusese invaziei sovietice în Cehoslovacia îi cere lui Gorbaciov la întâlnirea Comitetului Politic al Tratatului de la Varșovia din vara lui 1989, ținută la București, să intervină în Polonia pentru a stopa accesul *Solidarității* la putere. Gorbaciov refuză, explicându-i liderului român că zilele doctrinei Brejnev, a „suveranității limitate", trecuseră; venise vremea doctrinei Sinatra, „fiecare în felul lui", reluând refrenul celebrului șlagăr *My way* al interpretului american (în realitate, melodia aparținând compozitorului francez Claude François).

Pe 7 octombrie 1989, Gorbaciov și Ceaușescu se reîntâlnesc la Berlin, cu prilejul celei de-a 40-a aniversări a proclamării R.D.G. Liderul sovietic îl avertizează pe Erich Honecker, conducătorul de partid și de stat al Germaniei Democrate, la fel de puțin receptiv ca și Ceaușescu la schimbările profunde ce se produceau în lagărul socialist, că „istoria nu-i iartă pe cei care i se opun". Avertismentul era la fel de valabil și pentru Ceaușescu, care pare incapabil să înțeleagă ce se întâmplă. O lună și jumătate mai târziu, la cel de-al XIV-lea Congres al partidului, Ceaușescu este reales, în unanimitate, pentru a cincea oară secretar general. Nu vor trece însă decât trei săptămâni până când, pe o liniștită străduță din Timișoara, câteva zeci de oameni se vor aduna ca să protesteze pașnic împotriva mutării pastorului lor în altă localitate. Pentru Ceaușescu, numărătoarea inversă începuse.

Ironia istoriei a făcut ca ultimul stalinist al Europei să sfârșească într-un mod perfect compatibil cu sistemul creat de idolul său din tinerețe, un sistem bazat pe ură, teroare și crimă. Judecat sumar, în ziua de Crăciun, de un tribunal de care însuși Vișinski ar fi fost mândru, imaginea lui Ceaușescu țintuit de gloanțele plutonului de execuție de un zid al unei cazărmi din Târgoviște rămâne una simbolică, un amenințător *remember* pentru toți cei care, promițând un iluzoriu paradis pe pământ, îi fac mai întâi pe oameni să treacă prin iad.

Revoluționari pe străzile Timișoarei (24 decembrie 1989)

ÎN JURUL ROMÂNIEI, COMUNISMUL SE PRĂBUŞEŞTE

În 1989, an fundamental în istoria Europei de Est (acest 1848 al secolului al XX-lea), se manifestă o interacțiune constantă între evenimentele care se desfășoară în Uniunea Sovietică și țările „lagărului socialist", fără a putea distinge întotdeauna o relație cauză-efect foarte bine conturată. Cel mai bun exemplu este dat de evenimentele desfășurate, în primele luni ale anului, la Varșovia și Budapesta. Aici se instaurează un nou sistem politic – care renunță la comunism *de facto*, de vreme ce recunoaște o opoziție; o evoluție asemănătoare era deja în curs la Moscova, prin intermediul unor grupări care se constituie la noul Congres al deputaților poporului. Iată de ce, fără îndoială, Gorbaciov nu doar acceptă, dar și încurajează procesul. Nu prăbușirea regimurilor din Europa de Est a antrenat prăbușirea URSS, ci invers, sunt de părere specialiștii. Dar și reciproca este perfect valabilă. Odată ce *perestroika* a dat un impuls decisiv fenomenului, schimbările din Europa de Est interferează cu cele din URSS. Astăzi nu poate fi negat că prăbușirea Zidului Berlinului și a regimurilor comuniste est-europene de la sfârșitul anului 1989 a accelerat implozia Uniunii Sovietice. | DE MANUEL STĂNESCU

| FOTO: GULIVER/AFP, PHOTOLAND/CORBIS IMAGES

Protest organizat de susținătorii sindicatului *Solidaritatea* pe străzile Varșoviei

În prima parte a anului 1989, elemente active ale societăților civile din Uniunea Sovietică, Polonia, Ungaria și Iugoslavia încearcă să determine recunoașterea sau respectarea a două drepturi fundamentale: participarea la putere și suveranitate națională. În România, situația e cu totul alta: sistemul e osificat, schimbările vor fi radicale și dramatice. Lupta vizând stabilirea pluralismului politic este condusă, în general, cu asentimentul – tacit sau explicit – al fracțiunilor reformiste din partidele comuniste, convinse că reformele profunde nu pot fi duse la bun sfârșit fără concursul unei mari majorități a populației, asociată cu adevărat la gestionarea statului.

MOSCOVA SE „DESCHIDE"

Acesta este sensul deplin al reformei constituționale decise în URSS la 1 decembrie 1988, care prevedea – pentru primăvara viitoare – alegerea, în condiții mai deschise decât înainte (pluralitatea candidaturilor, prezentarea

Zidul Berlinului asediat de germani

de candidați fără aprobarea partidului comunist), a unui Congres al deputaților poporului. Începând din ianuarie 1989 se inițiază o adevărată campanie electorală, în cursul căreia activiștii Partidului se străduiesc, prin toate mijloacele, să-și mențină dominația, dar care duce inevitabil la apariția unor noi forțe politice. Asociația Memorial – care are drept obiectiv denunțarea represiunii staliniste și a cărei audiență nu a încetat să crească – reușește să-și țină congresul constitutiv la Moscova, la sfârșitul lui ianuarie. „Fronturile populare" – formate în republicile baltice în vara și toamna anului 1988 – cunosc și ele o puternică activitate în această perioadă electorală. Frontul lituanian „Sajudis" (Mișcarea) – care se prevalează de *perestroika* și numără în rândul ei jumătate din membrii partidului comunist – devine, după doar câteva luni de existență, o adevărată a doua putere; el nu ezită, încă din februarie, să se pronunțe pentru autodeterminarea Lituaniei.

Rezultatele primului tur al alegerilor, în martie, stau mărturie interesului suscitat de candidații ce nu sunt oficial ai partidului, ci reformatori sau chiar naționaliști. Nevoit să demisioneze, la presiunea conservatorilor, din funcțiile de prim-secretar al Moscovei și membru supleant al Biroului politic în septembrie 1987, Boris Elțîn revine în aceste alegeri, câștigând 89,44% din sufragii. La noul Congres, comuniștii lui Gorbaciov, comuniștii disidenți (conduși de Elțîn) și necomuniștii se asociază într-un „Grup interregional", care solicită un federalism bazat pe egalitate, precum și pe o trecere rapidă și completă la democrație prin abolirea monopolului partidului comunist.

POLONIA ȘI UNGARIA, ÎN AVANGARDA REFORMĂRII SISTEMULUI

În Ungaria și Polonia, partidele comuniste se arată mai curând deschise în privința acestor probleme esențiale. Comitetul Central al partidului comunist ungar acceptă, la mijlocul lui februarie 1989, principiul unei tranziții spre multipartitism. Încă din iunie se deschid discuții cu opoziția pentru pregătirea alegerilor libere din 1990, în timp ce aproape 200.000 de oameni participă la Budapesta la funeraliile lui Imre Nagy, eroul revoluției din 1956, executat la 16 iunie 1958.

O evoluție asemănătoare cunoaște și Polonia, unde, în ianuarie, generalul Jaruzelski reușește să determine aprobarea, de către Comitetul Central, a restabilirii pluralismului sindical, ceea ce permite reluarea negocierilor oficiale cu *Solidaritatea*. 57 de reprezentanți ai puterii, opoziției și Bisericii se întrunesc – din 16 februarie până la 15 aprilie – în jurul unei „mese rotunde" la palatul guvernului din Varșovia. Acordul final prevede o democratizare a instituțiilor politice, precum și intrarea opoziției în Parlament, devenit bicameral. În timpul alegerilor din iunie, candidații *Solidarității* câștigă 99 din cele 100 de locuri din Senat și cele 161 de locuri acordate opoziției din Dietă. Noul guvern format în septembrie de Tadeusz Mazowiecki numără 13 miniștri membri ai *Solidarității*, din totalul de 24.

În aceeași perioadă, în două republici iugoslave societatea civilă își intensifică presiunea în vederea obținerii unei participări efective la viața politică. În Slovenia se observă o dezvoltare intensă a unor rețele și grupuri de informare, ce-și ascund tot mai puțin obiectivele politice și care cer, foarte răspicat, sfârșitul monopolului partidului comunist. Ca și

George Bush și Mihail Gorbaciov

în Ungaria, conducătorii comuniști sloveni se arată deschiși acestor revendicări. Cu o ușoară întârziere, începând din luna mai, Croația vecină cunoaște și ea aceeași evoluție. Se creează partide – deși cuvântul nu poate fi folosit în mod legal – necomuniste, cum ar fi Uniunea democratică croată a lui Franjo Tujman, acceptate oficial de partidul comunist în decembrie.

TREZIREA NAȚIONALISMULUI

În acel început de an 1989, naționalismul se infiltrează în toate fisurile regimurilor comuniste. Uneori, revendicările sunt modeste, în alte locuri acest stadiu este din plin depășit. În iunie, deja parlamentul sloven ia în considerare eventualitatea unei secesiuni, în timp ce vreo zece republici sovietice își proclamă noțiunea de suveranitate. Pretutindeni, îndeosebi în țările baltice, încep demersurile de impunere a limbilor naționale. Multiple conflicte interetnice refulează cu intensitate. Anul 1989 marchează fractura între echipa lui Gorbaciov și naționalitățile imperiului sovietic. Îndeosebi republicile din Caucaz sunt ostile Moscovei. Conflictul dintre Armenia și Azerbaidjan se acutizează, iar în aprilie, la Tbilisi (Georgia), are loc o demonstrație care degenerează, soldându-se cu cel puțin 20 de morți.

Aceeași tendință de disoluție se manifestă și în Iugoslavia. Intervenția forțelor de ordine împotriva „naționaliștilor" și „separatiștilor" din Kosovo, urmată de o revizuire a Constituției pentru o restaurare în forță a autorității Serbiei, exacerbează naționalismele din Balcani, inclusiv pe cel croat și sloven. Lanțul uman format în august pe teritoriul țărilor baltice în semn de protest împotriva Pactului Ribbentrop-Molotov e considerat la Mosvoca „isterie naționalistă". Puterea centrală, fie că era vorba de Moscova sau Belgrad, se dovedea incapabilă să țină cont de aspirațiile naționale.

SCUTURAREA DE COMUNISM

La începutul verii anului 1989, societatea civilă din fostele țări comuniste (cu excepția României) se află clar într-o situație favorabilă. Se simte că în state precum Polonia sau Ungaria, unde s-a realizat un compromis cu partidul comunist, acesta din urmă riscă să piardă. RDG, Cehoslovacia, Bulgaria și România, pe de altă parte, par să reziste, aparent, răsturnărilor de putere. În ciuda eforturilor făcute de radicalii regimurilor comuniste, procesul de contestație se accelerează pe parcursul verii anului 1989. La Budapesta, evoluția este foarte rapidă. Chiar în ziua morții lui Janos Kadar (6 iulie), Curtea Supremă îl reabilita pe Imre Nagy. Două luni mai târziu, Ungaria deschidea (la 10 septembrie) frontiera sa cu Austria, provocând un val de entuziasm. Până la sfârșitul lunii, peste 25.000 de est-germani folosesc „filiera maghiară", în ciuda protestelor vehemente ale autorităților din Berlinul de Est.

Practic, în octombrie, comunismul se prăbușește în Ungaria. Printr-un congres extraordinar, partidul comunist (PMSU) se transformă în partid socialist (PSU), abandonând principiile centralismului democratic și dictatura proletariatului. La 23 octombrie, deputații proclamă cea de-a IV-a Republică, punând capăt Republicii populare instaurate în 1949 și decid organizarea primelor alegeri libere și pluripartide de după 1947. Prin rapiditatea și radicalizarea reformelor sale politice, cât și prin desolidarizarea activă de „regimurile frățești" din RDG și România, Ungaria a influențat atunci decisiv balanța istoriei est-europene.

CĂDEREA ZIDULUI BERLINULUI ȘI „REVOLUȚIA DE CATIFEA"

Cehoslovacia și RDG cunosc schimbări relativ asemănătoare în lunile octombrie și noiembrie 1989. În ambele cazuri procesul e același: o parte a populației, constituită în nuclee de constestatari, face presiuni asupra fracțiunilor conservatoare. În RDG se cer reforme interne profunde și, mai ales, posibilitatea deplasării în afara frontierelor. În fața exodului masiv de populație spre vest și a presiunilor străzii, puterea pare incapabilă să reacționeze. În plus, RDG depindea în totalitate de deciziile Kremlinului. Deși Gorbaciov nu pierde nicio ocazie să-și proclame dorința de neamestec, nimeni nu-și poate închipui că ar fi indiferent față de evoluția Germaniei Răsăritene. Vizita sa din 6 și 7 octombrie încurajează curentele de opoziție, după ce avertizează: „Cine reacționează târziu este pedepsit pe viață". Presiunea străzii, poziția liderului de la Moscova, influența indirectă, dar reală a cancelarului vest-german Helmut Kohl duc la extraordinarele decizii luate de partidul comunist est-german la 9 noiembrie: spargerea zidului, renunțarea la rolul conducător și acceptarea alegerilor libere. Germanii din ambele state se bucură, Moscova e surprinsă, Statele Unite și vestul Europei sunt neliniștite – dar nimeni și nimic nu mai poate opri procesul de reunificare. La 28 noiembrie, Helmut Kohl propune un plan în zece puncte având drept obiectiv reunificarea. Epuizarea RDG, bolta regimurilor comuniste din Europa de Est, a dat un impuls formidabil accelerării evenimentelor în întreaga regiune.

În Cehoslovacia, evenimentele din RDG au avut un rol determinant în ceea ce s-a numit „revoluția de catifea". La 17 noiembrie, între 30.000 și 50.000 de oameni comemorează la Praga manifestația din 1939 împotriva ocupanților. Brutalitatea cu care au fost dispersați de forțele de ordine și zvonul morții unui manifestant au provocat – așa cum doreau cei care au răspândit vestea – o indignare generală. A doua zi, 200.000 de praghezi erau în stradă, iar universitățile și teatrele, în grevă. La 19 noiembrie, Vaclav Havel a regrupat douăsprezece mișcări independente sub numele de Forumul civic și a propus autorităților o masă rotundă privind „situația critică a țării". Începând cu 24 noiembrie – zi în care Biroul po-

Protestatari cehoslovaci pe străzile din Praga

Lituanieni cerând retragerea Armatei Roșii din țara baltică

litic al partidului comunist a demisionat în bloc și când, în timpul unei imense manifestații, Havel și Dubcek au apărut împreună – Forumul civic a preluat inițiativa. La 29 decembrie, Havel îl înlocuia pe Gustav Husak la președinția Republicii. A fost nu o schimbare de echipă, ca în Bulgaria sau România, ci o schimbare de sistem politic.

BULGARIA: „RESTRUCTURARE" DE TIP GORBACIOVIST

În Bulgaria, Jivkov – aflat în fruntea partidului comunist din 1954 – a fost „victima" unui complot avându-l în frunte pe Petăr Mladenov, ministrul Afacerilor Externe. La 23 octombrie, acesta adresează Comitetului Central o scrisoare virulentă împotriva lui Jivkov. Secretarul general încearcă să se apere, dar la refuzul lui Gorbaciov de a-l primi la Moscova la începutul lui noiembrie renunță la funcțiile sale din fruntea partidului și al statului în favoarea lui Mladenov, care se orientează spre o politică de „restructurare" de tip gorbaciovist, fără punerea în discuție a socialismului, un model folosit și de Ion Iliescu. Dar în Bulgaria intervine societatea civilă, iar manifestațiile se succed la Sofia, pentru o aprofundare a reformelor. Până la urmă, la 6 iulie 1990, Mladenov a demisionat; o lună mai târziu, filosoful Jelio Jelev, liderul Uniunii forțelor democratice, era ales șef al statului.

Ultima pe harta schimbărilor din 1989 a fost România, unde „revoluțiile de catifea" au fost înlocuite cu confruntări sângeroase.

ANNA POLITKOVSKAIA
UN RĂZBOI MURDAR

Numită de mulţi "conştiinţa morală pierdută a Rusiei", Anna Politkovskaia a fost cunoscută pentru poziţia ei critică faţă de politica dusă de Kremlin în Cecenia şi s-a numărat printre cei mai proeminenţi opozanţi ai regimului Vladimir Putin. A fost răsplatită cu numeroase onoruri internaţionale.

Pe 7 octombrie 2006, trupul jurnalistei a fost găsit în liftul blocului unde locuia. Fusese împuşcată în cap şi în piept cu un pistol Makarov. *„Un război murdar"* este prima relatare scrisă de o rusoaică despre drama cecenă, cuprinzând reportajele de investigaţie realizate din iulie 1999 până în ianuarie 2001.

METEOR PUBLISHING

Comenzi la:
021.222.83.80
carte@meteorpress.ro
www.meteorpress.ro

REVOLUȚIONARII

În toamna anului 2009, în preziua împlinirii a 20 de ani de la evenimentele din decembrie 1989, studenții aflați în anul II la Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării din cadrul Universității din București (tineri de aceeași vârstă cu Revoluția) primeau sarcina de a realiza „un interviu de istorie orală cu un revoluționar". Studenților născuți în 1989 li s-a explicat cum anume se realizează un astfel de interviu, dar, foarte important, nu li s-a oferit niciun set de criterii cât privește procesul de selecție a revoluționarilor: ei urmau să caute singuri, prin rude, prieteni, cunoștințe, iar alegerea lor urma să spună ceva despre sensul pe care-l dădeau ei termenului „revoluționar". Dat fiind că 146 de studenți au realizat interviuri în cadrul acestui proiect, iar criteriile de selecție a revoluționarilor au fost diverse și subiective, căutarea a avut drept rezultat un amalgam de „revoluționari", cu ocupații cât se poate de diferite în decembrie 1989: muncitori, ingineri, profesori, medici și asistente medicale, militari în termen și militari de meserie, elevi la școli profesionale, liceeni și studenți, șoferi, cascadori, dispeceri, paznici, șefi de Gărzi Patriotice, administratori, maiștri, diverși funcționari... Oameni care aveau, cu aproximație, între 14 și 65 de ani în 1989; la momentul realizării interviurilor, cei mai mulți erau pensionari. Relevante prin diversitatea experiențelor, 52 dintre aceste interviuri au fost publicate în cele două volume ale lucrării *Tânăr student caut revoluționar*. E drept, interviurile nu răspund unor deziderate precum „aflarea adevărului despre evenimentele din '89", dar construiesc o imagine umanizată a Revoluției, vie, în mișcare. Cu gânduri, cu frici, cu izbucniri nervoase, cu egoisme, cu haz de necaz, cu reacții neașteptate, cu gesturi necugetate, de înțeles doar în contextul lui decembrie '89. Mici bucăți de puzzle, interviurile recompun o revoluție altfel decât o știm – iar noi inserăm, în paginile acestui Dosar „Historia", fragmente scurte, dar ilustrative, din aceste discuții.

[SELECȚIE REALIZATĂ DE FLORENTINA ȚONE]

FOTO: PHOTOLAND/CORBIS IMAGES, GULIVER/AFP, GULIVER/GETTY IMAGES

25 decembrie 1989, București

PE SCURT, despre Revoluție

15 decembrie: enoriașii Bisericii Reformate din Timișoara protestează împotriva deciziei de evacuare a pastorului László Tőkés. Li se alătură și alți timișoreni, iar mulțimea începe să scandeze „Libertate, libertate!".

16 decembrie: manifestația din Timișoara se mută în centrul orașului și protestatarii scandează lozinci anticomuniste. Miliția, Securitatea și Armata ripostează violent, cu bătăi și arestări.

17 decembrie: la Timișoara se înregistrează primele victime: 59 de morți și sute de răniți.

18 decembrie: Nicolae Ceaușescu pleacă în Iran, unde avea planificată o vizită. La Timișoara, un grup de copii și tineri care cântau colinde și scandau lozinci anticomuniste sunt uciși pe treptele Catedralei Ortodoxe.

20 decembrie: la Timișoara este creat Frontul Democratic Român, care proclamă Timișoara drept primul oraș liber din România. Ceaușescu se întoarce din Iran.

21 decembrie: au loc manifestații anticomuniste și în alte orașe din țară. La București este convocat un miting de susținere pentru Nicolae Ceaușescu, care se transformă într-o manifestație anticomunistă, în timpul căreia dictatorul este huiduit. Seara se trag focuri de armă asupra protestatarilor din Capitală.

22 decembrie: protestele continuă la București, unde manifestanții ocupă Piața Palatului și forțează intrarea în clădirea Comitetului Central. La ora 12:00, soții Ceaușescu părăsesc clădirea CC cu un elicopter și se îndreaptă spre Snagov, de unde pleacă către Târgoviște, unde sunt arestați la ora 18:00 de reprezentanți ai Miliției și Armatei. La Radio și Televiziune se transmite Proclamația Consiliului Frontului Salvării Naționale, citită de Ion Iliescu. Seara, în București, se trag focuri de armă; încep confruntările cu „teroriștii".

25 decembrie: la Târgoviște, soții Ceaușescu sunt judecați de un Tribunal Militar excepțional. Procesul, care durează puțin mai mult de o oră, se încheie cu sentința de condamnare la moarte a celor doi, care sunt împușcați în curtea unității militare 01417 din Târgoviște la ora 14:50.

„Când am pornit, mi-a fost o frică de nu mai știam de mine"

Alexandru Contoloru a trăit Revoluția la Craiova: avea 20 de ani și era student la Institutul de Științe Economice din oraș.

„Păi, era 22 decembrie deja. În București și în Timișoara se murise deja. Prietenul ăsta al meu de la facultate, Sorin Stănescu îl chema, îl găsești și-n arhive la asociație, la «22 decembrie», a venit dimineața pe la 8 să mă ia repede în centru, că «a venit!», zicea el și tremura tot parcă de frică și de furie adunată și de fericire, toate-n același timp. N-am știut ce știa el exact și de unde, da' m-am îmbrăcat repede și-am mers cu el în față la Casa Studenților. Era deja puhoi de lume adunat pe toate străzile de-acolo. A mai durat vreo două ore până să se pornească spre Piața Primăriei. Când am pornit, mi-a fost o frică de nu mai știam de mine. Dar nu știu cum mi-a dispărut, poate pentru că eram sigur că o să mor oricum și atunci nu mai aveam de ce să mă tem. Mă vedeam mort, mă vedeam împușcat, mă rugam măcar să mor repede. O să zici că sunt laș, nu? Da' mă rugam să mor măcar repede, nu zdrobit sub roți și dus în camion, cu sângele curgând șuvoaie prin podea și aruncat la grămadă să mă ardă. (...)

Nu știu dacă îți dai seama cum e să trăiești așa ceva... adică... în momentul ăla să fii acolo, să fii cu toți oamenii ăia, să cânte un puhoi de oameni imnul și să strige «Libertate!». Ți se pare o poveste, nu înțelegi!!! După atâția ani de frică și de suferință, cum era să strigi cât te țin puterile «Libertate!», să strigi și să o simți, să simți că chiar dacă mori, ai apucat să lupți pentru eliberare și, nu numai, că ai muri chiar bucuros pentru clipa aia, pentru că ajuți la înfăptuirea actului care o să le lase celor ce vor urma o țară liberă! Cum e să simți cuvântul ăla cu toată puterea, nu să-l vezi în dicționar sau scris pe-o foaie într-o poezie, să-l urli și să-l simți cum se întâmplă prin tine și prin alții ca tine! Nu-nțeleg, nu-nțeleg nici până-n clipa de azi cum puteau soldații ăia să stea nemișcați, cum se stăpâneau să nu strige și ei, cum nu-ntorceau armele spre nenorociții ăia care le furaseră și lor viețile la fel ca și nouă! De fapt, cum să zic că nu-nțeleg, că înțeleg că mai ales lor cât de frică le era! O mare de oameni era în fața lor și-ar fi putut să-i sfâșie acolo cu dinții la cât de îndârjiți erau toți".

Interviul cu Alexandru Contoloru a fost realizat în noiembrie 2009 de către Camelia Neagoe și a fost publicat în lucrarea Tânăr student caut revoluționar, *volumul I – „La început a fost frica" (coordonatori: Zoltán Rostás, Florentina Țone, Curtea Veche Publishing, București, 2011)*

Fețele Revoluției

În decembrie 1989, Minel Dorin Răduți avea 25 de ani și era pensionat pe caz de boală, din 1987, din pricina unui accident, la Uzina de Construcții Metalice Bocșa, în urma căruia își pierduse piciorul stâng. Revoluția a trăit-o la Bocșa, dar, episod important, într-una din acele zile fatidice de decembrie, a plecat cu familia la Timișoara, să se aprovizioneze cu carne...

„Pe unii îi interesa de carne, pe unii de gloanțe, pe unii de libertate"

,,Revoluția, marea revoluție, m-a prins la Bocșa. Și aici e o poveste destul de interesantă. (...) Cu toate că noi creșteam în fiecare an un porc, doi, fiind o familie mare – patru frați plus cei doi părinți –, era nevoie de încă ceva carne, ca să putem face niște provizii ca să rezistăm până la următorul Ignat, următoarea iarnă. Și atunci aveam niște cunoștințe la Timișoara care ne anunțau când se bagă carne la un magazin din oraș. Țin minte că luam trenul personal la 6 dimineața și mergeam să stăm la coadă. Ne făceam plinul și apoi ne întorceam acasă. Sunt faimoase cozile la ouă, carne, lapte. Să nu mai spun de întreruperile de curent și cum ascultam radiourile respective pe ascuns, când prindeam frecvența.

Ei bine, mi-aduc aminte că pe 10 decembrie ne-au sunat iar cunoștințele să ne spună că peste patru-cinci zile vor primi carne iar. Eram entuziasmați. Ei aveau informații de la măcelării. Era un sistem subteran: eu îți dau pâine, tu îmi dai o bucată de carne, eu îți dau un caiet, eu îți fac rost de niște lame de ras. Era un sistem paralel care mergea mai bine ca economia oficială. O adevărată mafie a produselor. Ne-am pregătit deci să mergem la Timișoara atunci când ne-au spus oamenii. Între timp, a început povestea cu protestul împotriva regimului, a început să se tragă. Cu toate astea, oarecum inconștienți de situația de afară, am plecat. Dar, când am plecat (...) cu trenul din Bocșa, erau tot felul de patrule formate dintr-un milițian și trei membri ai grupărilor patriotice. Nu era voie ca grupul care călătorea să fie mai mare de trei. Noi eram cinci sau, dacă stau să mă gândesc, eram chiar mai mulți, vreo șapte, pentru că auzise și vecinul și vecina, și mătuși, unchi, așa că ne strânseserăm. Văzându-ne așa de mulți, bineînțeles că ne-au oprit, ne-au întrebat unde mergem, iar tata le-a spus că mergem să ne aprovizionăm la Timișoara cu carne, la care zic ei: «Băi, nu mergeți acolo că-i bai!», «Ei, nu-i nimica, ne descurcăm noi», am spus, iar ei ne-au lăsat fără nicio problemă. Ne-am urcat în tren, am ajuns, ne-am dus la oamenii aceia ai noștri și ne-au avertizat că ar fi mai bine să mergem acasă, că în Timișoara era jale. Se trage, se moare, e jale, jale! Unul dintre vecini a spus că dacă tot am ajuns până aici, să luăm totuși ceva, să nu plecăm cu mâna goală.

Atunci am văzut o scenă extraordinară. Pe de-o parte venea o coloană dintr-aceasta de manifestanți furioși, iar undeva, la o măcelărie, prin zona gării, pe linia unui tramvai, era o coadă la carne. Fiecare era preocupat de altceva. Pe unii îi interesa de carne, pe unii de gloanțe, pe unii de libertate. Mi-a părut o scenă interesantă. Nu ne-am dus la coada respectivă. Nu știu dacă din rușine, din frică. Cred că totuși din autoconservare... și ne-am dus direct la prietenii noștri din Timișoara și, apoi, direct la tren''.

Interviul cu Minel Dorin Răduți a fost realizat în noiembrie 2009 de către Ruxandra Miclea și a fost publicat în lucrarea Tânăr student caut revoluționar, volumul I – „La început a fost frica" (coordonatori: Zoltán Rostás, Florentina Tone, Curtea Veche Publishing, București, 2011)

Decembrie 1989, Timișoara

Fețele Revoluției

În decembrie 1989, Minel Dorin Răduți avea 25 de ani și era pensionat pe caz de boală, din 1987, din pricina unui accident, la Uzina de Construcții Metalice Bocșa, în urma căruia își pierduse piciorul stâng. Revoluția a trăit-o la Bocșa, dar, episod important, într-una din acele zile fatidice de decembrie, a plecat cu familia la Timișoara, să se aprovizioneze cu carne...

„Pe unii îi interesa de carne, pe unii de gloanțe, pe unii de libertate"

„Revoluția, marea revoluție, m-a prins la Bocșa. Și aici e o poveste destul de interesantă. (...) Cu toate că noi creșteam în fiecare an un porc, doi, fiind o familie mare – patru frați plus cei doi părinți –, era nevoie de încă ceva carne, ca să putem face niște provizii ca să rezistăm până la următorul Ignat, următoarea iarnă. Și atunci aveam niște cunoștințe la Timișoara care ne anunțau când se bagă came la un magazin din oraș. Țin minte că luam trenul personal la 6 dimineața și mergeam să stăm la coadă. Ne făceam plinul și apoi ne întorceam acasă. Sunt faimoase cozile la ouă, carne, lapte. Să nu mai spun de întreruperile de curent și cum ascultam radiourile respective pe ascuns, când prindeam frecvența.

Ei bine, mi-aduc aminte că pe 10 decembrie ne-au sunat iar cunoștințele să ne spună că peste patru-cinci zile vor primi carne iar. Eram entuziasmați. Ei aveau informații de la măcelării. Era un sistem subteran: eu îți dau pâine, tu îmi dai o bucată de carne, eu îți dau un caiet, eu îți fac rost de niște lame de ras. Era un sistem paralel care mergea mai bine ca economia oficială. O adevărată mafie a produselor. Ne-am pregătit deci să mergem la Timișoara atunci când ne-au spus oamenii. Între timp, a început povestea cu protestul împotriva regimului, a început să se tragă. Cu toate astea, oarecum inconștienți de situația de afară, am plecat. Dar, când am plecat (...) cu trenul din Bocșa, erau tot felul de patrule formate dintr-un milițian și trei membri ai grupărilor patriotice. Nu era voie ca grupul care călătorea să fie mai mare de trei. Noi eram cinci sau, dacă stau să mă gândesc, eram chiar mai mulți, vreo șapte, pentru că auzise și vecinul și vecina, și mătușii, unchi, așa că ne strânseserăm. Văzându-ne așa de mulți, bineînțeles că ne-au oprit, ne-au întrebat unde mergem, iar tata le-a spus că mergem să ne aprovizionăm la Timișoara cu carne, la care zic ei: «Băi, nu mergeți acolo că-i bai!», «Ei, nu-i nimica, ne descurcăm noi», am spus, iar ei ne-au lăsat fără nicio problemă. Ne-am urcat în tren, am ajuns, ne-am dus la oamenii aceia ai noștri și ne-au avertizat că ar fi mai bine să mergem acasă, că în Timișoara era jale. Se trage, se moare, e jale, jale! Unul dintre vecini a spus că dacă tot am ajuns până aici, să luăm totuși ceva, să nu plecăm cu mâna goală.

Atunci am văzut o scenă extraordinară. Pe de-o parte venea o coloană dintr-aceasta de manifestanți furioși, iar undeva, la o măcelărie, prin zona gării, pe linia unui tramvai, era o coadă la carne. Fiecare era preocupat de altceva. Pe unii îi interesa de came, pe unii de gloanțe, pe unii de libertate. Mi-a părut o scenă interesantă. Nu ne-am dus la coada respectivă. Nu știu dacă din rușine, din frică. Cred că totuși din autoconservare... și ne-am dus direct la prietenii noștri din Timișoara și, apoi, direct la tren".

Interviul cu Minel Dorin Răduți a fost realizat în noiembrie 2009 de către Ruxandra Micleа și a fost publicat în lucrarea Tânăr student caut revoluționar, volumul I – „La început a fost frica" (coordonatori: Zoltán Rostás, Florentina Țone, Curtea Veche Publishing, București, 2011)

Decembrie 1989, Timișoara

„Eram singur. Plecasem cu copilul de acasă și eu nu mai eram cu nimeni"

În decembrie 1989, Horia Bălășoiu avea 40 de ani și era cercetător principal gradul III la Centrul de Chimie Fizică al Academiei Române. Fragmentul de mai jos are în centrul său momentele critice din seara lui 21 decembrie în Piața Universității, când a început să se tragă în manifestanți. Horia Bălășoiu se afla la Universitate alături de Mihai, băiatul de 19 ani.

„Important este că ne-au stropit ăia cu apă și, la coadă, a început pe la 11 să se tragă și am făcut pirueta să fug... și eram la rondul de la Universitate. Spiritul de apărare și de conservare îți domina și cele mai tari momente de adrenalină, ce să mai vorbesc de stofa de erou pe care, să fiu sincer, nu cred că o are mai nimeni. Cred că eroii sunt făcuți de grupuri care sacrifică câte un om și declară apoi că a fost de un curaj nebunesc și că ăla e un erou și așa mai departe, fiindcă oamenilor le place să-și îndoape mintea cu himere. Dar să nu uit o chestie definitivă, când eu am vrut să mă întorc pe picioare s-o iau la fugă este fiindcă am văzut două lucruri. Pe de o parte, că s-a tras în primul rând și că oamenii au căzut secerați, o chestiune în care zgomotul gloanțelor a fost altfel. Că am auzit și cum s-a tras și cum a fost recepționat de masă. Până atunci, treceau gloanțele șuierând or, acum, am avut senzația că au tras ca niște perne. Deci, acea chestiune mi-a zguduit creierul, m-a apucat o groază infernală, mi-am dat seama că s-a tras în plin și am văzut oameni care au apucat să mai țipe «Au!» sau ceva, alții care n-au mai apucat să zică nimic. Au murit în foc, cum moare vânatul la vânătoare, când trece câte un cârd de rațe, de ceva, și, când a împușcat-o, cade pe verticală ca și când ar fi o piatră, nu o zburătoare.

Așa le-au retezat picioarele și au căzut, iar în spate au pornit TAB-urile care au început să treacă peste morți, peste vii, peste tot. În momentul ăla, am făcut pirueta și am luat-o printre Palatul Suțu, pe lângă Inter, pe lângă Biserica Rusă. Am luat-o la fugă pe strada Poliției Capitalei, pe unde este pasajul Eforie, coboram pe unde e Cinemateca, care era o traiectorie foarte nefericită, dar întâmplător pustie, nici țipenie nu era. Nu îmi huruiau în cap decât aceste mitraliere care omorâseră oamenii și zgomotul ăla înfundat al șenilelor, al roților de TAB-uri care călcau peste lume. Am început să fug și să vomit și m-am oprit din fugă numai la statuia lui Kogălniceanu. În timp ce fugeam vomitam. Într-adevăr îmi era foarte rău, foarte frică și aveam conștiința faptului că fusesem și filmat și făcusem și foarte mult scandal și țipasem și ceva parcă împotriva lui Dan Iosif în seara aia, «Luați-l pe nebunul ăla de acolo că face numai pe grozavul», ceva de genul ăsta. Ceva care îmi dădea o frică îngrozitoare și pe care nu puteam s-o traduc. Și mi-am dat seama stând pe rond, pe bordură, și vomitând – și încercam să mă șterg și mi-era o scârbă de toate, de mine, mi-era silă de toate ce mi s-au întâmplat – mi-am dat seama că am făcut ceva foarte rău. Și atunci mi-am dat seama ce făcusem foarte rău. Eram singur. Plecasem cu copilul de acasă și eu nu mai eram cu nimeni. Am stat acolo în popou, am fumat o țigară și am stat să mă gândesc ce fac. N-am avut curajul să mă întorc ca să-l caut. Mi s-a părut că de sus se aud niște vaiere îngrozitoare. Știam că în piață începuse să se împuște și că deja a pornit măcelul.

Românii își plâng morții (București, decembrie 1989)

Măcelul a continuat și s-a desfășurat cumplit din ce mi-a povestit fi-miu, care era cu mine când eu m-am întors pe călcâie, dar eu am luat-o către vale de la Universitate, el a luat-o în sens invers către Rosetti, că era cu un prieten care stătea la Rosetti, și m-a prins de haină de mi-a rupt cusătura de la umăr, dar eu m-am smucit și am fugit și am strigat «Hai!». El atunci m-a lăsat și s-a dus în direcția ailaltă, îngrozit la rândul lui, și a scăpat de gloanțele răpăind pe ușa de metal pe un gang. Apoi au intrat în apartamentul unde îl așteptau pe fi-su acești părinți ai prietenului lui și a rămas cu ei până dimineață. Dar a avut inspirația ca să dea telefon – și încă mai mergeau telefoanele, că pe vremea aceea nu exista telefon mobil – acasă la nevastă-mea, să-i spună că e acolo și că e în viață și că eu am fugit către vale, către Cișmigiu.

Eu am rămas încă o oră după aia, gândindu-mă ce să fac, și când am văzut că de la Universitate începe să coboare de data asta miliția, nu mai era armata, am înțeles că e groasă. Și am zis: «N-am ce face. E precis că băiatul s-a prăpădit». Și am venit așa, numai eu știu în ce stare de spirit, acasă. Eram și într-o relație foarte proastă cu nevastă-mea. Eram în ajun de divorț și m-am întors așa, împleticit. Am ajuns în Piața Operei, am luat Listerul la picior. Lister e strada pe care stăteam pe vremea aia. Am ajuns acasă, așa, cu capu'-n pământ. Nevastă-mea, care știa despre ce e vorba, a fost totuși destul de ok că nu m-a jucat că «unde-i copilul». Mi-a zis «Știu că ești speriat. Stai liniștit. Mihai a dat telefon. E bine»".

Interviul cu Horia Bălășoiu a fost realizat în noiembrie 2009 de către Andreea Alina Rusoiu și a fost publicat în lucrarea Tânăr student caut revoluționar, volumul I – „La început a fost frica" (coordonatori: Zoltán Rostás, Florentina Tone, Curtea Veche Publishing, București, 2011)

Revoluționari în Piața Palatului

Acesta e un interviu atipic: Moise Stanca – în decembrie 1989, maistru SCB (Semnalizare, Centralizare, Bloc de linie automat) la Întreprinderea de Exploatare a Metroului București – e intervievat de fiul său, Andrei Alexandru Stanca. În realitate, cei doi, tată și fiu, s-au aflat împreună în Piața Palatului, la 22 decembrie 1989: tatăl, de 34 de ani, își luase cu el fiul de 4 ani; iar fiul, văzând atâta amar de lume, crede că e la meci și începe să strige „Hai Rapidul!". Interesantă e și relația care se stabilește între cei doi în timpul discuției: fiul se formalizează, e oficial („Ce ați făcut?", „Cum ați reacționat?"), în vreme ce tatăl răspunde ba la persoana a II-a sg („Ce să-ți zic, măi, băiatule, tu dezgropi morții..."), ba la a III-a („Și l-am luat și pe fi-miu...")...

„Țin minte că strigai «Hai Rapidul!», «Hai Rapidul!», credeai că e meci"

„A doua zi au fost manifestațiile alea în Piața Revoluției. Mă rog, așa se numește acum. Și nevastă-mea era la serviciu, lucra la Facultatea de Stomatologie și era de dimineață. Și eu eram acasă cu copilul, cu tine adică, dar am ieșit și eu cu Mitică, un prieten de familie. Da' ți-am zis de el. Și cu Mariana, nevastă-sa, și cu Silviu, băiatul lor. Și l-am luat și pe fi-miu. Nu prea știam ce-a fost în timpul nopții, auzeam doar tot felul de zvonuri, unii ziceau că s-a tras, alții ziceau că nu s-a tras... Abia când am ajuns acolo am aflat că într-adevăr s-a tras în oameni. Niște nenorociți, ăia care-au tras, niște criminali. Și-am mers acolo, în mulțime, erau foarte mulți adunați prin tot centrul.

Țin minte că strigai «Hai Rapidul!», «Hai Rapidul!», credeai că e meci, că numai la meci ai mai văzut atâta lume adunată la un loc. Dar ne-am gândit la un moment dat că e periculos să-i luăm în mulțime pe copii și i-am lăsat cu Mariana, io cu Mitică ne-am dus pe-acolo, în mulțime, să vedem ce se mai întâmplă. Pe la doispe fără ceva am ajuns, unșpe jumate să zic... Și ne-am urcat amândoi într-un copac ca să vedem mai bine ce se întâmpla, nici nu erau mulți copaci pe-acolo. Și strigam și noi, «Jos Ceaușescu», de-astea... A fost un moment care nu se uită ușor. Și, la un moment dat, am văzut cum a plecat un elicopter de pe sediul Comitetului Central și-au început oamenii să urle că fug Ceaușeștii, sunt în elicopter. Și fi-miu mi-a povestit dup-aia c-a văzut elicopterul, ce mare era... Ce știa el, el credea că-i meci de fotbal... *(Râde)*

Și-am stat acolo, în pom, destul de mult, că puteam să vedem cam tot ce se-ntâmplă, și veneau și alții pe lângă noi să ne întrebe ce se vede. Eram ca la biroul de informații *(Râde)*. Dar ce să vedem de-acolo, mulțime și-atât, nici nu știam când s-a intrat în Comitetul Central, era o mare debandadă, dar când era de strigat, strigau toți. A fost agitația de pe lume, așa ceva n-am văzut de-atunci și nici până atunci. În sfârșit aveau oamenii curaj să spună ce gândesc. Și mă întrebam, dacă toată revolta asta nu se termină cu bine și bagă ăia tancurile și iau măsuri drastice și se stinge, ce urmări o să fie? Că așa ceva nu mai fusese niciodată. Și așa se întrebau și alții, și-mi zicea unul, nici nu-l cunoșteam, că dacă nu-l dăm jos pe Ceaușescu, am încurcat-o, ne-au filmat ăștia, o să ne ia de-acasă și-n pușcărie putrezim toți.

Și cât ați stat în mulțime, acolo, în piața Revoluției?

Nu mai știu. Dar la un moment dat am vrut să plecăm, că trebuia să vină maică-ta de la serviciu și dacă nu ne găsea acasă, se speria. Și-am plecat spre casă. După ce-am luat-o pe Mariana și pe copii de la librăria aia sau unde i-am lăsat noi, io cu Mitică..."

Interviul cu Moise Stanca a fost realizat în noiembrie 2009 de către fiul său, Andrei Alexandru Stanca, și a fost publicat în lucrarea Tânăr student caut revoluționar, volumul I – „La început a fost frica" *(coordonatori: Zoltán Rostás, Florentina Țone, Curtea Veche Publishing, București, 2011)*

„Bărbată-miu nicio clipă n-a fost cuprins de spiritul revoluționar, patriotic"

În decembrie 1989, A.P. avea 24 de ani și lucra în contabilitate, în cadrul unei întreprinderi care avea birourile pe strada Doamnei colț cu Calea Victoriei, cu vedere spre Piața Palatului. La 20 de ani de la Revoluție și cu avantajul de a se fi aflat, la propriu, în mijlocul acțiunii, intervievata realizează o radiografie sinceră, convingătoare (și aproape ironică) a evenimentelor din acele zile, precum și a evenimentelor din propria familie: ea, convinsă de necesitatea de a ieși în stradă, soțul, niciun moment cuprins de „spiritul revoluționar".

„Dar apropo de momentul oamenilor care apăreau în piețe și la Universitate strigau și erau împușcați nevinovați, la un moment dat aveau megafoane anumite persoane, se urcau pe mașinile mici cu megafonul și începeau să-și spună speech-ul. Unii erau pregătiți, da, adică puteai să înțelegi motivația speech-ului lor, alții erau niște imbecili, pur și simplu și aberau. Erau efectiv niște prostii. Nu știu dacă cumva, dacă cumva, Din..., cu D îl chema pe unu'... Dincă... poate Dincă, nu-l mai țin minte, nu mai știu.

Țin minte că la un moment dat a luat megafonul s-a urcat – îi știam figura de la televizor – pe o mașină și eu eram exact la granița între mulțime... cum să spun, nici foarte aproape de mașină, deci primele, să zic zece rânduri de la mașină, nici în gloata din spate. Undeva la granița dintre aceste două mulțimi. Și ăsta a început să strige «Jos...», era «Jos tiranu'!», «Jos securiștii!», «Jos», așa, diferite lozinci din-astea, pe care ăștia le strigau și masa imediat, timp de 5 minute, urla în demență ce striga ăla din megafon. Deci asta se întâmpla. E, la un moment dat, ăsta ia megafonu' și începe și strigă: «Jos cu perestroika!, Jos cu perestroika!», în megafonul ăla. Tipii din față, deci mulțimea din față, fiind aproape de megafon au început și ei să strige, că au înțeles ce se spunea prin megafon, «Jos cu perestroika!». Dar ăștia din spate, masa, puhoiu' de fapt, zecile și zeci de rânduri din spate nu mai înțelegeau, auzeau ei așa grosso modo, dar nu exact, n-au priceput. Băi, și puhoiu' din spate striga: «Jos cu Petre Stoica!». Băi, și noi eram exact la granița între..., în care eu îi auzeam și pe cei din față și pe tipul cu megafonu' care striga «Jos cu perestroika!» și m-am uitat în spate, până hăt, după Universitate, spre Colțea era puhoiu', puhoiu' care țipa în demență «Jos cu Petre Stoica!». Adică nenorocitu' ăsta, deci dacă unu' din mulțime ar fi strigat «El e Petre Stoica!», băi, îl lințau. Pentru că ăștia, deci în momentul ăla de furie..., că asta se întâmpla! (...)

Soțul meu nu m-a lăsat să merg în noaptea aia la Televiziune, când ăștia au început să facă apel: «Veniți! Televiziunea asaltată», «Veniți!», nu știu ce... Eu, în perioada aia, stăteam în Berceni, la Big Berceni. Cu soțul meu și cu Bianca. Fata avea atunci vreo 3 ani. Sor-mea stătea la Pieptănari, chiar la Pieptănari. Când

a început așa-zisul asalt al Televiziunii, imediat am pus mâna pe telefon, s-o sun pe sor-mea, gata, ne îmbrăcăm, nu exista mijloc de transport să mă ia pe mine din Berceni, dar zic, «Nu-i nimic, vin pe jos, nu contează, vin și te iau de la Pieptănari, ne-ntâlnim cam într-o oră», estimasem eu, până mă îmbrac, până ajung. Nu existau mobile, nu exista nimic, îți dai seama... «Și ne-ntâlnim la Pieptănari și mergem spre Televiziune». Adică nu mai era de joacă. Na, se mobilizase masele, «Veniți!».

Bărbată-miu, nicio clipă n-a fost cuprins de..., de spiritul revoluționar, patriotic. Dar nicio fracțiune de secundă! El se uita tot timpul la televizor ca la un serial, nu știu, ca la o telenovelă. Adică el nu a fost străpuns, străbătut, stră-ceva, nu! Ăsta zice: «Unde te duci? Cu cine ai vorbit?», «Păi, zic, am vorbit cu Luci... neapărat mergem, păi, uite, e fierbere, e nevoie, trebuie... nu știu cu piepturile goale, nu știu!». Ăsta zice: «Stai acasă, nu te duci nicăieri», liniștit, calm... *[răspunsul ei:]* «Tu, că ești un ticălos, că tu, nu știu ce, n-ai simț... că ce, că țara are nevoie și...», aberații, așa! Ăsta, liniștit: «Nu te duci nicăieri! Nu te îmbrăca, că n-ai să pleci». Eu, îți dai seama, m-am uitat cu megadispreț către el. Și mă îmbrac, mă duc, mă îmbrac și, când să dau să ies pe ușă, ușa încuiată. Încuiase ușa. Eu iar am început să țip isteric și nu știu ce, că el, lașul, trădează și nu știu ce, nu e cuprins, nu e străbătut... și ăsta simplu îmi spune: «Auzi, îți dau acuma o bucată... O să dormi până dimineață și știi ce liniștiți o să fim cu toții în casă!... *(râde veselă)*... o să fim așa de liniștiți!» Mamă, îți dai seama, era clar, nu puteam să trec de el, de ușă, decât pe un megascandal pe care nu eram totuși dispusă să-l fac. Să iau și bătaie... O sun pe sor-mea: «Toată acțiunea noastră revoluționară a fost înăbușită în fașă.» *(râde iar)*. Și i-am zis «Măi, eu nu pot..., nenorocitul, înțelegi? Nu înțelege momentul», și așa, și gata. Ne-a înăbușit din fașă toată tentativa... (...)

Am avut și acolo *[n.a. – la serviciu]* un moment de stupoare pentru că erau mulți care îi știam că sunt, cum să spun, hai nu să zic lingușitori cu sistemul, dar protectori și mai alunecoși, iar alți colegi erau mai liberali, mai îndrăzneau să facă comentarii, un banc, sau da...? Deci până în momentul revoluției erau două, să zic, două categorii, asta așa grosso modo, de oameni. Cei cărora nu prea aveai încredere să le spui un banc și cei cu care puteai șușoti la colț, de sistem, de absolut orice. Mă, ce crezi, deci după revoluție, cei mai înverșunați și cei mai înflăcărați și cei mai așa, mi s-au părut, cine? Cei cu care nu aveai curajul să comunici.

Exact pe dos...

Da! Exact! Asta a fost ca reacție, cum să spun, de moment, a zilelor acelora. Că lucrurile pe urmă și-au intrat în matcă și fiecare și-a revenit la felul de a fi. Dar ca reacție spontană și atunci când lucrurile au degenerat, păi, cine urla mai frenetic pe săli și pe scări, să fugă în stradă și «Jos nenorocitu' și bestia!» *(râde)*, și așa? Ăia care te priveau așa, oarecum straniu, dacă... câte glume nu făceam cu Ceaușescu, cu Leana și cu nu știu ce bancuri. Și am zis, băi, deci ce-i cu ăștia, ce se întâmplă?! Adică nu mai aveam eu curajul să strig și eu alături de ei pe scări, când alergam spre piață... adică, «Băi, ăsta e ăla care nu știu ce!», adică să strig și eu la fel de frenetic ca el, sau... Într-un fel, fusese o rocadă de roluri, adică el acum era ăla care avea curajul și striga în gura mare. Și eu acuma eram mai rezervată: «Băi, aș striga din toți rărunchii, dar de ce țipă ăsta?!», și bineînțeles am coborât și eu alături de așa...''

Interviul cu doamna A.P. a fost realizat în octombrie 2009 de către Patricia Patraș și a fost publicat în lucrarea Tânăr student caut revoluționar, *volumul I – „La început a fost frica'' (coordonatori: Zoltán Rostás, Florentina Țone, Curtea Veche Publishing, București, 2011)*

„Au fost pe dracu' teroriști''

Fragmentul de mai jos e semnificativ pentru modul în care s-a trăit Revoluția într-o localitate din județul Mehedinți. În decembrie 1989, Constantin N. Brează avea 58 de ani și era muncitor la Baza de recepție cereale din centrul de comună Jiana; în această calitate a fost chemat de urgență de acasă și trimis să păzească grânele din Bază – „Ziceau că vin teroriștii să fure de la Bază, să dea foc''. Douăzeci de ani mai târziu, într-o discuție cu nepotul său, nea Costică rememorează întâmplarea cu ironie și cu mult umor...

„Unde erai când a început revoluția?

Unde să fiu, ete, eram acasă, se făcuse sara. Vetuța *(n.a. – soția)* dădea la oare *(n.a. – păsări)* și eu eram prin curte.

Păi, și ce s-a întâmplat?

Păi, ce să fie, eram acasă și a venit de la primărie. Ne-a trimis la Jiana. La Bază. Ne-a pus să ședem acolo toată noaptea, să păzim Baza.

De ce? De cine să o păziți?

De teroriști. Ziceau că vin teroriștii să fure de la Bază, să dea foc.

Și ai stat de pază la Bază?

Am stat ce-am stat, ce să fac, era nevoie de oameni. Dacă nu veneau oamenii din sat, cine să se ducă?

Au venit teroriștii până la urmă?

Au venit pe dracu'. N-a venit nimeni. Am stat degeaba.

Povestește cum a fost, cum s-a întâmplat? Cine a făcut programările, cine v-a chemat? Spune de la început!

Păi, ce să spun, nu mai țin eu bine minte. Au trecut 20 de ani, acuma sunt bătrân. Ce să fie, eram acasă cu treabă, se făcuse seara. Se înnegurase, că era ziua mică. A venit a lu' Ghițioaica: «Nea Brează!», «Da, ce e?», «Du-te repede la Bază, la Jiana!», «Acu', la ora asta? Ce să fac la Jiana?», «E nevoie de mata, n-auzi? Sui-te pe bicicletă și du-te la Bază!» Că cică vin teroriștii să atace Baza. Ce să fac atunci, m-am suit pe bicicletă și am plecat. Și cum mergeam spre Flămânda vedeam mașini, că se duc spre oraș. Erau destule, dar nu știam eu bine ce e cu ele. Am ajuns la Bază, se făcuse noaptea bine și am stat acolo de pază.

Ai stat până dimineața la Bază?

Nu, ce să fac până dimineața? Am stat ce-am stat, am văzut că nu vine nimeni, am luat două drugi de porumb și o mână de grâu, după aia m-am suit pe bicicletă și am plecat. Se făcuse bine noaptea, era spre dimineață parcă. Mi-a ieșit după aia garda în față, la Flămânda, pe coastă. M-a oprit.

Ce gardă, cine era?

Erau ăștia, patrioții.

Ce ți-au zis?

Ce să-mi zică, m-au cunoscut, dă-i dracu', eram om din sat. Mă opresc și îmi spun: «Nea Costică, dă-i bătaie la bicicletă și du-te acasă, că sunt ăștia băgați pe-acia. Să nu te vadă, sunt băgați la ședință».

Deci, până la urmă, tot n-au fost teroriști?

Au fost pe dracu'. Unde să fie? Eu am fost teroristul. Am fost la Bază să păzesc, am furat o mână de grâu pentru găini și am plecat.''

Interviul cu Constantin N. Brează a fost realizat în noiembrie 2009 de către nepotul său, Cristian Onuț Predoi, și a fost publicat în lucrarea Tânăr student caut revoluționar, *volumul II – „Voiam altceva, dar nu aveam în gând ceva anume'' (coordonatori: Zoltán Rostás, Florentina Țone, Curtea Veche Publishing, București, 2012)*

În decembrie 1989, Ion Ștefan avea 37 de ani și era șofer pe Salvare în orașul Tulcea. În această calitate a plecat, alături de un coleg și câțiva fesenișți tulceni, cu o ambulanță cu ajutoare spre București. Evenimentele trăite de el în Capitala revoluționară sunt demne de un film de aventuri, dar noi ne oprim în cele ce urmează mai cu seamă asupra efectelor plecării la Revoluție: deteriorarea relațiilor cu cumnatul său, care studia în 1989 la „Ștefan Gheorghiu".

„În timpul revoluției eram șofer la Ambulanță, din 1973 de la 1 februarie eram acolo, deci '89 m-a prins în serviciu. Și am plecat cu mașina de la Tulcea, eu și cu un coleg, Dumitru Ion... (...) Cum să spun eu, în Frontul Salvării, la Primărie la Tulcea s-a luat hotărârea să plece la București un echipaj de salvare, să ducă materiale că se trage!, omoară!, ho! ho! ho!, știți cum era, nu mai spun și ăștia, televiziunea, și azi vorbesc. Și atunci cine să plece? Toți care erau pe-aici ziceau ceva de genu': «Nu vreau», știți, erau toți membri de partid, aveau pe cumnatu-su', aveau nu știu ce avantaje, să nu fie văzuți...

Și n-a plecat unu', n-au plecat doi, n-au plecat trei, și eu eram la sat, la Revărsarea – nevastă-mea e de acolo, din Revărsarea –, nu știam ce e la Timișoara, cinstit, dar se simțea o atmosferă așa, încărcată. Și de-acolo am venit acasă, la Tulcea. Cumnatul meu, soțul surorii lu' nevastă mea, era la «Ștefan Gheorghiu» pe vremea aia, acolo la Leu, era mare partizan, eee... Și ca să vin de la sat după ce am tăiat porcul, am auzit gălăgia evenimentului, a început lumea prin sat, pe stradă, și am plecat la Tulcea. (...) Și am ajuns la Primărie și acolo, hai și «ce facem» și «cine ești» și identificare de persoane, alții erau deja înaintea mea, dar unii mai mult încurcau decât treabă. Și atunci am început să ne cunoaștem, «păi tu ești cutărică», «activitatea ta?», «ia-l pe ăsta», «ia-l pe ăsta», «hai și tu, poți, implică-te» și ne-am format un echipaj de la Serviciul de Ambulanță, fosta Salvare (...).

Și, în mașină cu toți, și am plecat spre București – mașina cu materiale, casolete, sânge pentru centrul de sânge al Capitalei. Dar de la Frontul Salvării Tulcea primise sarcina un individ, Caloianu, avea sarcina să transmită Frontului Salvării de la București – care transmitea în timpul revoluției la televiziune evenimentele din țară – o casetă în care era filmată activitatea Frontului Salvării de la Tulcea, cu membrii componenți și cu hotărâri la nivel local, cu destituiri de director, ordine publică, de poliție, de armată. Și am plecat șapte, și în București nu ne-am mai găsit om cu om. (...)

Cumnatul care era la «Ștefan Gheorghiu», după revoluție... Deci asta era prin martie [1990], iau un bolnav din spital să-l duc la domiciliu, aici, pe strada

Semnul victoriei în Bucureștiul revoluționar

Revoluționar înfășurat în steag și într-o cuvertură care să-i țină de cald

„Uneori chiar am regretat că am plecat la Revoluție, mai bine stăteam acasă"

spitalului, pe 11 iunie, sau 1848, cum îi spune acum. El venea din sens invers, de la poliție încoace, cu mașina lui particulară și cu un fost coleg de-al lui de la «Ștefan Gheorghiu», care, după revoluție, a fost primar aici, în comuna Izvoarele, e de prin Topologu, nu mai reții precis, și se oprește. Zice: «Salut, ce faci, măi?», «Păi, ce să fac, muncesc, duc bolnavul ăsta acasă». Era externat din spital cu nepoata bătrânului, să-l ajut să-l ducă în casă. «Și ce-ai făcut, mă? Te-ai dus la București să-l dai jos pe Ceaușescu? Ești mare revoluționar...», «Da – zic – și ce s-a întâmplat?». Mi-am dat seama că se lua de mine. «Te-ai dus să te dai zmeu acolo... Lasă, bă, că vă întrebăm noi într-o zi ce-i și ce ați făcut voi...» Pentru că el a pierdut o poziție socială pe care i-a creat-o politica, școala, studiile, la care spera el. Dar el, nefiind un individ chiar de bine cu stofă de a fi gospodar al unei unități sau de a avea calitatea de a fi primar, de a fi notar, nu știu ce atribuții din-ălea de acolo din partid, guvern. Adică nu chiar cu inimă multă, un tip mai molâu așa, care, împins de la spate a ajuns și el pe la «Ștefan Gheorghiu», că nevastă-sa a spus: «Îl fac eu să ajungă pe acolo, secretar». Și odată ce ai pierdut tot, a doua zi... Norocul lor de lliescu, că le-a dat funcții pe la ziariști, i-a dat pe la Iași, i-a împrăștiat, l-a făcut, a doua zi, din activiști de partid ziariști, le-a dat o facilitate atunci, ca să nu le întrerupă chipurile studiile, o echivalare de studii. Dar el a venit și mi-a stors-o, cum s-ar spune mai pe românește. Era o dușmănie, nici în ziua de azi nu prea mai vorbește cu mine, nici el, nici nevastă-sa, sora lu' nevastă-mea, cumnată-mea. Dacă am vorbit de două-trei ori de la revoluție încoace... «S-a dus să-i dea...? De-aia s-au scumpit zarele, uite ce-ați făcut voi, de-aia nu au copiii caiete la școală...» Și așa mi-a fost scârbă câteodată și de cei din jurul meu. Uneori chiar am regretat că am plecat la revoluție, mai bine stăteam acasă".

Interviul cu Ion Ștefan a fost realizat în noiembrie 2009 de către Dorina Călin și a fost publicat în lucrarea Tânăr student caut revoluționar, volumul I – „La început a fost frica" (coordonatori: Zoltán Rostás, Florentina Tone, Cartea Veche Publishing, București, 2011)

„Vă spun că mie mi-a plăcut cu Ceaușescu. Și m-am dat pe urmă cu Revoluția"

Florea Doncu e nostalgicul prin excelență. Avea 41 de ani la Revoluție și era lăcătuș la Uzina „Steaua Roșie" din București – dar rememorarea realizată la 20 de ani de la evenimentele din decembrie 1989 arată că nea Florică îl regretă sincer, și cu nenumărate argumente, pe Ceaușescu.

„Cum să vă spun eu, cu Ceaușescu aveai curaj să mergi la 3 noaptea prin Ferentari. Și nu se lua nimeni-nimeni de tine. Sau să stai în București fără legitimație de servici? Ordin! Picior de țigan nu stătea aici dacă nu avea servici! Acuma, cu droguri, cu fel de fel de prostii! Tot de sus e pornit, de la ăștia! Păi, acuma, nu vedeți cum moare lumea? Înainte, era 90-95, atât era media de vârstă. Acuma, până în 70 de ani. (...)

Era de toate! Curat... Fâneața care-o mâncai era curată, porcul, nu ca acuma, cu chimicale, cu... Păi, exista atunci gândac de Colorado, coropișnițe sau ce era? Nu era, dom'le, insecte! (...) Și atâția câini maidanezi! Păi era, pe timpul lui Ceaușescu, exista picior de câine? (...) Și cum să vă spun eu – la țară, cum e acuma, multe terenuri, cum spune țăranul, în paragină. Pe câmpuri, hectare, hectare, care nu sunt lucrate. Păi, pe vremea lui Ceaușescu? Vai de capul meu! Era pământul galben de grâu, floarea-soarelui, așa era pălării de floarea-soarelui *(desenează în aer un cerc mare)*, așa se făcea de mare. Păi acuma? Și... și la poartă îl punea pe țăran de-și cultiva acolo, la poartă, în marginea cât e gardul, punea și acolo cartofi. Păi acuma, nu vedeți cum e? S-a dus tot... (...)

Eu eram mulțumit. Adică era... Eu zic că a fost bine cu Ceaușescu. A fost bine. Măcar să fie acuma, știți cât?, un an. Și v-ați da seama și dumneavoastră. Un an să fie regimul lui, să vedeți dumneavoastră! (...)

Și atunci de ce v-ați dus la Revoluție?

A fost bine atunci, da'... A fost bine, da' ne săturasem și de regim. Parcă mai trebuia altceva. Noi nu știam ce e aia culoare. Vedeam la televizor decât programul 1 și stingerea. La 6, la culcare, că mergeam la muncă. Vedeți, era și bine, și rău! Pe urmă, cum să vă spun eu dumneavoastră, cu Ceaușescu nu știam ce e aia portocală, nu știam ce e aia banană... Eram închiși, eram închiși ca în cutie. Cam așa vine, asta era treaba. Și când am văzut – aoleu! Am mers direct acolo, la... Am zis: «Bă, mai schimbăm, să vină altul!» Că am auzit eu că e bine. De-aia am mers. Că auzisem că o să fim liberi, că o să putem merge din țară în țară, unde vrem. Și vedeți, d-aia m-am dus la Revoluție! (...)

Aa, era nisipul, parcă era cristale de aur, așa, bucățele. Nu erau frunze, nu era o crăcuță uscată, o... ceva. Nu ca acuma, că ți-e frică să calci cu piciorul, nu alta. (...) Și, cum să vă spun, nu erau boli venerice atunci, cu sifilisul, cu d-astea, cu SIDA, cu bolile astea care e pe pământ. Era mai bine așa, mai bine era. Acuma e boli... Nespălați... Nenorociri. Nu vedeți ce boli e pe pământ? (...)

De aia vă spun că mie mi-a plăcut cu Ceaușescu. Și m-am dat pe urmă cu Revoluția. Când am auzit de libertate, d-astea, așa, nu știu cum să vă spun – aoleu! Nu mai puteam. De aia m-am dus mai mult. Dar pe urmă parcă îmi părea rău. Până încoace, cu ziua lui, de Sfântul Nicolae, să spun sincer că-mi părea rău de el... De ea nu mi-a părut rău, de ea! Ne făcea gândaci! Zicea că suntem gândaci. Așa ne vedea de sus, din elicopter. Ce știu eu, așa am auzit. Da. Nu suporta populația. Zicea că suntem – cum ne spunea? Consumatori d-ăștia înrăiți. Și ea avea *ghiuvete* de aur și linguri de aur. Eh, asta e".

Interviul cu Florea Doncu a fost realizat în noiembrie 2009 de către Alina Matiș și a fost publicat în lucrarea Tânăr student caut revoluționar, *volumul II – „Voiam altceva, dar nu aveam în gând ceva anume" (coordonatori: Zoltán Rostás, Florentina Țone, Curtea Veche Publishing, București, 2012)*

22 decembrie 1989

Un bucureștean oferă pâine soldaților, 25 decembrie 1989

În decembrie 1989, Daniel Toma avea 29 de ani și era inginer proiectant la institutul de proiectări Schema Project, aflat pe teritoriul Uzinei „Grivița Roșie". Rememorarea sa e emoționantă: sub impresia a ce trăiește și ce vede la televizor în zilele lui decembrie '89, intervievatul se prăbușește nervos și ajunge la un spital de psihiatrie. La 20 de ani de la Revoluție, Daniel Toma spune scurt și clar: „Sincer, dacă s-ar repeta un astfel de eveniment în țara asta a mea și a noastră, cred că aș lua un pumn de somnifere, chiar fără indicație medicală, și m-aș trezi numai când s-ar fi terminat".

„Am trăit acest stres și am căzut"

„După 20 de ani afirm cu convingere că a fost o lovitură de stat, cu asasinarea soților Ceaușescu premeditată. Iar ceea ce poporul a trebuit să suporte, multă vreme nu a putut să înțeleagă. Dar în zilele acelea, 22 noaptea, 23 ziua, 23 noaptea, 24 ziua, oamenii se duceau și duceau mâncare celor care păzeau Lacul Morii, apa potabilă a Bucureștiului. Am dus și eu, dar eram foarte tulburat. Cumnatul meu, la vremea respectivă, mi-a pus tricolor pe braț. M-am simțit jenat să pun tricolorul țării mele pe braț. Nu mă simțeam niciun fel de erou că duceam niște mâncare unor gărzi, pentru ca oamenii să bea apă. (...)

În fine, ce pot să spun este că fără să fiu beat, fără să fiu un fricos sau un om care nu a făcut armata, am înțeles foarte repede de ce noaptea se întâmplau diversiuni, de ce oamenii erau ținuți în stare de încordare, de sperietură, pentru că trebuiau să-și justifice faptele ulterioare prin vărsare de sânge. Am urmărit și eu ca mulți oameni așa-zisa revoluție la televizor, trei zile și trei nopți în care n-am pus geană pe geană, motiv pentru care am căzut într-o puternică depresie pe paturi de spital... (...) Eu revelionul 1989-1990 l-am făcut într-un spital de psihiatrie și norocul meu este că am dat peste un specialist căruia astăzi îi mulțumesc *(cu lacrimi în ochi)*.

Ziua, după ce treceau nopțile de diversiuni, de țăcăneli, de amenințări, era liniște și pace. Într-un cartier mărginaș precum Crângași, noaptea, pe o alee laterală, un propagandist sau poate un om amenințat striga cât îl țineau puterile că i-au otrăvit fata, sau copilul, ceva de genul ăsta. Fără nicio frică, imediat, mi-am pus un pahar mare cu apă de la chiuvetă și am băut să văd: e otrăvită apa? Și nu era otrăvită. Era încă una dintre diversiunile pe care le-am trăit și eu în direct cu cei care locuiau în blocul meu. Și alți oameni, cu o vârstă, de prin alte zone, își amintesc de aceste diversiuni. (...)

Mă rog, ziua nu se întâmplau lucruri mărețe, însă noaptea începea calvarul, iar diversiunea, iar sperietura. Emisiunile la televiziunea română liberă alternau. Ziua ni se prezentau vânătorile extraordinare ale marelui vânător Ceaușescu. Păi, oare chiar atâtea căprioare știa ăla să vâneze? Era chiar așa mare țintaș? Mânca din vase de aur, așa ni se prezenta la televizor. Trebuia foarte mult justificat ceea ce aveau de gând să facă, adică să-l ucidă prin asasinare și, culmea, ce nu știa lumea, tocmai în ziua de Crăciun. Noi, un popor creștin. Ziua se prezentau astfel de reportaje, și chiar și pentru copii nu se prezentau desene animate care să-i relaxeze, ci din Walt Disney, «Bambi», când mama unei căprioare era ucisă. Tot cu trageri de armă, apoi se prezentau, țin minte foarte bine, am în fața ochilor, niște personaje de desene animate care erau duse de niște ghețuri pe ape, încercând să se salveze. Și acestea erau prezentate ca să mențină o stare de spirit, nu să deconecteze, nu să-l elibereze pe om de stres. Am trăit acest stres și am căzut. Poate au mai căzut și alții atunci, unii cad acum în vremurile astea. Eu sunt sub tratament și e eficace. Îi mulțumesc lui Dumnezeu, că, fără El, astăzi nu ați fi putut să auziți relatarea asta. Ce s-a întâmplat apoi în spital vă pot povesti cu lux de amănunte, dar nu are importanță. Evident, mi-am primit tratamentul eficace, foarte dur la început, un tratament care a durat ani și ani de zile, mă tratez și în ziua de azi. Am suferit o puternică depresie.

Sincer, dacă s-ar repeta un astfel de eveniment în țara asta a mea și a noastră, cred că aș lua un pumn de somnifere, chiar fără indicație medicală, și m-aș trezi numai când s-ar fi terminat".

Interviul cu Daniel Toma a fost realizat în noiembrie 2009 de către Alexandra-Mariana Bodea și a fost publicat în lucrarea Tânăr student caut revoluționar, volumul I – „La început a fost frica" (coordonatori: Zoltán Rostás, Florentina Tone, Curtea Veche Publishing, București, 2011)

Foame de ziare. „România liberă" titrează în 23 decembrie „Nimeni nu ne mai poate smulge victoria supremă!"

DECEMBRIE 1989
PRESA TRECE PESTE NOAPTE DE PARTEA POPORULUI

Decembrie 1989 a fost un moment de cotitură trăit intens de presa vremii alături de întreaga societate. Începea, la 22 decembrie 1989, o perioadă de nesfârșite transformări politice, economice și sociale – iar prezentarea și reprezentarea acestora în presa vremii sufereau, la rândul lor, puternice transformări. Relația însăși dintre „noua presă" și noua putere din România se reclădea din ruinele și cenușa comunismului. Începea epoca „marilor schimbări", când presa din România postdecembristă își regăsea în noua societate roluri complexe și complete în raport cu publicul consumator de informație, dar și în raportul ei cu structurile de putere.

| DE DANIEL APOSTOL | FOTO: PHOTOLAND/CORBIS IMAGES

Un prim rol al presei postdecembriste este cel auto-definit „de monitorizare"[1], alături de alte trei roluri: de facilitare, de radicalizare, de colaborare. Potrivit Xeniei Negrea, presa românească postdecembristă și-ar fi asumat „preponderent un rol de monitorizare, la nivel declarativ, și un rol de radicalizare, de facto"[2]. Constatăm astfel că în România postcomunistă, presa scrisă care și-a asumat rolul de radicalizare – adică sublinierea valorilor de egalitate și libertate ca drepturi fundamentale ale cetățenilor – pornește de la premisa că „Puterea împiedică libera circulație a informației, nu neapărat prin cenzura politică (precum în trecutele regimuri autoritariste sau comunist), cât mai ales printr-un control puternic asupra informației dirijate prin presă către publicul larg"[3].

După profesorul Mihai Coman, citat adesea de Maxim Danciu, explozia presei după Revoluție a avut patru factori importanți: 1. Setea de lectură generată de dispariția restricțiilor impuse de sistemul comunist și de viața politică agitată a acestei perioade; 2. Costuri reduse de producție, datorate menținerii unor prețuri ale materiilor prime, energiei și forței de muncă sub valoarea lor reală; 3. Haosul legislativ a permis crearea rapidă de întreprinderi;

4. Convingerea generală că jurnalismul poate fi practicat de oricine, fără o pregătire prealabilă și fără condiții restrictive de angajare, a grăbit cererea de redacții și a generat o forță de muncă ieftină, numeroasă și reciclabilă[4].

DE LA „SCÎNTEIA" LA „SCÎNTEIA POPORULUI" ȘI APOI LA „ADEVĂRUL"

Privind retrospectiv, primele pagini ale „Scînteii" și „României libere" din zilele de 21 și 22 decembrie 1989 sunt aproape identice. Pe 21 decembrie s-a publicat discursul susținut la TVR de Nicolae Ceaușescu[5], referitor la evenimentele din Timișoara. Pe 22 decembrie a fost publicat și ultimul discurs al președintelui, de la mitingul din 21 decembrie. Cuvântarea este puternic alterată, în comparație cu imaginile televizate[6]: sunt omise huiduielile mulțimii și încercările soților Ceaușescu de a o calma.

Pe 22 decembrie, la ora 12:09, cuplul Ceaușescu părăsea de urgență Comitetul Central, iar prin aceasta începea prăbușirea vechiului regim. În aceste condiții, redacțiile de la Casa Scînteii s-au mobilizat și, până seara, a apărut primul număr al ziarului liber de controlul comunist, „Scînteia Poporului", într-o ediție specială. Publicația nu a avut viață lungă, apărând în două numere, pe 23 și 24 decembrie, din 25 urmând să apară sub numele „Adevărul".

„Scînteia Poporului" avea antetul complet diferit față de ziarul predecesor. Dacă, în dimineața zilei de 22 decembrie, publicația era încă prezentată ca „Organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român", ediția specială apărută câteva ore mai târziu era prezentată drept „Cotidian politic și social" și titra „Glorie patriei libere, poporului ei erou!" și „Dictatura a căzut, poporul e liber!" În partea dreaptă a primei pagini se aflau versurile din „Deșteaptă-te, române!" ale lui Andrei Mureșanu, strofe ce aveau să devină noul imn național.

Tot în aceeași zi, „România liberă" apărea și ea sub un alt format – „Cotidian al tuturor forțelor patriotice și democratice din România" – și aducea în atenția cititorilor, avizi de informație în acele zile, Comunicatul către țară al Consiliului Frontului Salvării Naționale. Comunicatul în zece puncte, structurat ca „o primă platformă program a noului organism al puterii de stat din România", anunța înlăturarea Ceaușeștilor de la putere și preluarea întregii puteri în stat de către nou-formatul Consiliu al Frontului Salvării Naționale.

Cele zece puncte prefigurau o construcție democratică a țării, bazată pe „organizarea de alegeri libere în cursul lunii aprilie" și „separarea puterilor"; documentul mai stipula și reorganizarea economiei și comerțului, a agriculturii și a politicii externe.

Presa era și ea menționată la punctul 6: „Reorganizarea învățământului românesc potrivit cerințelor contemporane. Reașezarea structurilor învățământului pe baze democrate și umaniste. Eliminarea dogmelor ideologice care au provocat atâtea daune poporului român și promovarea adevăratelor valori ale umanității. Eliminarea minciunii și a imposturii, și statuarea unor criterii de competență și justiția în toate domeniile de activitate. Așezarea pe baze noi a dezvoltării culturii naționale. Trecerea presei, radioului, televiziunii din mâinile unei familii despotice în mâinile poporului".

Sintagma „în mâinile poporului" era bineînțeles forțată, cu scopul de a legitima noile abordări ale publicațiilor. Realitatea era însă alta...

Scînteia
APĂRAREA CUCERIRILOR SOCIALISTE, A INDEPENDENȚEI ȘI INTEGRITĂȚII TERITORIALE A ROMÂNIEI
CUVÎNTAREA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU
România liberă
APĂRAREA FERMĂ A CUCERIRILOR REVOLUȚIONARE, A MUNCII PAȘNICE ȘI CONSTRUCTIVE, A INDEPENDENȚEI ȘI SUVERANITĂȚII NAȚIONALE
CUVÎNTAREA TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU
GLORIE PATRIEI LIBERE, POPORULUI EI EROU!
SCÎNTEIA POPORULUI
DICTATURA A CĂZUT, POPORUL E LIBER!
DEȘTEAPTĂ-TE ROMÂNE!
VICTORIA ADEVĂRULUI
Recunoștință fierbinte armatei române
REVOLUȚIA POPULARĂ A ÎNVINS!
GLORIE PATRIEI LIBERE, POPORULUI EROU!
SCÎNTEIA POPORULUI
TRĂIASCĂ LIBERTATEA, TRĂIASCĂ RĂSPUNDEREA!
România liberă
COMUNICATUL CĂTRE ȚARA al Consiliului Frontului Salvării Naționale
victoria supremă!
Uriașa izbîndă a poporului

Prime pagini din decembrie 1989

Redacția ziarului „Adevărul" în primii ani de după Revoluție

Primul număr al „Adevărului" (luni, 25 decembrie 1989)

DUMITRU TINU: „DEȘI AM FOST UNII DINTRE FONDATORII ZIARULUI NOI AM SĂVÂRȘIT O MARE EROARE"

„Scînteia" fusese deținută de stat, dar cum FSN-ul a preluat pârghiile politice, noul ziar a trecut automat în proprietatea Frontului. Dumitru Tinu, fost redactor-șef la „Adevărul", povestea: „[...] deși am fost unii dintre fondatorii ziarului noi am săvârșit o mare eroare. Ne-am încredințat libertatea pe care ne-am obținut-o, aceea de a face un ziar independent, un ziar cum credeam noi că trebuie să fie presa în România. Și la foarte scurt timp, la sfârșitul lui ianuarie '90, am încredințat această libertate unui personaj care ulterior a transformat publicația într-o publicație aservită 100% puterii. [...] FSN-ul care se crease atunci ne-a indus acest nume. Pe 22 decembrie, seara, când cele câteva ziare își făcuseră ediția, am primit vizita la Casa Scânteii a doi domni, care erau și îmbrăcați în niște scurte de piele, amintind de comisarii poporului din zilele revoluției din octombrie 1917. Au venit în inspecție pe la redacțiile ziarelor. Unul dintre ei era Darie Novăceanu. Veniseră seara, când încă nu se așezaseră apele. Se anunțase Frontul Salvării Naționale, dar cineva atunci a gândit că este foarte important să existe un control asupra presei. Unii au scăpat, alții n-au scăpat. Noi, de pildă, n-am scăpat. A durat până în 91"[7].

Astfel că „Victoria adevărului", titrată în ediția specială din 22 decembrie a „Scînteii Poporului", avea să mai aștepte. Articolul schița noua imagine a ziarului care se voia a fi „un ziar al poporului, al adevărului întreg". Redactorii resping vechea ideologie publicistică impusă cu forța de partidul comunist și promit o nouă abordare, „cu patos, cu patriotică și omenească răspundere". În încheiere se face apel la luciditate și responsabilitate pe perioada prefacerilor socio-politice. Stilul folosit este unul entuziast, inedit, poate chiar spectaculos pentru publicul obișnuit cu formulele rigide și învechite ale osanalelor din timpul guvernării ceaușiste. Acest unghi de abordare se va păstra pe toată perioada anilor 1990-1991.

Fosta „Scînteia Tineretului" apare și ea într-o ediție specială pe 22 decembrie sub noua denumire de „Tineretul liber", cu subtitlul ulterior de „Cotidian independent pentru toți tinerii din România". Alături de strofele din „Deșteaptă-te, române!" și apelul-manifest „Români, apărați țara!", este tipărit și actul de renunțare „Ne cerem scuze", care transmite: „Colectivul de redacție, toți redactorii și corespondenții fostelor publicații Scînteia Tineretului și Suplimentul literar-artistic își cer scuze cititorilor noștri pentru îndelungatele clipe și zile când nu au fost slujbașii adevărului! Vom oferi cititorilor informații cinstite și reale".

Și „România liberă" a venit cu propriul *disclaimer* referitor la trecutul propagandistic: „Toți aceia care lucrăm la ziarul «România liberă», ziariștii de la acest cotidian, facem cunoscut întregii țări că am fost siliți vreme îndelungată să scriem împotriva propriei noastre voințe [...]. Vrem să slujim de aici înainte numai și numai adevărul, servindu-ne în modul cel mai cinstit și demn patria și poporul". Totuși, „România liberă" avea să aibă un cu totul alt parcurs ideologic față de „Adevărul", transformându-se chiar într-un cotidian contestatar al noului regim, fapt ce va face redacția ziarului o țintă pentru mineri.

ION ILIESCU ANUNȚĂ NAȘTEREA „LIBERTĂȚII": „CONFRAȚII NOȘTRI DE LA ZIARUL *INFORMAȚIA* AU REORGANIZAT ZIARUL"

Un alt ziar oficial al Partidului Comunist Român, „Informația Bucureștiului", se va transforma peste noapte, la fel ca și „Scînteia", într-o publicație pro-FSN. „Libertatea" se autointitulează pe frontispiciu „Primul ziar liber al Revoluției Române". Cu mai puțin de o săptămână înainte era „ziar al Comitetului Orășenesc București al P.C.R. și al Sfatului Popular al orașului București". „Libertatea" a fost lansată oficial pe 22 decembrie, încă de la prima apariție televizată a lui Ion Iliescu la TVR, cotidianul legându-și astfel destinul de noua formațiune politică: „Confrații noștri de la ziarul «Informația» (n.a. Informația Bucureștiului) au reorganizat ziarul. Noi o să-l numim deacum un organ al acestui Comitet de Salvare Națională. Se numește «Libertatea» și va apare până într-o oră!"[8].

La apariție, frontispiciul nota „Ziar al Frontului Renașterii Naționale", unul dintre numele vehiculate pentru noua conducere interimară a țării, dar, în cele din urmă, avea să apară sub titulatura de „Cotidian al cetățenilor capitalei. Tribuna liberă a Frontului Salvării Naționale". În acel moment era dificil de vorbit despre „Libertatea" ca despre un ziar politic sau de partid, fiindcă părea că Frontul reprezintă aspirațiile întregului popor.

Presa, până deunăzi complet subordonată și loială puterii comuniste, întorcea acum armele cu toată furia împotriva vechii conduceri. „Asasinii vor fi pedepsiți!" – așa începea apelul către cetățeni din primul număr al „Libertății". Au existat și reacții mai moderate, precum

Reprezentanți ai Frontului Salvării Naționale, citind un comunicat către țară

cea a lui Anghel Paraschiv în articolul „Trăiască libertatea, trăiască răspunderea!”[9]. Articolul este încărcat de același patos al presei revoluționare. Este atacat gestul lui Nicolae Ceaușescu de a fugi din fața poporului și de a nu-și asuma răspunderea faptelor. Autorul ratează însă previziunea destinului final al fostului președinte: „Poporul român nu este un popor răzbunător. Nu va cere sânge pentru sânge”. După ce au fost judecați sumar și condamnați la pedeapsa cu moartea, soții Ceaușescu au fost executați în ziua de Crăciun.

„VID DE PUTERE”, „ACTE TERORISTE”, „MANIFESTĂRI DE OARECARE ANARHIE”

Cea mai importantă funcție a „Adevărului” rămâne însă cea de canal de comunicare a autorităților nou create și de informare a publicului cu privire la deciziile puterii interimare, a noii puteri. Toate comunicatele, deciziile, hotărârile sau apelurile apăreau pe primele pagini ale ziarului. Printre cele mai importante s-a numărat *Comunicatul Consiliului Frontului Salvării Naționale*[10], rostit de Virgil Măgureanu la televiziune.

Consiliul continuă atacurile la adresa fostului președinte al României și laudă poporul român, armata și angajații Ministerului de Interne pentru victoria revoluției. De asemenea, hotărăște „adoptarea mai multor măsuri excepționale” în vederea restabilirii ordinii publice; le prezentăm pe scurt:

1. Încetarea focului și a actelor de vandalism și distrugere. Se menționează: „Să nu mai fie vărsată nicio picătură de sânge”. Nicolae și Elena Ceaușescu urmau totuși să fie executați în cursul acelei zile...
2. Depunerea armelor și muniților de către cetățenii care intraseră în posesia acestora. Numărul din 24 decembrie (pe atunci „Scânteia Poporului”) titra însă: „Toți cei care pot folosi o armă – la arme!”.
3. Trupele Ministerului de Interne trec sub comanda MApN.

Din 22 decembrie, „informația Bucureștiului” se transformă în „Libertatea”

LIBERTATEA

ZIAR AL FRONTULUI RENAȘTERII NAȚIONALE

Anul I – Nr. 1 4 pagini Vineri 22 decembrie 1989

VICTORIE!

Cetățeni!
Frați români!
AM ÎNVINS!
TIRANUL A FOST ÎNVINS!

Ceaușescu și clica lui odioasă au fost înlăturați de voința și puterea poporului!

PUTEREA ESTE ÎN MÂINILE POPORULUI!

4. Se cere cetățenilor să protejeze unități de interes public, în condițiile în care, la punctul 2, se făcuse apel la predarea armelor.
5. Noile organisme democratice trec în subordinea Consiliului.

La rândul său, Ion Iliescu preia cuvântul și pune dezordinea socială care continua să existe pe seama „vidului de putere”, a „actelor teroriste” și a unor „manifestări de oarecare anarhie”. Aceste motive s-ar afla în strânsă legătură cu punctele enunțate mai sus și ar necesita urgentarea luării măsurilor necesare.

„SPERANȚE REÎNNOITE”

Pe 25 decembrie, soții Ceaușescu sunt judecați și primesc pedeapsa capitală, fiind executați în aceeași zi, de Crăciun, spre indignarea lumii occidentale. Ulterior, scuzele responsabililor pentru alegerea uneia dintre cele mai mari sărbători creștine pentru execuție a fost aceea că efectiv nu și-au dat seama că e Crăciunul. Noțiunea timpului ar fi fost pierdută în vâltoarea evenimentelor și în dramatismul momentului istoric.

Titlul de pe prima pagină a „Adevărului” din 26 decem-

brie e oarecum paradoxal: „Sângeroșii călăi ai poporului au fost condamnați la moarte și executați". Apar însă aici cel puțin două întrebări: completul de judecată (Tribunalul Militar Extraordinar) care a decis pedeapsa cu moartea nu se organiza, de fapt, într-un *călău al Ceaușeștilor?* Iar executarea prin împușcare era oare mai puțin *sângeroasă?* Se redactează și un comunicat succint[11] în acest număr, cu referire la procesul soților Ceaușescu – și e foarte interesant de observat că el nu mai apare sub egida Consiliului Frontului Salvării Naționale. Sunt enumerate doar capetele de acuzare și sentința.

Următoarea zi, FSN-ul se iscălește din nou pe prima pagină prin *Comunicatul din partea Consiliului Frontului Salvării Naționale*[12]. Sunt anunțate alegerea de către Consiliu a lui Ion Iliescu în funcția de președinte și cele două decrete prin care Petre Roman devine prim-ministru al României, iar Nicolae Militaru ministru al Apărării. Un articol nesemnat, „Speranțe reînnoite"[13] – remarcă un fapt foarte însemnat pentru istoria postbelică a Europei, și anume, căderea comunismului în estul continentului drept cel mai important moment de la cel de-Al Doilea Război Mondial. Articolul continuă într-o notă temperată, care face foarte bine diferența între Occidentul liber și Europa de Est blocată în structurile politice rigide. Sunt prezentate corect trei elemente-cheie ale schimbărilor din estul continentului: *perestroika, glasnost și teoria dominoului* care angajase Polonia, Ungaria, RDG, Bulgaria, Cehoslovacia și România. În numărul precedent, pe prima pagină fusese publicat mesajul lui Nicolae Manolescu care susținea primatul tineretului în înfăptuirea revoluției – iar textul „Speranțe reînnoite" aprobă acest lucru.

O primă disonanță ideatică apare la mijlocul articolului, fiind scrisă chiar cu aldine. Se consideră că unicitatea revoluției române față de celelalte schimbări de regim ale statelor foste comuniste stă în „consensul național". Totuși, România a fost singura țară în care transferul de putere către un guvern noncomunist s-a făcut prin violență și în care s-au constituit două tabere militare dușmane ale căror ostilități au dus la moartea a peste 1.000 de persoane. Despre consens național se poate vorbi eventual în Polonia sau Ungaria. Până la finalul articolului se continuă în același stil ultrapatriotic și irealist.

Păzind o întreprindere în timpul Revoluției

C.T. POPESCU: „DACĂ PRIVIM STANDARDELE DE PRESĂ OCCIDENTALĂ, «ADEVĂRUL» ERA O CATASTROFĂ"

În această perioadă tulbure, societatea informației se confrunta și ea cu multe probleme: lipsa de profesionalism a jurnaliștilor (concepții învechite și limbaj rigid), controlul de la nivel central asupra mijloacelor de comunicare, echipamentele vechi sau lipsa unei legislații a presei. Însă probabil cea mai acută problemă a mass-media rămânea relația dintre presă și putere. Ion Cristoiu identifica cinci clișee ale presei imediat postdecembriste: 1) atacurile virulente la adresa fostului regim; 2) optimismul imens față de viitor; 3) glorificarea Revoluției; 4) lamentarea generală față de oprimarea presei sub comunism; 5) promisiunile redacțiilor de a activa doar în slujba poporului[14].

Sub euforia libertății și lipsită de profesionalismul unui jurnalism nealiniat și de calitate, presa românească a intrat și ea în agitația revoluționară ce cuprinsese întreaga țară. Jurnalistul Cristian Tudor Popescu își amintea acele vremuri: „Dacă privim standardele de presă occidentală, din punct de vedere jurnalistic, «Adevărul» era o catastrofă. Era un ziar plin de păreri, opinii în neștire, de la secția scrisori până la cultură toată lumea își dădea cu părerea. Informație puțină și era firesc pentru că astea erau reflexele comuniste. Ziarul «Scînteia» nu era un ziar de informație, era un ziar de antiinformație. Principala lui menire era să blocheze informația, nu să o dea în ziar. Existau reflexe-

București, 24 decembrie 1989

le presei de propagandă, să se scrie articole de poziție prin care să fie influențată opinia publică".

Mai departe, puterea instalată interimar urma să fie validată prin alegeri „libere" – primele de după comunism – despre care scria și presa străină a vremii, atribuind victoriile detașate electorale ale FSN-ului și Ion Iliescu unei fraude! Presa românească căpăta în acei ani o nouă putere: aceea a influențării maselor, mai ales prin presa de opinie, foarte prezentă pe tarabele de ziare. Dar opiniile erau fie controlate, fie induse. Înainte de alegerile din mai 1990, publicistul Stelian Tănase afirma: „Când mass-media noastre independente vor avea voie să funcționeze să se dezvolte, vom reuși să scăpăm de toate vestigiile comunismului și să construim o democrație". O aluzie clară la intervențiile puterii interimare în zona presei, care ar fi trebuit să ajute procesul de educare politică, nu să-l obstrucționeze.

Astfel, având în vedere contextul în care ne aflam în 1989 și prăpastia dintre totalitarism și democrație, trebuie înțeleasă degringolada din primii ani de după Revoluție și nașterea ezitantă a adevăratei prese libere. Totuși, pe fondul unei avide sete de informare a populației, în contextul unei uriașe deschideri către orice gen de informație, mass-media din România începea un lung proces de reorganizare, de maturizare și de consolidare în jurul altor tipuri de forțe, fie ele politice, fie economice, clamând idealurile jurnalistice ale obiectivității și transparenței. Procesul continuă și în prezent.

BIBLIOGRAFIE

Lucrări generale

Abraham, Florin, *Relația dintre sistemul politic și mass-media în România după 1989* în: „Repere ale dezvoltării la început de mileniu", Secțiunea Istorie, Târgu-Mureș, 2004, pp. 231-260.

Coman, Mihai, *Mass-media în România post comunistă*, Iași, Ed. Polirom, 2003

Danciu, I. Maxim, *Mass-media și jurnalismul românesc în perioada de tranziție (1990-2002) (Mass-media et le journalisme roumain)*. În: Studia soc., 2003, 48, nr. 1-2, pp. 27-52.

Farcaș, Tiberiu, *Colosul cu picioare de hârtie. O istorie subiectivă și ilustrată a presei scrise din Cluj-Napoca 1989-2010*, prefață de Mircea Popa. Cluj-Napoca: București, Eikon: Comunicare.ro, 2010

Vlad, Tudor, *Între editorial și comentariu. Impactul presei scrise românești după 1989 (Entre éditorial et commentaire. L'impact de la presse roumaine écrite apres 1989)*. In: Studia ephem., 1998, 43, nr. 1, pp. 3-11.

Documente edite

Raport despre fratricidul din 13-15 iunie 1990 elaborat de Asociația 21 Decembrie 1989, versiune august 2010: http://mineriade.iiccr.ro/pdf/dezbateri/raport_despre_fratricidul_din_13_15_iunie_1990.pdf

Declarația de la Timișoara: http://ro.wikipedia.org/wiki/Proclama%C8%9Bia_de_la_Timi%C8%99oara

Surse web

http://mineriade.iiccmer.ro/

http://legeaz.net/legea-presei-3-1974/

http://www.acmrr.ro/upload/vitrallino5.pdf

NOTE:

1. Apud Xenia Negrea despre Clifford G. Christian, Theodore L. Glasser, Denis McQuail, Kaaerle Nordenstreng, Robert A. White, *Normative Theories of the Media, Journalism in Democratic Societies*, Urbana and Chicago, University of Illinios Press, 2009.
2. Negrea, Xenia, op. cit., p. 405.
3. Ibidem, p. 406.
4. Danciu, I. Maxim, *Mass-media și jurnalismul românesc în perioada de tranziție (1990-2002) (Mass-media et le journalisme roumain)*. În: Studia soc., 2003, 48, nr. 1-2, pp. 27-52; Trans. R, 2003, 12, nr. 3, pp. 98-114; nr. 4, pp. 125-137 (în lb. franceză).
5. http://www.youtube.com/watch?v=SwiM5j9RSg4, accesat la 18.03.2014.
6. http://www.youtube.com/watch?v=wWlbCtz_Xwk, accesat la 18.03.2014.
7. http://www.eugeniavoda.ro/ro/emisiuni/presa/dumitru-tinu, accesat la 10.10.2014.
8. https://www.youtube.com/watch?v=rMnUyvPSqtw, accesat la 7.09.2014
9. „Scînteia Poporului", nr. 1, 23 decembrie 1989.
10. „Adevărul", nr. 1, 25 decembrie 1989.
11. „Adevărul", anul I, nr. 2, marți 26 decembrie 1989, p. 1.
12. „Adevărul", anul I, nr. 3, miercuri 27 decembrie 1989, p. 1.
13. „Adevărul", anul I, nr.7, duminică 31 decembrie 1989, p. 4.
14. Ion Cristoiu, *Presa postdecembristă: sub semnul neașezării*, în Ion Hangiu, „Panorama presei românești contemporane", Ed. Historia, București, 2006, p. 11.

Sandra Pralong:

„Oamenii au fost, nu doar metaforic vorbind, figuranții unui film în regia lui Sergiu Nicolaescu”

Astăzi fondator și președinte al Fundației Synergetica din București, Sandra Pralong a fost cândva cel mai tânăr director de comunicare al săptămânalului „Newsweek”. În 1990 a pus bazele Fundației Soros pentru o Societate Deschisă în România și Moldova, iar în 1998 a fost consilier al Președintelui României și responsabila Relației cu Românii de Pretutindeni. Doctor în Științe Politice la Sciences Po Paris, absolventă a HEC în Elveția, Sandra Pralong a ales să se întoarcă în România, unde se străduiește, ca demnă urmașă a unei vechi familii din Constanța, să pună bazele unei adevărate societăți civile în România. Ultima carte apărută: Cum schimbăm mentalitatea? 25 de ani în România, editura Polirom, 2014. | FOTO: ARHIVA PERSONALĂ SANDRA PRALONG, PHOTOLAND/CORBIS IMAGES

Am trăit Revoluția la New York, unde locuiam atunci – eram în SUA din 1982 deja. Cum lucram ca director de comunicare al săptămânalului „Newsweek”, de la primele vești din Timișoara am mers la colegi să-i întreb cum acoperă știrea. Washington-ul era în plin scandal cu Manuel Noriega, liderul panamez, așadar colegii nu aveau atenția îndreptată spre România, cu atât mai mult cu cât, cu puțin timp înainte, tocmai apăruse un interviu amplu cu Nicolae Ceaușescu, chiar pe coperta ediției internaționale, și nu voiau să dea mai mult de o jumătate de coloană despre aceeași țară.

Dar situația în redacție s-a schimbat radical pe 22 decembrie, când Ceaușescu a fugit, iar colegii căutau atunci un unghi interesant din care să acopere știrea. Îmi aduc aminte că le făcusem legătura cu Secretariatul Casei Regale de la Versoix, dar până la urmă, din cauza invaziei din Panama, știrile despre România au primit mult mai puțin spațiu în revistă decât plănuiseră inițial. Chiar pe 22 decembrie l-am cunoscut la prânz pe George Soros, la Helsinki Watch, faimosul think-tank pentru apărarea Drepturilor Omului, unde lucram ca voluntar. Soros venise să se intereseze despre posibilitatea de a pune pe picioare o misiune de apărare a drepturilor omului în România, deoarece a intuit cu justețe că aceste drepturi riscau să nu fie respectate. De exemplu, el se temea că va fi încălcată prezumția de nevinovăție a acuzaților (într-un proces corect), iar astfel democrația românească risca să fie șubredă din start.

Simulacrul de proces al soților Ceaușescu, trei zile mai târziu, avea să arate că Soros intuise bine riscurile – din această abilitate și-a făcut el averea. Tot în aceeași zi, pe 22, o vineri, aveam stabilită, dar deja cu vreo trei săptămâni înainte, o petrecere de sfârșit de an la mine acasă, seara, la care invitasem colegi de la „Newsweek” și de la Helsinki Watch. Toată lumea discuta cu entuziasm despre minunatele evenimente din România – erau puține știri, dar multă speranță, plus teamă, căci nu știam încă deznodământul… În acea seară am definitivat grupul ce avea să vină în România să discute cu noile autorități despre exigențele unei democrații funcționale.

Am ajuns la București pe 3 ianuarie și mă așteptam să

Piața Palatului din București, 27 decembrie 1989 (fotografie realizată din Hotelul Athénée Palace)

găsesc o cu totul altă Românie decât cea întâlnită la coborârea din avion, când m-a frapat lipsa de entuziasm a femeii-ofițer ce aștepta călătorii la scara avionului. M-a mirat, de asemenea, cum sistematic cuvântul „Socialist" fusese deja dat jos (sau șters cu grijă) de pe marile panouri care clamau la tot pasul „Trăiască Republica Socialistă România", de pe acoperișurile blocurilor și de pe afișele stradale.

De asemenea, m-a surprins că pe 3 ianuarie mașinile de miliție fuseseră deja reinscripționate „Poliție" și că la Hotel Intercontinental toate steagurile vechi, cu stemă, fuseseră deja înlocuite cu unele noi, proaspăt călcate, fără faimoasa gaură... Mi s-au părut foarte suspecte toate aceste mici eforturi cosmetice de a demonstra că lucrurile se schimbaseră în România. Când conduci o revoluție nu cred că te uiți la cum se vede ea din afară, ești prea ocupat cu schimbarea pentru a te preocupa de „imagine", nu?!

Acum cred ce am crezut și atunci (ceea ce m-a determinat, de altfel, să mă stabilesc în țară, ca să contribui la procesul de democratizare), și anume, că oamenii, sătui de comunism, dornici de schimbare, plini de curaj și de bună credință, au fost, nu doar metaforic vorbind, figuranții unui film în regia lui Sergiu Nicolaescu. Începând cu 22 decembrie 2014, sper ca acest film să fie retras de pe ecrane...

„La revedere, următoarea întâlnire a noastră sper să fie cu ocazia adevăratei revoluții!"

„Eu cred că au căzut [soții Ceaușescu, n.n.] în plasa Securității, care i-a lichidat în grabă pe 25 decembrie 1989, ca să nu poată vorbi! O blasfemie executată cu cinism în chiar ziua Nașterii Domnului. [...] La primul telefon mi-a spus «Mamă, nu ești paranoică!» [...] Sandra, cu bunul ei simț al observației, a înțeles de la început că, de fapt, Bucureștiul trăise o «revoluție de palat», organizată, și nu spontană, în care oamenii au fost ademeniți să o legitimeze. Lucrurile nu se schimbaseră, situația nu era nicidecum așa cum fusese percepută în străinătate. [...] Sandra a încercat să le deschidă ochii colegilor ei americani din delegație, dar n-a reușit, ei îngurgitând pe nemestecate toate minciunile și punerile în scenă cu care au fost întâmpinați. Singurul care-a înțeles a fost prințul Karel Schwarzenberg, pe atunci președintele Comitetului Internațional Helsinki, care i-a spus lui Bogdan Vernescu, un vechi prieten al Sandrei, când s-au despărțit la aeroport, unde acesta îl condusese cu mașina: «La revedere, următoarea întâlnire a noastră sper să fie cu ocazia adevăratei revoluții!»"

Extras din volumul Fata tatei și mama fetei. Istoria unei vieți între România și Elveția (editura Polirom, 2012), semnat de Sanda Budiș. O carte de memorii, construită din decupaje cu momentele și întâmplările semnificative din viața arhitectei Sanda Budiș, dar și a familiei sale, de la tatăl Alexandru Budiș, general în armata română, la fiica Sandra Pralong, cu o remarcabilă carieră jurnalistică în Statele Unite și o implicare activă în România de după decembrie '89.

PRIMA REVOLUȚIE ÎN DIRECT

La mii de kilometri depărtare, Occidentul „și-a petrecut" Crăciunul anului 1989 asistând în direct, la televizor, la Revoluția noastră. A fost o premieră și pentru ei, dar într-un alt fel: Revoluția din România a deschis drumul erei moderne a revoluțiilor. Cele pe care orice om, din orice colț al lumii, dacă are un televizor sau este cât de cât conectat la rețelele de socializare, le poate trăi în direct. Pentru francezi, Revoluția din 1989 a fost însă ceva mai mult decât privitul la televizor, cu sufletul la gură: Franța a pierdut la București un reporter, zdrobit de un tanc. Un tanc care urmărea probabil teroriști ale căror urme nu au fost găsite nici astăzi. Jean-Louis Calderon a murit în noaptea de 23 decembrie 1989, în timp ce transmitea în direct Revoluția, pentru canalul de televiziune *La Cinq*. O stradă din București poartă astăzi numele lui. Mărturia sa nu o mai putem avea. Avem însă mărturiile lui Marc Capelle și Raymond Clarinard, doi jurnaliști francezi care au urmărit în acel Crăciun 1989 revoluția din România la televizor. | DE IULIA BADEA-GUÉRITÉE
| FOTO: PIERRE-EMMANUEL PESSEMIER, GULIVER/AFP

Marc Capelle:

„Nu am crezut niciodată în teza unei revoluții"

„Da, am asistat la revoluție din fața televizorului. Eram în vacanță în munții Vosges și-mi aduc aminte și acum cum am preferat ecranul subit cald al televizorului în loc să merg să schiez. Eram fascinat. Fascinat de tot ceea ce vedeam, auzeam, simțeam. Nu mi-a trecut nici măcar o dată prin cap ideea că doar peste câteva luni mă voi afla cu adevărat în România. Toate acestea se petreceau imediat după căderea Zidului de la Berlin și eram, deci, extrem de sensibil la ceea ce vedeam. Însă nu știam practic nimic despre România la momentul respectiv. Am descoperit țara, regimul și chiar această Revoluție în direct".

Jurnalistul Marc Capelle, în 1991, la Mogoșoaia, alături de statuia lui Lenin; statuia fusese dată jos de pe soclul din fața Casei Scînteii în 1990

Marc Capelle a fost trimis în România în primele luni după Revoluție, în cadrul a ceea ce reprezenta efortul Occidentului, și mai ales al Franței, de a sprijini presa din România în transformarea ei într-o presă cu adevărat liberă, cu adevărat profesionistă. Astăzi, mulți jurnaliști români văd în Marc Capelle omul care le-a dirijat pașii pe când învățau meseria; la București sau, ulterior, în Franța. Pentru Luca Niculescu, redactorul-șef al RFI România, Marc Capelle este, de exemplu, un mentor. Pentru că rememorarea sa e impresionantă, îi dăm cuvântul lui Marc Capelle:

„Am ajuns pentru prima oară în România în mai 1990 și, pe atunci, așa cum vă spuneam, nu numai că nu cunoșteam țara, dar nu cunoșteam nici măcar Europa de Est. Știam ce citisem în ziare și-l citisem pe Milan Kundera, dar atât; nu citisem, de pildă, niciun scriitor român. Aveam, e adevărat, imaginile Revoluției române în cap și asistasem la o discuție cu Petre Mihai Băcanu și Stelian Tănase, într-un restaurant parizian, în aprilie 1990. Ei veniseră la Paris pentru a participa la un colocviu despre presa din România, «Roumanie, qui a menti?»

Am aterizat, deci, la Otopeni cu doar câteva zile înainte de alegerile din 1990, însoțit de aproximativ 20 de studenți de la facultatea de jurnalism din Lille, cărora trebuia să le prezint România. Ceea ce m-a frapat de la început a fost situația în sine, mai mult decât țara. *Cafarnaumul* postrevoluționar era pentru mine fascinant și reprezenta o premieră. Resimțeam cu toții o vitalitate incredibilă. Presa venită din toată lumea se înghesuia în fața clădirilor oficiale, în hoteluri, pe străzile din București. Foarte repede, mi-am dat seama că românii aveau o nevoie atavică de a vorbi, de a arăta. Spre noi veneau mulți tineri, dar și mai puțin tineri. Cei care vorbeau limba franceză ni se adresau direct, ce ne spuneau ceilalți trecea prin traducerile făcute pe loc de studenții tinerei facultăți de jurnalism din București. Dar cu toții aveau un numitor comun: voiau să știm cum a fost viața în timpul regimului lui Nicolae Ceaușescu. A vorbi, a vorbi, a vorbi! A te bucura din toată inima de această libertate proaspătă!

Canalul francez *La Cinq*, preluând imagini în direct de la televiziunea română (23 decembrie 1989)

Era în același timp formidabil și agasant, dintr-un anumit punct de vedere. Am început să simt foarte repede nevoia de a nu mai asculta, de a mă elibera din acea avalanșă de mărturii pentru a vedea cu ochii mei. Pentru a merge pe jos prin oraș. Vitrinele atât de triste ale magazinelor, cozile interminabile din fața magazinelor de pâine, dar și cozile de la ziare, sau studenții care ocupau Piața Universității... Simțeam toate dificultățile vieții cotidiene a românilor, dar în aer vibra un entuziasm și o speranță aproape tangibile. Era, da, timpul iluziilor, dar pe atunci, fiind acolo, fiind aproape actor al acelui film, nu mi-am dat seama, îmi lipsea obiectivitatea, recul. Trebuia refăcut totul sau aproape totul, toată lumea credea că acest lucru este posibil... și că este bine.

Ulterior am descoperit și România de dincolo de București, viața la țară, cu decorurile ei magnifice și arhaice în același timp. Dintr-un anumit punct de vedere, le găseam magnifice, ca francez, întocmai pentru că erau arhaice. Era ca și cum ne-am fi scufundat în Franța anilor 1950. Foarte repede am început să prefer peisajelor de la țară orașe ca Sibiu, Cluj, Brașov sau București... orașul acesta care era pe atunci atât de desfigurat încât își pierduse de-a dreptul sufletul; și asta, în ciuda micului refren atât de des auzit, asupra existenței sale ca Mic Paris!".

„CÂTEVA CADRE ALE REGIMULUI AU DECIS SĂ TERMINE CU CEAUȘESCU"

Cât despre existența unei adevărate revoluții, atunci, în 1989, opinia lui Marc Capelle este... tulbure: „Dacă prin REVOLUȚIE înțelegem o mișcare populară care determină o inversare a ordinii și duce la căderea unui regim, atunci eu nu am crezut niciodată în această teză. Cu atât mai puțin acum, după 25 de ani. Pentru mine a fost un fel de lovitură de stat. Câteva cadre ale regimului au decis să termine cu Ceaușescu, pentru că Zidul Berlinului căzuse și el, pentru că vântul își schimbase direcția și pentru că această șansă trebuia folosită. Au dat complotului lor – cu mai multă sau mai puțină reușită – aspectul unei revoluții, și această imagine a fascinat opinia publică occidentală: poporul român care se revoltă împotriva tiranului; pură dreptate.

Nu mă îndoiesc de faptul că, odată lansate operațiunile, ieșirea românilor în stradă să nu fi fost spontană, chiar cu prețul vieții. Însă habar nu aveau de ceea ce se petrecea cu adevărat. Să mai adăugăm apariția, sau punerea în scenă, a unor personaje extravagante, cum au fost atunci Mircea Dinescu, Voiculescu sau Stănculescu, și spectacolul a fost aproape perfect (tot din punct de vedere occidental). Fără a uita «procesul» retransmis în direct!

Cred că studenții care au ocupat luni în șir Piața Universității, acuzându-l pe Ion Iliescu și pe «colegii» săi de confiscarea puterii, nu s-au înșelat. Dintr-un anumit punct de vedere, alegerea lui Klaus Iohannis sună ca un răspuns, tardiv, la cererile acelor studenți. Este, poate, episodul final al acelei «revoluții» din 1989. Sunt impresionat de imensa speranță pe care o suscită Iohannis la românii sătui de corupție, de o clasă politică «în stil vechi». Acestea fiind spuse, așteptările sunt atât de mari încât Iohannis, la un moment dat, va decepționa în mod obligatoriu, căci nu va putea face totul. Nu este un magician. Din acest punct de vedere, putem face deja o comparație cu Barack Obama, care a fost foarte așteptat și care a reușit, încet-încet, să dezamăgească..."

Raymond Clarinard: „Pentru mine, România este un simbol al speranței”

Scriitor, istoric, Raymond Clarinard conduce serviciul Traduceri al săptămânalului „Courrier International” din Paris. Redactor-șef adjunct al publicației, Clarinard este specialist și vorbitor al limbii române, pe care a învățat-o la facultate.

| FOTO: ARHIVA PERSONALĂ RAYMOND CLARINARD, GULIVER/AFP, PHOTOLAND/ CORBIS IMAGES

Revoluția română în direct la postul francez *La Cinq*

Cum ați trăit Revoluția din 1989, Raymond Clarinard?

Mi-aduc aminte foarte bine, eram în familie. Revăd de parcă ar fi azi primele imagini la televizor, emoția presei franceze. Revoluția română a fost, așa cum știe toată lumea, primul eveniment politic și istoric trăit practic în direct. De atunci, presa s-a obișnuit deja cu acest stil, de a ne face să trăim evenimentele cu amănuntul, „ca și cum am fi prezenți” – războaiele din Irak, din fosta Iugoslavie, momentul 11 septembrie – ceea ce apropie, e adevărat, publicul de acele popoare, de acele țări și situații pe care le cunoaște în general prost sau deloc. Pe de altă parte, această situație ne lipsește, într-un fel, de distanța necesară unei analize la rece a ceea ce se întâmplă în timp real...

În ceea ce mă privește, în decembrie 1989, când am văzut primele scene de luptă pe străzile din București, am simțit o strângere de inimă. M-am gândit cu teamă la prietenii mei români, m-am temut că lucrurile ar putea degenera mai rău decât s-a întâmplat până la urmă.

După căderea Zidului Berlinului și celelalte evenimente din țările blocului comunist mai era doar o chestie de zile, de ore, înainte ca România să fie prinsă și ea în vârtej. Însă când am văzut tancurile trăgând și mitralierele pe clădirile din București, mulțimea fluturând steagurile găurite în mijloc, dezgolite deja de simbolul rușinos al „republicii populare”, primul lucru care mi-a trecut prin minte a fost Budapesta 1956. De unde și frica.

Ulterior, am urmărit evoluția situației zi cu zi, execuția soților Ceaușescu, luptele care au continuat împotriva unui inamic invizibil. Și apoi am văzut și felul în care au reflectat aceste evenimente ziarele din Franța, televiziunile. Păcălite cumva de „falsul carnaj de la Timișoara”, au trecut încet-încet România ca subiect pe un plan secundar...

De atunci încerc mereu să aflu mai multe detalii asupra derulării evenimentelor, asupra victimelor, a luptelor, a rolului jucat de Moscova. Am citit cele câteva lucrări românești pe care mi le-am putut procura pe această temă, căci bibliografia în limbile franceză sau engleză rămâne săracă. La 25 de ani după trebuie să recunosc că multe din întrebările pe care mi le-am pus atunci au rămas fără răspuns.

Nu ați plecat după aceea în România? Nu ați avut această dorință? Cum se face că, de fapt, nu ați fost niciodată în țara a cărei limbă o vorbiți?

Am avut, da, dorința. Intenția însă nu, din motive foarte simple. Tocmai mă căsătorisem, eram șomer, două realități care nu favorizau deloc organizarea unei călătorii neașteptate. Iar soția mea era... sovietică. De fapt, în decembrie 1989, familia soției era în vizită la noi și am privit împreună evenimentele. Mi-amintesc și acum chipurile lor îngrijorate de faptul că vedeau, de la distanță, cum se prăbușește lumea pe care o cunoscuseră și ei. Căci erau din Ucraina. Toți ucrainofoni, dar cu obiceiul de a nu vorbi despre cultura lor. Doar doi ani mai târziu, și republica lor sovietică a devenit independentă. Și, 25 de ani după Revoluția din România, Ucraina și-a făcut propria revoluție, pe care o plătește de altfel scump as-

tăzi, luptând împotriva invaziei rusești.

Revenind la faptul că eram șomer: până în 1989 lucrasem în serviciul de informații al marinei franceze. Urmăream mai ales evoluția materialului naval al țărilor semnatare ale Pactului de la Varșovia, inclusiv deci al marinei românești. Un job pe care l-am pierdut când m-am însurat cu o sovietică.

De atunci, toate călătoriile mele au avut destinația Ucraina. Nu am avut niciodată până acum ocazia de a merge în România. Ceea nu înseamnă că nu voi merge într-o bună zi, sunt chiar convins de contrariu. Iar faptul că nu am pus niciodată piciorul în România nu mă împiedică să fiu legat, prin fire foarte strânse, de România. Sunt teribil de îndrăgostit de cultura și istoria României. Este un virus pe care l-am contractat în urmă cu aproape 40 de ani și știu că nu mă voi vindeca niciodată, din fericire! România se află astăzi în inima romanelor mele, a muncii mele, aproape cotidian. Așteptând să o pot vizita într-o bună zi, compensez dorul prin pasiunea pentru limba română, pe care nu o vorbesc perfect, pentru literatura, cinematograful, istoria ei, recentă și veche. Și am norocul de a cunoaște, în Franța, românce și români formidabili, care îmi întăresc pasiunea, zilnic, pentru ei și patria lor.

Cum vedeți astăzi România? Tot în transformare?

Sunt foarte indulgent cu România, chiar mai indulgent decât românii înșiși. România a progresat enorm după deziluziile și decepțiile din anii '90. Sigur, europenii din Vest nu au primit-o cu brațele deschise, dar ea este astăzi, totuși, membră a Uniunii Europene. Nimeni nu este cu adevărat interesat în Occident de ea, dar cultura sa este atât de puternică, de tenace, încât îmi spun că nici nu are nevoie să fie mereu pe scenă. Evident, ea, ca țară, se confruntă cu grave cazuri de corupție, însă, pe de o parte, corupția este un rău universal, prezent chiar și în țările din Vest, cele care sunt mereu atât de grăbite în a da lecții altora, și, pe de altă parte, românii tocmai au demonstrat, în timpul ultimului lor scrutin prezidențial, că sunt în continuare capabili să se mobilizeze pentru a cere – și a obține – schimbarea.

România nu are nevoie să se evidențieze prin ce știu eu ce fapte măreațe: istoria ei, atât de bogată, o dovedește; ea este o prezență discretă, dar indispensabilă în Europa, de mai multe secole. Sunt convins că, în timp, ea își va rezolva problemele. Noile generații, mândre de românitatea lor, vor crea o Românie pe care nu o cunoaștem încă, dar care va ști să-și ocupe locul în Europa secolului 21, păstrându-și în același timp individualitatea care îi dă forță.

Oricum, pentru mine, nu știu de ce, oricât de ciudat ar părea, România este un simbol al speranței...

În toți anii, negreșit, Moș Crăciun pribeag sosește

ARHEOLOGIA CADOURILOR ȘI MITOLOGIA CRĂCIUNULUI

Luna decembrie are o simfonie aparte – nopțile lungi, nămeții înalți, miresmele de măr și scorțișoară, focul din vatră și sărbătorile în toi. Calendarul creștin anunță un eveniment cu o tradiție îndelungată – nașterea lui Iisus din Nazaret. Dar mai mare decât cucernicia spiritului și chiar decât bucuria meselor îmbelșugate alături de familie și prieteni este entuziasmul în așteptarea lui Moș Crăciun, cel care îi răsplătește pe toți cu diferite cadouri. Altruismul și facerea de bine trebuie recompensate și aceasta este treaba lui Moș Crăciun. Căci el există – e bătrânul Moș Nicolae, îmbrăcat de caricaturiști și agenți de publicitate și echipat de scriitori cu sanie trasă de reni zburători. Deși atotștiutor și, în aceeași măsură, nepărtinitor, e și el un om sub vremuri – ține întotdeauna cont de tendințele ades fluctuante în materie de daruri pentru fetițe și băieți. Spiritul Crăciunului a știut, deci, să se adapteze erei consumerismului...

| TRADUCERE ȘI ADAPTARE: ALEXANDRA ȘERBAN | INFOGRAFIE: MIHAELA MANOLACHE | FOTO: SHUTTERSTOCK

Sec. IV
S-a născut Nicolae (apoi Sf. Nicolae), prelat de origine greacă, renumit pentru ajutorarea celor săraci, în special a copiilor.

1223
Sfântul Francisc din Assisi realizează prima punere în scenă a Nașterii lui Iisus.

Sec. XV
Au loc prăznuiri religioase ale Sfântului Nicolae, ce durează chiar și o lună de zile.

Anii 1600
Imaginea Sfântului Nicolae este transformată, luând astfel naștere Moș Crăciun, un personaj mitic de origine creștină.

În **1611**, la Breslau, ducesa Dorothea Sybille von Schlesien împodobește pentru prima dată bradul cu beteală.

1823
Clement Clarke Moore, în poemul „O vizită a Sfântului Nicolae", inventează povestea modernă a Ajunului de Crăciun și dă numele celor opt reni de la sania Moșului.

1843
În nuvela „Colind de Crăciun", Charles Dickens vorbește despre Moș Crăciun și îl inventează pe Scrooge, bătrânul avar care disprețuiește Crăciunul.

1 mai 1843
Apar primele felicitări de Crăc la Londra. Acestea au fost comandate de Sir Henry Col ilustrate de John Callcott Hors

1860
Caricaturistul Thomas Nast realizează versiunea modernă a imaginii lui Moș Crăciun.

1872
Friedrich Wilhelm Füchtner sculptează în lemn spărgătoare de nuci în formă de soldățel.

1879
Thomas Nast scrie despre reședința lui Moș Crăciun de la Polul Nord.

scurt pe 2

1882
Apare prima instalație electrică pentru împodobit bradul de Crăciun.

1892
La Teatrul Mariinskiy din St. Petersburg are loc prima reprezentație a baletului „Spărgătorul de nuci" – muzica de Piotr Ilici Ceaikovski și coregrafia de Marius Petipa și Lev Ivanov.

1902
Cel mai popular cadou de Crăciun este ursulețul din pluș (Teddy Bear). Morris Michtom a creat noua jucărie după ce președintele american Theodore „Teddy" Roosevelt a refuzat să împuște un urs negru când era la vânătoare.

1920
Apar pentru prima dată bomboanele din trestie de zahăr în formă de bastonaș.

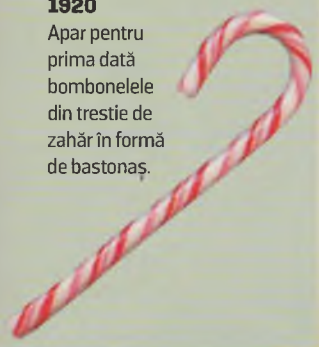

Anii 1930
Copiii încep să îi lase lui Moș Crăciun lapte și prăjiturele. Tot acum, compania Coca-Cola completează ținuta Moșului, devenită astăzi emblematică.

1934
Colindul „Santa Claus Is Coming to Town" inventează lista cu lucruri bune și năzbâtii pe care o deține Moș Crăciun pentru fiecare copil în parte.

1935
Jocul „Monopoly" este lansat pe piață și devine imediat cel mai cumpărat joc din America.

1939
Este creat cel de-al nouălea și cel mai cunoscut ren al Moșului, Rudolf cel cu nasul roșu.

1947
Sunt produse primele globulețe pentru pomul de Crăciun.

1948
James Brunot, din Connecticut, inventează jocul „Scrabble", care devine cel mai cunoscut joc de cuvinte din lume.

Anii 1950
Apar primii brazi de Crăciun artificiali, care nu sunt verzi.

1957
Dr. Seuss rescrie povestea lui Scrooge și inventează personajul Grinch care fură Crăciunul.

1958
Este inventată piesa modernă de Lego. De atunci, The Lego Group a continuat să dezvolte și să diversifice oferta de jucării Lego.

1959
Apare păpușa Barbie, jucărie ce se află până astăzi pe lista cu cadouri de Crăciun a oricărei fetițe. Prima păpușă Barbie a purtat un costum de baie în dungi albe și negre și era disponibilă în două variante – blondă și brunetă.

1974
Profesorul de arhitectură maghiar Ernő Rubik inventează „Cubul Magic". Jocul-problemă de tip puzzle a fost redenumit „Cubul Rubik" în 1980. De atunci s-au vândut peste 350 de milioane de cuburi.

1989
Firma Nintendo lansează pe piață consola de jocuri Game Boy cu puzzle-ul Tetris. Deși ulterior au fost adăugate noi jocuri pe consolă, Tetris a rămas cel cunoscut.

1994
Este trimisă prima felicitare electronică de Crăciun.

2007
Pentru prima dată există mai multe familii care aleg brăduți artificiali de Crăciun în defavoarea celor naturali.

PORTRETUL lui Claus von Stauffenberg – cel care a conceput și executat planul de asasinare a lui Hitler, la 20 iulie 1944 – ocupă un loc special în cadrul Muzeului Rezistenței Germane din Berlin

„Asasinatele nu au schimbat niciodată soarta omenirii". Greu de acceptat un asemenea punct de vedere. E suficient să ne gândim la asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand și a soției sale la Sarajevo și vom găsi destule argumente care nu sprijină afirmația de mai sus. De fapt, asasinatele au avut uneori o influență covârșitoare asupra evenimentelor, dar aproape niciodată în sensul dorit de atentatori. Asasinarea lui Abraham Lincoln în 1865 de către un simpatizant al statelor din Sud s-a dovedit dezastruoasă pentru acestea; în 1882, eliminarea lordului Cavendish de către naționaliștii irlandezi a amânat pentru o generație lupta pentru independență. Sunt doar două exemple, dar nu constituie deloc o excepție, ci o regulă. În privința lui Hitler, probabil că opinia publică și cercetătorii deopotrivă sunt unanimi în a susține că asasinarea sa nu ar fi adus decât beneficii omenirii. Istoricii au identificat 42 de comploturi create în acest scop, deși lista e cu siguranță mai lungă. Dintre acestea, în jur de 20 au fost considerate suficient de serioase pentru a fi luate în considerare într-o analiză amănunțită. | DE MANUEL STĂNESCU | FOTO: GULIVER/AFP, GULIVER/GETTY IMAGES, PHOTOLAND/CORBIS IMAGES

PRECURSORUL LUI STAUFFENBERG

Asasinii sunt legați pentru eternitate de victimele lor: Lee Harvey Oswald de John F. Kennedy, John Wilkes Booth de Abraham Lincoln, Gavrilo Princip de Franz Ferdinand. În ceea ce îl privește pe Hitler, îl asociem întotdeauna cu ultimul atentator și cel mai aproape de a reuși – Claus von Stauffenberg. Ceilalți au chipul mai mult sau mai puțin în umbră. Vom încerca să-l aducem în lumina reflectoarelor pe cel care astăzi este, pentru noi, doar un precursor al lui Stauffenberg.

MĂSURI PENTRU SIGURANȚA FÜHRER-ULUI

După numirea sa în funcția de cancelar, la 30 ianuarie 1933, Hitler s-a preocupat îndeaproape de securitatea sa personală, așa cum făcuse, de altfel, de la începutul carierei sale politice. Încercările de asasinat aveau o oarecare tradiție în politica europeană, iar Germania nu fusese nici ea ocolită. Otto von Bismarck scăpase din două asemenea situații limită, iar în anii tulburi de după încheierea

Primului Război Mondial tragediile de acest gen s-au tot repetat, culminând cu asasinarea ministrului de externe, Walther Rathenau, în vara anului 1922.

La începutul anilor 1930, responsabilitatea securității personale a lui Hitler aparținea celebrelor unități *Schutztaffel (SS)*, eșalon de protecție creat în 1925 sub conducerea lui Heinrich Himmler. Primul comandant, Sepp Dietrich, un bavarez, veteran al *Freikorps* și al puciului din 1923, va deveni unul dintre cei mai decorați generali germani în timpul războiului. În 1932 a fost însărcinat cu organizarea unei unități de protecție permanentă a Führer-ului. A rezultat *SS Begleit-Kommando* (detașament de escortă) *Der Führer*, format inițial din doar 12 oameni, care urmau să-l protejeze pe Hitler în campaniile electorale tumultuoase care aveau să urmeze.

Iar protecția sa nu era o treabă deloc ușoară. Ca lider al celei mai agresive și violente mișcări politice din Germania, era ținta unei animozități care stârnea reacții dure din partea oponenților. În discursurile sale era adesea obligat să-și confrunte în mod direct detractorii. A fost prins în numeroase ambuscade; a fost atacat inclusiv în trenul cu care călătorea, iar militanți ai partidului comunist au deschis focul asupra mașinii sale. Misiunea personalului de pază era cu atât mai grea cu cât Hitler avea un comportament

ADOLF HITLER, înconjurat de adepți fanatici ai nazismului

impredictibil și nu se ferea să intervină personal, așa cum a făcut pe o șosea din Pădurea Neagră, când mașinile din convoiul său au fost atacate cu pietre. După ce a devenit cancelar, zvonurile privind o posibilă încercare de asasinat s-au întețit. Se vorbea despre un complot organizat de organizații evreiești din Elveția, de altul plănuit de anarhiștii din Barcelona. Posibilii asasini păreau să vină din toate părțile: Statele Unite, Olanda, Cehoslovacia sau Maroc. Evident, multe erau lipsite de orice fundament, dar asta nu a împiedicat autoritățile să înăsprească protecția cancelarului. În mod firesc, principalii suspecți rămâneau cei afiliați stângii politice, socialiști și comuniști deopotrivă, iar suspiciunile nu erau chiar lipsite de temei. În primăvara anului 1933, comunistul Beppo Römer a fost arestat de poliția secretă (Gestapo), pe când reușise să obțină un permis de acces în sediul cancelariei. A fost internat la Dachau și executat în 1942. În același an, Kurt Lutter, lucrător la șantierele navale din Königsberg, a fost arestat pe când pregătea un atac cu bombă. În mod cu totul surprinzător, după interogatoriu a fost eliberat, lipsind dovezile pentru arestarea sa. În 1935, un alt complot comunist a fost descoperit de autoritățile austriece, fiind vizați, în afară de Hitler, ministrul de război, generalul Blomberg, Goebbels, Hess și Göring. Tot la capitolul comploturi a fost trecut și încercarea SA de a prelua controlul puterii în 1934, deși aici există numeroase dovezi că așa-zisul complot nu a fost altceva decât o reglare de conturi. Noaptea cuțitelor lungi și eliminarea fizică a șefului SA, Ernst Röhm, au însemnat eliminarea influențelor extremei stângi din interiorul mișcării național-socialiste.

În cursul anului 1933, mica grupare a lui Dietrich a devenit *Leibstandarte Adolf Hitler*, singura în care cancelarul avea deplină încredere și care va deveni prima divizie a *Waffen SS*. În ciuda măsurilor de securitate luate de regim, apetența lui Hitler pentru discursuri publice și băi de mulțime, îndeosebi până la declanșarea războiului, oferea numeroase oportunități în special pentru asasinii care acționau din proprie inițiativă și care se puteau strecura relativ ușor în preajma liderului nazist.

ASASINUL LUI DUMNEZEU

Maurice Bavaud se născuse în Neuchâtel, Elveția, în ianuarie 1916, într-o familie cu șapte copii aparținând clasei de mijloc și unui mediu profund catolic. A părăsit școala la 16 ani pentru a se angaja ucenic într-o farmacie. Educația sa religioasă a stat la baza deciziei de a intra în rândul clerului, în 1935. În toamna acelui an s-a înscris la seminarul Saint-Ilan Langueux din Bretania (Franța). Colegii l-au descris drept un tânăr calm, sensibil, cu o inteligență medie și o tendință spre misticism. Citea multă filosofie și avea un real talent pentru muzică, fiind membru al corului. Unul dintre colegi avea să exercite o influență profundă asupra tânărului Bavaud. Inteligent și charismatic, Marcel Gerbohay avea un comportament pe care specialiștii l-au considerat ulterior drept semn al schizofreniei. În ciuda faptului că se născuse într-o familie mai mult decât modestă, emigrată din Rusia, era convins că tatăl său, mort pe când era doar un copil, era înrudit cu Romanovii. Mai târziu, avea să declare că este fiul ilegitim al lui Charles de Gaulle. În timpul studiilor de la Saint-Ilan suferea de halucinații și fusese îndepărtat din școală pentru un an în urma unei căderi nervoase. Reîntors la seminar în toamna anului 1935, l-a cunoscut pe Maurice Bavaud.

Relația dintre ei a ridicat de la început numeroase suspiciuni, acuzațiile de homosexualitate neezitând să apară. Scrisorile din închisoare dezvăluie o prietenie extrem

de strânsă. Studii recente demonstrează că începutul relației lor a coincis cu o deteriorare a stării mentale de sănătate a lui Gerbohay. Cei doi au creat un grup intitulat *Companie du Mystere*, în care se discutau inclusiv concepte politice „la modă", precum comunism și nazism. Fiu de emigrant rus, Gerbohay era un fervent anticomunist, în timp ce Bavaud cochetase în adolescență cu Frontul Național, mișcarea fascistă din Elveția. Cu toate astea, cei doi tineri au ajuns la concluzia că nu Stalin, ci Hitler reprezintă adevăratul pericol la adresa omenirii, o „încarnare a lui Satan". Bavaud era îngrijorat de persecutarea Bisericii Catolice în Germania nazistă și de neopăgânismul la modă printre național-socialiști. Gerbohay considera că Germania trebuia să declare război Uniunii Sovietice, considerându-l pe Hitler prea „blând" în problema ateismului.

E dificil de reconstituit momentul în care cei doi au ajuns la concluzia că Hitler trebuie eliminat și cu atât mai dificil, când au început să pună la cale atentatul. În vara anului 1938, Bavaud a părăsit Saint-Ilan, plecând în vacanță. Reîntors în Elveția, și-a anunțat familia că părăsește seminarul. Și-a reluat vechiul loc de muncă și s-a apucat să citească *Main Kampf* și să învețe limba germană. După cum avea să mărturisească mai târziu, planul său era să ajungă în preajma lui Hitler pozând într-un nazist entuziast. În toamna aceluiași an și-a pus efectiv planul în aplicare.

MAURICE BAVAUD

LA CÂȚIVA PAȘI DE HITLER

La 9 octombrie 1938, dis-de-dimineață, Maurice Bavaud s-a urcat în trenul ce avea să-l ducă la Baden-Baden, având în buzunar un exemplar din *Main Kampf* și 600 de franci elvețieni luați din economiile familiei. La plecare lăsase părinților un bilet mai degrabă confuz: „Nu e cazul să vă îngrijorați. Plec să-mi fac un rost în viață".

Inițial s-a oprit la familia Gutterer, rude îndepărtate, care l-au primit cu destulă rezervă. Câteva zile și-a căutat în zadar un loc de muncă, hoinărind pe străzi și scriind vederi pentru Gerbohay. Admirația sa declarată pentru Hitler a stârnit de la început suspiciuni. Vărul său, Leopold Gutterer, ocupa o funcție importantă în ministerul Propagandei și refuzase categoric cererea familiei sale de a-l ajuta în obținerea unui loc de muncă. Mai mult, a anunțat Gestapoul local de venirea sa. Cu siguranță, Maurice intenționase să se folosească de poziția vărului său pentru a obține un oarecare acces în apropierea lui Hitler, dar cum intenționase în mod practic să-și pună planul în aplicare rămâne un mister. A înțeles însă repede că se găsește pe o pistă greșită; după doar 10 zile, și-a trimis bagajele la Berlin, el folosind o rută ocolitoare prin Basel, de unde și-a cumpărat un pistol de 6,35 mm și muniția aferentă. La 21 octombrie ajungea în capitala Reichului. A aflat însă curând că ținta sa nu se găsea acolo, ci la reședința privată din Berchtesgaden. Ajuns în nordul Bavariei, Maurice a avut o nouă dezamăgire: Hitler era la München. Cu toate astea, a hotărât să colinde împrejurimile pentru a-și face o idee despre pază, făcând lungi plimbări prin pădure. Întâmplarea a făcut să fie interpelat de un polițist, Karl Deckert, care i-a spus că un eventual in-

6 SEPTEMBRIE 1938: Hitler pe străzile orașului Nürnberg

INTRĂ PE **HISTORIA.RO** PENTRU A FI LA CURENT CU OFERTELE NOASTRE DE ABONARE.

ABONEAZĂ-TE ȘI DESCOPERĂ ISTORIA!

Abonează-te la **Historia** + **Historia SPECIAL** pe minimum 12 luni și primești CADOU cartea ***UN RĂZBOI MURDAR*** de Anna Politkovskaia*

în perioada **15 decembrie-14 ianuarie**

OFERTĂ SPECIALĂ!

10% EXTRA REDUCERE
pentru studenți și pensionari

Pentru a beneficia de extra reducerea de 10% din prețul de abonament, trimiteți fie copia carnetului de student vizat pe anul universitar în curs , fie copia talonului de pensie pe ultima lună, la abonamente@adevarulholding.ro sau la fax 0372.130.068.

TE POȚI ABONA:
- **ONLINE**: la http://abonamente.adevărul.ro
- Prin **VIRAMENT BANCAR** sau mandat poștal în contul SC ADEVĂRUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

Prin **SMS**: **2 SMS**-uri cu textul HISTORIA la 7466 (6 EURO / SMS + TVA) pentru abonament pe 6 luni
2 SMS-uri cu textul HISTORIA la 7460 (10 EURO / SMS + TVA) pentru abonament pe 12 luni.

La **FIRMELE DE ABONAMENTE**
La toate **OFICIILE POȘTALE**
La **LIBRĂRIILE NEMIRA** – www.nemira.ro/librarii
La **LIBRĂRIA ADEVĂRUL,** București, Bd. Magheru nr.18.

* Pentru acordarea cărților este necesar să vă abonați la Historia + Historia special pe minimum 12 luni și să ne trimiteți copia dovezii de plată împreună cu talonul de abonament completat la S.C. ADEVĂRUL HOLDING S.R.L., București, Șos. Fabrica de Glucoză, nr. 21, sector 2, cod poștal 020331, sau prin fax 0372.130.068 sau email abonamente@adevarulholding.ro

Historia (apariție lunară)	3 luni (26 lei)	6 luni (48 lei)	12 luni (89 lei)	24 luni (148 lei)
extra reducere 10%	(23,4 lei)	(43,2 lei)	(80 lei)	(133,2 lei)

Historia SPECIAL (apariție trimestrială)	6 luni (16 lei)	12 luni (32 lei)	24 luni (64 lei)
extra reducere 10%	(14,4 lei)	(28,8 lei)	(57,6 lei)

Historia + Historia SPECIAL	3 luni (33 lei)	6 luni (59 lei)	12 luni (99 lei)	24 luni (179 lei)
extra reducere 10%	(29,7 lei)	(53 lei)	(89 lei)	(161 lei)

Pentru informații și reclamații abonamente: E-mail: abonamente@adevarulholding.ro, tel.: 031.860.30.57; 031.860.30.85 (L-V între 9.00 și 18.00).

Talon de abonament Historia

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr...., Bl...., Sc...., Et...., Ap...., Localitate.....

Judet/ Sector ....., Cod poștal ....., Telefon ..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVĂRUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331, sau prin fax: 0372.130.068, sau e-mail: abonamente@adevarulholding.ro.
Plata se va efectua până la data de 20 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C. Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr.677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L printr-o cerere scrisă.

ADOLF HITLER, la o paradă organizată de Partidul Muncitoresc Național-Socialist German

terviu iese din discuție, dar că va putea, probabil, să-și întâlnească „idolul" cu ocazia evenimentelor de comemorare a celor căzuți în timpul puciului „de la berărie" din 8 și 9 noiembrie.

Ideea a prins contur în mintea lui Bavaud. La 31 octombrie a ajuns la München, încercând să găsească un loc cât mai propice pe traseul procesiunii. După multe numeroase cereri a reușit să obțină un bilet de participare pozând în jurnalist elvețian. Cu câteva zile înainte a parcurs traseul, încercând să găsească locul propice pentru a-și pune planul în aplicare. Apoi a călătorit la Ammersee, în apropiere de München, pentru a face exerciții de tir.

În dimineața zilei de 9 noiembrie 1938 s-a poziționat în primul rând al tribunei. Prin pardesiu putea simți oțelul rece al pistolului. Comemorarea propriu-zisă începuse încă din seara precedentă cu discursul lui Hitler de la Bürgerbräu, punctul „zero" al puciului din 1923. În dimineața următoare, procesiunea urma să refacă traseul puciștilor. Primul mărșăluia gauleiter-ul Nürnbergului, Julius Streicher, urmat de purtătorul de *Blutfahne, Steagul sângelui,* o zvastică înmuiată în sângele celor căzuți. În urma lui veneau principalii lideri naziști, inclusiv Hitler, apoi sutele de uniforme aparținând „vechii gărzi" *(Alte Kämpfer)* și gărzilor de onoare ale SS, SA și ale tineretului hitlerist. Cu pași lenți, procesiunea a plecat de la Bürgerbräu îndreptându-se spre Feldherrnhalle, unde puciul fusese oprit în 1923 de salvele trupelor guvernamentale. Pe măsură ce înainta, marșul trecea prin dreptul unor piloni, ridicați de-a lungul rutei, care purtau numele celor căzuți și erau pavoazați cu „flacăra eternă". În dreptul lor lumea se oprea, descoperindu-se, iar numele martirilor mișcării era invocat prin strigăte. În momentul culminant al parăzii, procesiunea s-a oprit în Feldherrnhalle, unde o gardă de onoare a tras 16 focuri în aer. Hitler a așezat o coroană de flori, a consolat văduvele îndoliate și a cerut un minut de reculegere. Apoi procesiunea s-a îndreptat spre locul final al comemorării, Königsplatz, aflat în apropiere, unde 16 sarcofage din bronz ale celor decedați se odihneau în două pantheoane clasice și unde Hitler avea să se reculeagă.

Mulțimea care se îngrămădea să asiste la paradă cunoștea foarte bine traseul și programul ceremoniilor și din anii precedenți. În timp ce oamenii se îmbulzeau să prindă în loc cât mai în față, fanfara militară a unității SS însărcinată cu paza Führer-ului, *Leibstandarte*, interpreta piesele favorite ale mișcării naziste: *Horst Wessel, Deutschlandlied* și *Ich hatt einen Kamaraden*. Steagurile fluturau, uniformele se mișcau în ritm cadențat în timp ce soarele lucea în decorații, iar tobele tineretului hitlerist completau atmosfera de sărbătoare. Mulțimea era delimitată printr-un cordon de membrii SA așezați de-a lungul rutei, în timp ce alte echipe de securitate supravegheau procesiunea.

Bavaud se poziționase la o intersecție de drumuri, unde șirurile de participanți urmau să încetinească pasul pentru a coti spre Feldherrnhalle. Pe măsură ce procesiunea se apropia, cântecele și tobele răsunau tot mai profund, amplificate de sistemele de sonorizare. A privit, cu siguranță cuprins de surescitare, cum Hitler se apropie. A băgat mâna în buzunar, apucând pistolul; dintr-odată o adevărată pădure de mâini s-a ridicat pentru salutul nazist. Flancat de Göring și Himmler,

Hitler se pierdea prin mulțimea de brațe. Pentru o clipă s-a gândit să se repeadă spre procesiune, dar a realizat că ar fi fost prins înainte să poată avea oportunitatea de a-și folosi pistolul. A privit înmărmurit cum omul pe care dorea să-l ucidă trece de tribună și cotește spre Marienplatz. Oportunitatea, teoretică, de a-și duce la îndeplinire planul dispăruse. Bavaud a rămas însă hotărât. S-a întors la hotel în cursul după-amiezii și a întocmit o așa-zisă referință a unui fost prim-ministru francez adresată „cancelarului Reich-ului". În dimineața următoare, având asupra sa scrisoarea și pistolul, s-a îndreptat către Berchtesgaden. La poalele Obersalzberg-ului a fost oprit la un post de control. Arătând scrisoarea, i-a spus polițistului că trebuie înmânată personal lui Hitler. Acesta i-a explicat că nu i se va permite trecerea; în orice caz, cancelarul nu era la reședința sa. Bavaud s-a întors la München în cursul serii.

A doua zi a revenit, având de această dată asupra sa o scrisoare, bătută la o mașină de scris închiriată, în care folosise numele naționalistului francez Pierre Taittinger. În dimineața zilei de 12 noiembrie a depus răvașul la „Casa brună" din München, sediul partidului național-socialist, unde a cerut, din nou, să se întâlnească cu Hitler. A fost dus într-un birou unde un oficial al partidului i-a explicat că o întâlnire cu acesta ieșea din discuție, sugerându-i să trimită scrisoarea prin poștă sau să i-o lase acestuia, cu promisiunea că va fi înmânată adresantului. Situația lui Bavaud devenise aproape disperată. Rămăsese fără bani și eșuase în planurile sale. În cursul serii a luat trenul spre Bishofswiesen, aflat în apropiere de Berchtesgaden, hotărât să parcurgă pe jos cei aproximativ 10 kilometri până la reședința lui Hitler. Când a coborât din tren deja se înserase și a realizat că planul era lipsit de sens. Având în vedere circumstanțele, a decis să-și abandoneze „misiunea sfântă". Cu ultimii bani și-a cumpărat un bilet de tren până la Freilassing, aflat pe ruta spre München. S-a hotărât să se îndrepte spre Franța, urcându-se clandestin într-o garnitură de Paris. Inițial a reușit să se strecoare neobservat, însă curând după plecarea din Ausburg a fost interpelat de un controlor. La prima haltă a fost preluat de poliția feroviară, care l-a rândul ei l-a predat Gestapoului.

PROCESUL

Supus interogatoriului, Bavaud și-a susținut inițial entuziasmul pentru național-socialism. Pistolul găsit asupra sa a trezit suspiciuni, dar nu exista nicio dovadă directă care să-l incrimineze. În consecință, în decembrie 1938 a fost adus în fața judecătorilor pentru port ilegal de armă și fraudă pe căile ferate. Lucrurile s-au schimbat când bagajele sale au fost recuperate din Berlin. Gestapoul a găsit hărți ale Münchenului și ale reședinței din Berchtesgaden, precum și muniție suplimentară. Interogatoriile au fost reluate și adevărul a ieșit la iveală. În februarie 1939 a fost transferat la Berlin și acuzat de încercare de asasinat asupra lui Hitler. Mărturia lui Bavaud a fost contradictorie. Inițial a declarat că acționase la ordinul unei persoane influente din afara Germaniei, un „protector" al său, dar a refuzat să-i dezvăluie numele. Psihologul care-l evaluase pe Maurice a declarat că era apt pentru judecată din punct de vedere al sănătății mintale; în opinia sa, se găseau în fața unui „fanatic religios", care acționase singur dintr-o înțelegere greșită a noțiunii de misticism și din dorința de a deveni martir.

La 18 decembrie 1938 s-a deschis procesul la Tribunalul

HITLER ține un discurs în Viena, dupa anexarea Austriei

poporului din Berlin. Martorii și-l aminteau pe Bavaud arătând palid și obosit, flancat de doi ofițeri de poliție. În fața unui complet de cinci judecători, acuzarea a invocat articolul 5 a Legii pentru protecția statului și poporului german din 1933, în care se preciza pedeapsa cu moartea pentru încercarea de asasinare a unui membru al guvernului. Avocatul apărării a subliniat faptul că Bavaud său cooperase cu autoritățile, precizând că era vorba doar de un plan ce nu fusese pus în practică.

Au fost chemați martori și experți, apoi Bavaud însuși, care a declarat că a acționat singur „în beneficiul umanității și al creștinismului". Nu a făcut nicio încercare de a se disculpa sau a cere clemență; cu toate astea, în ultimul său cuvânt a precizat că și-a exagerat rolul și a exprimat regrete pentru ceea ce plănuise. Judecătorii însă nu s-au lăsat înduplecați. A fost găsit vinovat, fiind descris drept un asasin „foarte inteligent și circumspect" și condamnat la moarte.

Autoritățile elvețiene au decis să nu intervină în acest caz, deși era vorba de un cetățean al statului lor. Nu au solicitat comutarea pedepsei și nici cereri pentru clemență nu au fost făcute. Mai mult, nici măcar familia lui Bavaud nu a fost informată exact de ce se întâmplase cu Maurice, care a fost transferat la închisoarea Plötzensee din Berlin, în aripa destinată celor condamnați la moarte (Todeshaus). Condițiile erau teribile. Prizonierii erau treziți la cinci dimineața pentru a primi o apă neagră pe post de cafea și o felie de pâine. Condamnații la moarte erau ținuți într-o izolare strictă; înlănțuiți de mâini și de picioare, primeau rația printr-o deschidere îngustă din ușă.

ADOLF HITLER, la o ceremonie religioasă

Celula era luminată 24 de ore din 24 și nu se permitea niciun fel de activitate, cu atât mai puțin vizite. Mâncarea era doar o zeamă lungă și fără gust. Prizonierii ce urmau să fie executați erau informați cu o zi înainte, în cursul după-amiezii, „să-și pună lucrurile în ordine". Toată lumea știa ce înseamnă. Spre seară, gardienii preluau prizonierii pentru a fi „pregătiți". Părul de pe ceafă era ras și mâinile legate la spate. La dangătul clopotului condamnatul era dus în camera execuției, unde ghilotina era ascunsă în spatele unei perdele negre. La un ordin aceasta era trasă, iar nefericitul legat de un cadru de lemn sub lama lucioasă. Execuția urma apoi aproape instantaneu, fără alte formalități.

EXECUȚIA

Bavaud trebuia executat în ianuarie 1940, dar în cazul său autoritățile au decis să amâne sentința, pentru a investiga în continuare misterul care încă învăluia motivațiile sale. După izbucnirea războiului, probabilitatea unui complot organizat de un stat inamic era considerat un pericol major. Gestapoul l-a interogat, din nou, în februarie 1940 și în mai 1941, dar Bavaud și-a menținut mărturiile. E foarte greu de închipuit cât de teribile au fost cele 18 luni de detenție pentru Bavaud. Moartea pândea pretutindeni, la fiecare pas ce răsuna pe coridor sau la fiecare tragere de zăvor. Scrisorile pe care i s-a permis să le scrie, dedicate familiei (și confiscate de autorități), dezvăluie un tânăr chinuit de dorul de casă și frica ce-l măcina, dar în egală măsură și credința neștirbită precum și o doză de optimism legat de viitor. Și-a exprimat regretul pentru legătura cu Gerbohay, dezvăluind astfel cine era „protectorul" și instigatorul planurilor sale. La 5 aprilie 1940, scria cu regret: „Ar fi trebuit să rămân la Saint-Ilan în slujba lui Dumnezeu. Am abandonat Creatorul pentru creatură; eternul pentru lumesc; lumina pentru întuneric. N-ar trebui să fiu aici".

La 12 mai 1941, în ultima sa scrisoare, mărturisea: „Dragă mamă, dragă tată, aceasta este ultima mea noapte petrecută aici. Nu credeam că această zi va veni, dar mi-am păstrat cumpătul, ceea ce-mi dă speranță pentru dimineață... Mă rog Domnului să-i ierte pe inamicii mei. Cer iertare celor pe care i-am supărat. Vă îmbrățișez pe toți... pentru ultima oară. Aș vrea să plâng, dar nu pot. Simt că-mi explodează inima în piept... Vă mulțumesc pentru tot ce ați făcut pentru mine. Îmi încredințez sufletul în brațele lui Dumnezeu. Fiul vostru". Bavaud a fost nevoit să-și păstreze „cumpătul" pentru încă o zi, în timp ce ultimele sale cuvinte erau traduse, analizate și cenzurate. A fost ghilotinat în zorii zilei de 14 mai 1941.

Gestapoul a fost ferm convins că planurile lui Bavaud făceau parte dintr-un complot pe care eșuase să-l descopere. Au avut loc nenumărate anchete, pașii lui Maurice au fost urmați întocmai, au fost interogați toți cei cu care intrase în contact. După capitularea Franței în 1940, poliția secretă l-a arestat pe Marcel Gerbohay, identificat în corespondența lui Maurice. A fost interogat cu brutalitate și apoi condamnat la rândul său la moarte și ghilotinat.

Figura lui Bavaud e una tragică. Modul în care a fost descris de Tribunalul poporului, drept un asasin cu sânge rece, inteligent și calculat, nu a fost decât o modalitate de a justifica sentința. În realitate, Maurice era un pacifist convins, aproape incapabil de violență, iar acțiunile sale nu demonstrează un intelect peste medie sau instincte de asasin. Pistolul pe care îl achiziționase era mic și ușor de ascuns, dar pentru a fi eficient trebuia utilizat de la cel mult cinci metri. Chiar dacă Bavaud ar fi acționat impulsiv în cursul parăzii și ar fi deschis focul, e greu de crezut că ar fi putut să pună în pericol viața lui Hitler.

Hitler a exagerat întotdeauna modul în care Bavaud a acționat. „Mi s-a confirmat", s-a confesat, „că nimeni și nimic nu poate opri un asasin idealist, gata să moară pentru misiunea sa". De altfel, comemorarea din 1938 a fost ultima. Bavaud și războiul au modificat substanțial ceremoniile oficiale la care Hitler participa.

După război, tatăl lui Bavaud a încercat să reabiliteze numele și reputația fiului, cerând o rejudecare a procesului. În decembrie 1955 un tribunal a comutat sentința de condamnare la moarte la cinci ani de închisoare, arătând că în 1938 viața cancelarului german era protejată de lege „ca a oricărui alt cetățean". Un al doilea verdict din 1956 a dat câștig de cauză familiei, obligând statul german la plata unei sume de 40.000 de franci elvețieni. În 1989 și în 1998, Consiliul Federal elvețian a admis oficial că autoritățile timpului nu luaseră măsurile necesare pentru a salva viața lui Bavaud. În 2008 guvernul a onorat public viața lui Maurice Bavaud, iar în 2011 un mic monument a fost ridicat în Hauterive, în apropiere de Neuchâtel. Lumea în care trăim ar fi arătat cu siguranță altfel dacă într-o zi de noiembrie a anului 1938 Maurice Bavaud ar fi reușit să-și ducă planul la îndeplinire.

O TEOLOGIE VIZUALĂ

El Greco: *Adorația păstorilor*

Între tablourile care compun nucleul Galeriei de Artă Europeană din cadrul Muzeului Național de Artă al României, *Adorația păstorilor* pictată de El Greco (1541–1614), de dimensiuni mai puțin obișnuite (346x137 cm), reprezintă un caz spectaculos; atât prin suprapunerea dintre gustul personal al regelui Carol I și recuperarea spectaculoasă a faimosului pictor cretan spre sfârșitul veacului al XIX-lea, cât și din perspectiva istoriei artefactului în sine, de la circumstanțele realizării lui și până la includerea în galeria regală de la București. | DE COSMIN UNGUREANU | FOTO: MUZEUL NAȚIONAL DE ARTĂ AL ROMÂNIEI

Tabloul în cauză a făcut parte din prima selecție de opere de artă achiziționate de Carol I, în 1879, din colecția consulului Felix Bamberg, lot în jurul căruia colecția regală s-a amplificat în deceniile ulterioare. Periplul acestui tablou începe în 1810, prin demantelarea dispozitivului din care făcea parte, pe traseul către București oprindu-se la Paris pentru mai multe decenii[1].

Cu mult înainte să fi devenit o piesă de colecție, uriașa pictură a lui El Greco era parte componentă a altarului principal *(retablo mayor)* al bisericii Colegiului „Întrupării" din Madrid *(Colegio de Nuestra Señora de la Encarnación)*, un prestigios așezământ augustinian pentru predicatori, înființat în secolul al XVI-lea de Doña María de Aragón, în al cărei testament, întocmit în 1593, era prevăzută însăși comanda altarului. Acordată lui El Greco trei ani mai târziu, această comisiune a fost dusă la bun sfârșit în iulie 1600, devenind opera cea mai complexă din întreaga carieră a pictorului cretan.

CINCI PICTURI LA MUZEUL PRADO, A ŞASEA, LA BUCUREŞTI

Structura propriu-zisă a altarului a fost elucidată abia în 1985, odată cu descoperirea inventarului întocmit în 1810, pe baza căruia au fost identificate cele șase picturi componente – celelalte cinci aflate azi la Muzeul Prado din Madrid – și reconstituită dispunerea lor: în registrul inferior, de la stânga la dreapta, *Adorația păstorilor*, *Buna Vestire (Imaculata Concepțiune)* și *Botezul lui Christos*, iar în registrul superior, în aceeași ordine, *Învierea*, *Crucificarea*, respectiv *Pogorârea Sfântului Duh*. Se presupune că ar fi existat și un al șaptelea tablou, plasat în zona de coronament al altarului, de dimensiuni sensibil mai mici, dar încă neidentificat și asupra tematicii căruia nu există consens (Încoronarea Fecioarei, Adorarea coroanei de spini, Vălul Veronicăi sau Fecioara cu Pruncul). În sfârșit, se pare că altarul era împodobit de șase statui din lemn policromat (Sfinții Petru, Pavel, Antonie, Augustin, Niccolo da Tolentino și Tomás de Villanueva), după toate aparențele realizate tot de El Greco.

Simpla contemplare a celor șase tablouri relevă stranietatea discursului pictural, determinată de corporalitatea vag deformată a personajelor, de violențele cromatice și energia vibrantă a pensulației, dar mai ales de deturnarea legilor firii către o suprarealitate transfigurată: spațiul pare a se dilata, lumina izvorăște invariabil din trupul Mântuitorului, iar viziunea lumii cerești invadează zona mundană.

Într-o mai mare măsură decât restul operei lui El Greco, altarul din Madrid evidențiază joncțiunea dintre pictură și anumite curente ale spiritualității spaniole contemporane[2], între care o semnificație aparte o au meditațiile Fericitului Alonso Orazco (1500-1591), cleric regal cu influență majoră în reformarea ordinului augustinian și autor prolific extrem de popular în veacul al XVI-lea. Impactul acestuia asupra picturii lui El Greco se explică în primul rând prin predilecția pentru explicarea unor concepte teologice prin intermediul imaginilor, într-o cheie de lectură inspirată de gândirea lui Pseudo-Dionisie Areopagitul, autor mistic pentru care El Greco însuși manifesta un viu interes[3]. Un excelent exemplu de asimilare a acestui flux hermeneutic îl oferă chiar *Adorația păstorilor* de la București, un subiect pe care pictorul cretan îl reprezintă în mai multe variante de-a lungul câtorva decenii, inclusiv într-o versiune preparatorie de mici dimensiuni (47x11 cm), aproape identică cu tabloul de la București, aflată la Galleria Nazionale d'Arte Antica din Roma.

REȚEA DE SIMBOLURI ȘI METAFORE

O primă observație vizează întocmai formatul neobișnuit; nu doar figurile sunt alungite, ci imaginea în ansamblu, accentuând astfel expresia transfigurării, a vizionarismului extatic. În cuprinsul acestui format, cele două zone figurative – adorația propriu-zisă și viziunea celestă – se articulează simetric, de o parte și de alta a edificiului ruinat, ca o formă de oglindire simbolică: corul îngerilor devine reflexia luminoasă a grupului din zona inferioară. De regulă distincte, aceste două registre sunt conectate de îngerul coborât în rândul adoratorilor, dar și de Pruncul Iisus figurat ca entitate incandescentă consubstanțială creaturilor cerești. Însăși această verticalizare a luminii reprezintă o transpunere subtilă a elevației spirituale formulate de Pseudo-Dionisie[4].

În interpretarea lui Alonso Orazco, adorația păstorilor era unul dintre stadiile liturghiei, după cum păstorii înșiși exemplificau tipul ideal de prelat, viețuind în sărăcie, umilință și iubire pentru Dumnezeu. Grija păstorilor pentru turmele lor, în măsură să le suprime odihna nocturnă, devenea un exemplu pentru vegherea permanentă a enoriașilor, iar răsplătirea păstorilor – prin vestirea nașterii Domnului – se actualiza simbolic prin harul cu care erau dăruiți[5]. Oficierea acestei „tainice liturghii" este tradusă în imagine printr-o rețea de simboluri și metafore: mielul legat ca semn al sacrificiului christic și simbol al euharistiei (mai ales în spațiul de tradiție bizantină, de la care El Greco se revendica), toiagul ca aluzie la cârja episcopală, dar mai ales lumina iradiantă a pânzei pe care este așezat Pruncul (prevestire a giulgiului), în măsură să indice natura miraculoasă a transubstanțierii survenite în timpul liturghiei.

RECONSTITUIREA altarului din Biserica Colegiului „Întrupării" din Madrid (demantelat în 1810)

Neînțelegerea subtilității acestui tablou – și, prin extensie, a altarului din care provine – este probată chiar de primul biograf al lui El Greco, Antonio Palomino, care consideră că „desenul schimonosit" și „coloritul neplăcut" sunt „dovedite îndeajuns de picturile renumitului retablu de la Colegiul Doñei María de Aragón, aflat aici la Curte – unde tot el a făcut și sculpturile și planul retablului și pe acela al bisericii [...]"[6]. Calea de acces către o asemenea pictură stranie, ignorată veacuri la rând, constă tocmai în deslușirea acestei veritabile „teologii vizuale".

1. Tabloul a fost achiziționat de baronul Taylor, în 1836, pentru regele Louis-Philippe, a cărui Galerie spaniolă era instalată la Muzeul Luvru. După moartea suveranului, *Adorația păstorilor* trece în colecția fraților Isaac&Emile Pereire (evrei portughezi), de aici fiind cumpărată de Felix Bamberg. Vezi Francis Haskell, *Rediscoveries in Art. Some Aspects of Taste, Fashion and Collecting in England and France*, Phaidon Press Limited, 1980, pp. 145-146.

2. Jose Álvarez Lopera, *El Retablo del Colegio de Doña María de Aragon de El Greco*, TF Editores, 2000, p. 69.

3. Richard G. Mann, *El Greco and his Patrons. Three Major Projects*, Cambridge University Press, 1986, pp. 48-51.

4. Marcia B. Hall, *The Sacred Image in the Age of Art*, Yale University Press, 2011, p. 246.

5. Richard G. Mann, *op. cit.*, pp. 86-91.

6. Antonio Palomino, *Viața celor mai iluștri pictori și sculptori spanioli (El Parnaso español pintoresco laureado, 1724)*, traducere de Oana Busuioceanu, Meridiane, 1992, p. 104.

ILUSTRAȚIE apărută în „The Illustrated London News", în 9 ianuarie 1915, cu explicația: „Saxoni și anglo-saxoni fraternizând". Soldații fac schimb de suvenire și se distrează împreună, în timp ce un ofițer german face poze

CRĂCIUNUL 1914 ÎN TRANȘEE

Când ne gândim la Primul Război Mondial, avem în minte doar imagini cu tranșee, morți, explozii, bombardamente, inamici care se urăsc de moarte. În cea mai mare parte, astfel a fost războiul. Un scurt episod face însă notă discordantă cu distrugerea și disperarea aduse de conflagrație: fraternizarea inamicilor, cu ocazia Crăciunului anului 1914, o ultimă insulă de umanitate și speranță într-un război care, conform comandamentelor statelor beligerante, ar fi trebuit să fie gata până la Crăciun. | DE ANDREI POGĂCIAȘ | FOTO: GULIVER/AFP, PHOTOLAND/CORBIS IMAGES

Subiectul nu a fost discutat foarte mult în Franța sau Germania, fiind nevoie de filmul „Joyeux Noel", din 2005, pentru a se vorbi din nou despre acest episod. Evenimentele au fost mușamalizate încă din zilele cu pricina, pentru a nu se încuraja astfel de manifestări și a nu se da impresia celor de acasă că războiul e o joacă și o distracție care costă bani și sute de mii de morți.

Ce a însemnat, de fapt, această fraternizare de Crăciun pe anumite segmente ale Frontului de Vest? Nimic altceva decât soldați din tabere inamice, ieșind neînarmați din tranșee și stând de vorbă, la modul cel mai amical cu putință, cu soldații părții adverse. Cele mai cunoscute fraternizări au avut loc între soldații germani și cei britanici. Anglia, marea putere navală, comercială și colonială, se lupta pe teritoriu francez cu Germania, marea putere terestră, industrială și europeană. Soldații de rând, infanteriștii mai exact, nu erau pătrunși de ură unii față de alții; ei proveneau din aproape aceleași medii, unii soldați germani lucraseră mulți ani în Anglia pe post de chelneri, frizeri, la rândul lor, englezii vizitaseră Germania, unii aveau rude și prieteni în țara acum inamică. Foarte redusă sau absentă cu totul a fost fraternizarea între francezi și belgieni pe de o parte, și germani de cealaltă.

SE CREASE O SOLIDARITATE A MIZERIEI FRONTULUI

Cu toate că fraternizarea a reprezentat o încălcare a codului militar, pentru cei implicați a fost ca pauza unui meci de box. În tranșee, inamicul avea o față, soldații din taberele inamice se vedeau și se auzeau reciproc. Se crease o solidaritate a mizeriei frontului, după cinci luni de război crunt – bombardamente, atacuri la baionetă, morți neîngropați, păduchi, șobolani, duhoare, ploaie, umezeală, traume, moartea camarazilor și a prietenilor, latrina mai aproape decât bucătăria, dorul de casă, familie, iubită, prieteni, distracție, pace.

Fraternizarea a făcut războiul mai suportabil, iar ofițerii îi aveau pe conștiință pe soldații morți sub comanda lor, de aceea au tolerat aceste manifestări, cu toate riscurile de rigoare. Codurile militare nici nu prevedeau măsurile disciplinare în caz de război de tranșee, trădarea, defetismul și lașitatea fiind prevăzute pentru război în mișcare, nu pentru un război static, unde chiar ajungeai să-ți cunoști îndeaproape inamicul ca om, nu ca simplă țintă.

Au existat diferite grade de fraternizare, de la salutări și urări cordiale, la fraternizări complete, mai ales pe frontul ținut de britanici, pe aproximativ două treimi din linia de aproape 30 de kilometri.

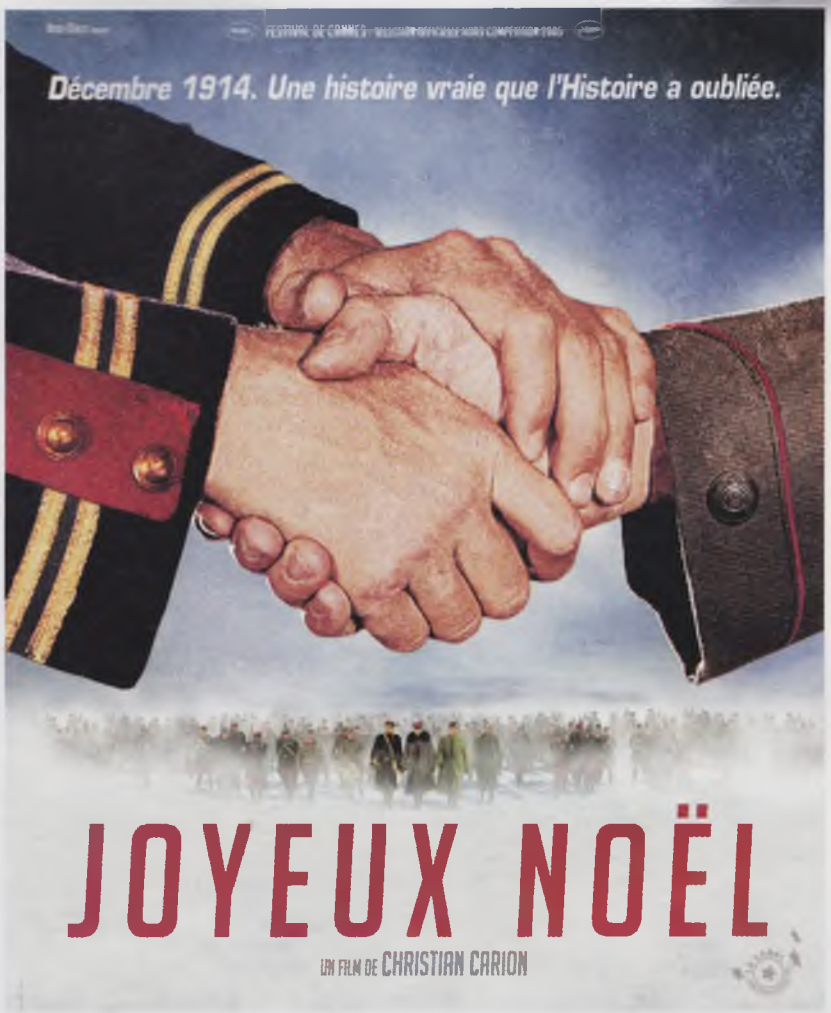

UNUL dintre afișele filmului „Joyeux Noël", din 2005, o relatare emoționantă a „armistițiului soldaților" din 1914

PREGĂTIRI PENTRU CRĂCIUN

În 7 decembrie, noul papă, Benedict al XV-lea, și-a exprimat dorința ca statele beligerante să oprească ostilitățile măcar în perioada Crăciunului, pentru a putea toți să se bucure de o astfel de sărbătoare importantă și pentru a nu păta cu sânge Nașterea lui Cristos.

Dar Crăciunul ortodox pica pe 7 ianuarie, iar pentru Turcia și Japonia, Crăciunul nu însemna absolut nimic. Germania era gata să accepte propunerea în mod oficial, cu condiția ca și statele inamice să facă la fel. Aliații nu doreau însă acest lucru și nu puteau accepta oficial un armistițiu, având în vedere că duceau un război de eliberare a teritoriilor ocupate de germani și nu puteau face pauză.

Se spera, chiar în mod public, ca părțile să nu lupte de Crăciun din bun simț și spirit creștin, prin apeluri în presa britanică, din partea personalităților vremii și a asociațiilor de femei.

Guvernele s-au ocupat ca soldații să poată să petreacă sărbătorile de iarnă pe front, încercând să recreeze din atmosfera specifică perioadei. Astfel, guvernul german s-a preocupat să trimită trupelor combatante brazi de Crăciun, tuturor unităților, inclusiv echipajelor de pe submarine!!

În statele beligerante, mai ales în Anglia și Germania, au avut loc colecte de cadouri pentru trupe, campanie susținută puternic de presă. Numai în Anglia s-au strâns peste 250.000 de astfel de pachete, conținând diverse obiecte utile, țigări, mâncare. Zeci de mii de scrisori au fost trimise atât soldaților din tranșee, cât și prizonierilor. Familia imperială germană și familia regală britanică au trimis de asemenea colete trupelor, în general conținând tutun, pipe, țigarete și felicitări cu ocazia sărbătorilor de iarnă.

Un soi de fraternizare începuse încă de prin noiembrie, când vremea umedă și ploile abundente îi forțaseră pe soldații ambelor tabere să iasă afară din tranșee, stând efectiv față în față, în plină vedere, fără a trage însă unii asupra celorlalți. În unele locuri, tranșeele se aflau și la 20 de metri aproape unele de altele. Soldații au construit valuri de pământ în spatele tranșeelor, observându-și doar reciproc munca. Încă dinainte avuseseră loc, între tabere, concursuri de cântece de dragoste, patriotice, schimburi de insulte și tachinări, și schimburi de mâncare și țigări.

Vremea nu ținuse cu cei din tranșee – norii, ploaia și vântul contribuiseră din greu la starea mizeră fizică și psihică în care se aflau oamenii. Chiar înainte de Crăciun însă, vremea s-a schimbat brusc, a dat un îngheț și a ieșit soarele. Imediat, starea de spirit a soldaților s-a îmbunătățit, mai ales că, acum, nu se mai simțeau atât de tare duhorile latrinelor, cadavrelor și mâlului. Mulți soldați au fost pătrunși de dorința de a petrece Crăciunul ca acasă, printre prieteni și cu multă distracție.

GRUP de soldați germani, pozându-se cu o micuță franțuzoaică; fetița ține în brațe un brăduț de Crăciun (Franța, 1914)

CADOU din partea Prințesei Mary pentru trupele britanice – cutie din tinichea, cu pachet de țigări, pachet de tutun, pipă, brichetă, felicitare de Crăciun, poza Prințesei; nefumătorii au primit tablete cu vitamine și o mapă kaki cu hârtie de scris și plicuri, plus un creion sub formă de glonț

„CRĂCIUN FERICIT, ENGLEZILOR! ÎN NOAPTEA ASTA NU TRAGEM!"

Știrile despre evenimentele din decembrie 1914 le avem din scrisorile trimise de soldați și ofițeri acasă, scrisori citite de cenzura militară, care raporta totul fidel comandamentelor.

În seara de 24, comandamentul britanic, aflat la St. Omer, mult în spatele liniilor, a trimis un avertisment tuturor trupelor asupra pericolului unui atac general al germanilor, care ar putea profita de relaxarea din Ajunul Crăciunului. Pericolul era evident, dar mesajul a ajuns la trupe în timpul nopții, când deja trupele fraternizau de ceva vreme. Anterior se dăduse ordin ca soldații să nu tragă decât dacă ar fi tras germanii prima dată.

În 24 seara, din tranșeele germane se auzeau soldații inamici cântând, cu ajutorul unei orchestre încropite ad-hoc. O voce puternică și foarte melodioasă de tenor s-a auzit clar până în tranșeele britanice, englezii aplaudând la final, până când tenorul german a dat un bis.

În alt sector al frontului, galezii s-au pus și ei pe cântat, după ce au ridicat din tranșee, pe două bețe, o pânză mare, pe care scriseseră „Merry Christmas", și cineva desenase o caricatură deloc măgulitoare cu împăratul Wilhelm al II-lea. Germanii nu au tras în pânza respectivă, deoarece cântau și ei, în pauzele făcute de galezi.

Într-un raport oficial britanic, e descris „armistițiul soldaților" – la ora 20:00, germanii au început să pună lumânări și alte lumini pe tranșeele lor și să cânte. Totodată, le-au strigat britanicilor să iasă în zona dintre tranșee să stea de vorbă, fiindcă ei nu vor trage. Britanicii au ieșit, germanii la fel, cele două trupe s-au întâlnit în zona neutră și au început să povestească în mod cordial. În alte părți, germanii au pus cruci luminate pe parapete.

În alt sector, englezii le-au făcut cadou germanilor trei colinde, urmate de trei focuri de armă. Apoi au cântat germanii, și englezii s-au hotărât să nu mai tragă. Un german a strigat „Crăciun fericit, englezilor! În noaptea asta nu tragem!" Englezii au strigat același lucru înapoi. Englezii chiar au cerut anumite piese, pe care germanii le-au cântat.

Ofițerii au convenit ca soldații să adune morții care zăceau între tranșee,

FOTOGRAFIE cu soldați germani și britanici, fraternizând lângă satul belgian Ploegsteert, sau „Plugstreet", cum l-au numit englezii. Aici a avut loc una dintre cele mai cunoscute fraternizări de Crăciun, culminând cu un mare meci de fotbal între soldații celor două armate

OFIȚERI și soldați germani și britanici pozează în timpul fraternizării pe un sector de front din Belgia

pentru ca aceștia să fie îngropați. În multe locuri, serviciul religios s-a făcut în comun, cu câte un capelan din fiecare tabără, în timp ce soldații erau aliniați de o parte și de alta, față în față. Totodată s-a căzut de acord ca armistițiul să dureze până a doua zi la miezul nopții.

SCRISORILE TRIMISE ACASĂ: „VA MAI URMA UN ARMISTITIU SI DE ANUL NOU, FIINDCĂ GERMANII VOR SĂ VADĂ POZELE!"

Doar în depărtare se auzeau lovituri de artilerie și câte un foc răzleț de armă. În unele zone, ofițerii au dat voie doar câte unui soldat, sau maximum doi, să meargă până în liniile adverse pentru a schimba câteva vorbe, a bea un pahar sau a schimba diverse lucruri – ciocolată, conserve, pâine, *schnapps*, bere, monede, insigne, nasturi militari. După cum bine observa un ofițer britanic, *e ciudat că vor fi iar inamici peste o zi-două.*

Un ofițer scoțian scria în jurnalul de război oficial al unității sale că germanii au fost cei care au început armistițiul în sectorul lor, venind până la sârma ghimpată, cu intenția de a sta de vorbă cu scoțienii și de a face schimb de șepci de iarnă, decorații, insigne. Englezii le-au dat la schimb budincă de prune, foarte apreciată de germani. Drept mulțumire, germanii au adus până în liniile britanice cadavrele soldaților scoțieni uciși cu câteva zile înainte, în timpul ultimelor lupte. S-au schimbat informații despre prizonierii căzuți în ambele tabere și despre răniții care se aflau în spitalele militare sau care muriseră deja, ofițerii putând acum să anunțe comandamentul și familiile camarazilor decedați. Și ofițerii au făcut schimb de cadouri – eșarfe contra mănuși, drept mulțumire pentru informațiile obținute.

Germanii au adus între linii butoaie de bere, din care s-au servit toți cei prezenți, aliații primind și ziare germane, în care erau prezentate cu mult fast și optimism victoriile germane de pe Frontul de Est. Din mărturiile participanților, se observă clar că nu s-a discutat despre război sau politică, ci doar că toți doreau să ajungă acasă teferi și cât mai repede, și să se revadă ca buni prieteni după război.

Un soldat britanic și-a întâlnit bărbierul din Londra, german, care l-a tuns și l-a bărbierit pe fostul său mușteriu pe loc, printre ceilalți soldați care se distrau sau jucau fotbal. Fotbalul, foarte popular și la acea vreme, era practicat de soldați chiar în spatele liniilor, în zilele liniștite. Unii soldați britanici chiar își aduseseră cu ei mingile de fotbal de acasă. De Crăciun, unde nu exista minge de fotbal, s-a folosit cu succes ori o conservă de carne, ori un sac umplut cu paie, jocul fiind la grămadă, fără a stabili echipe, reguli și arbitri.

Cei ce aveau aparate de fotografiat au făcut și poze, un ofițer britanic

anunțându-i în scrisori pe cei dragi de acasă că *va mai urma un armistițiu și de Anul Nou, fiindcă germanii vor să vadă pozele!* Unele dintre aceste poze au ajuns destul de repede, până la sfârșitul anului, în presa americană și engleză, pe viitor fiind interzis soldaților din prima linie de a avea și de a folosi astfel de aparate.

TENORUL GERMAN KIRCHOFF, APLAUDAT DE SOLDAȚII FRANCEZI, A OFERIT ȘI UN BIS

În unele sectoare, armistițiul a însemnat doar un răgaz pentru a aduna și îngropa morții, neavând loc acte de fraternizare.

În timpul fraternizării, ofițerii, dar și soldații, puteau observa foarte bine, de aproape, starea inamicilor – vârsta, starea fizică generală, moralul, unii soldați menționând în scrisori sau jurnale că, după ce au avut contact direct cu inamicii, care arată mult mai rău fizic decât ei, nu le mai e frică de atacul la baionetă asupra pozițiilor adversarilor și că îi pot bate cu ușurință...

Pericolul era însă ca ofițerii inamici să se apropie de tranșee și să observe mai ales pozițiile fortificate din spatele acestora. Cei care se apropiau prea mult erau invitați cordial să se depărteze, iar, în unele cazuri, cei care au intrat în tranșeele adverse pentru discuții la un pahar au fost luați prizonieri pe loc.

Pe frontul din Ardeni, celebrul tenor Granier, de la Opera din Paris, a cântat colinde, fiind ascultat cu evlavie de ambele tabere.

Prințul moștenitor al Coroanei germane, și comandant al Armatei a Cincea Germane, Wilhelm, a făcut o vizită trupelor sale din zona Argonne, unde un tenor german, Kirchoff, a cântat în tranșee, fiind ascultat și aplaudat la scenă deschisă de soldații francezi, ieșiți din tranșee pe parapet. Kirchoff a trebuit să ofere auditoriului și un bis.

La Dixmude, soldații belgieni i-au rugat pe germani să le trimită familiilor lor din zona ocupată scrisori și felicitări și să-i anunțe că sunt bine.

În fine, în unele sectoare s-a dat ordinul clar să nu se încerce niciun fel de contact amical cu dușmanul, nimeni să nu iasă din tranșee și nimeni să nu se apropie – un ofițer britanic, mergând spre tranșeele germane, a fost ucis cu un foc de armă de un lunetist dintr-o altă unitate. Germanii au trimis scuze imediat, alături de cadavrul ofițerului prea încrezător. Unele unități habar n-aveau ce se întâmplă în sectorul vecin...

THE ILLUSTRATED LONDON NEWS,

SATURDAY, JANUARY 9, 1915. SIXPENCE.

PRIMA pagină a ziarului „The Illustrated London News", din 9 ianuarie 1915. Explicația spune totul: „Lumina Păcii în tranșee în Ajunul Crăciunului: Un soldat german inițiază armistițiul spontan, apropiindu-se de liniile britanice cu un brăduț de Crăciun"

În alte sectoare, războiul a continuat nestingherit, nefiind nici măcar armistiții de scurtă durată, pentru a aduna și îngropa morții. Lângă Ypres, colinda germană a fost răsplătită cu grenade de către francezi, iar la est de Reims, germanii care au ieșit din tranșee să ceară un armistițiu au fost mitraliați imediat.

Pe Frontul de Est, singura zonă unde nu a avut loc niciun fel de fraternizare sau chiar armistițiu a fost frontul sârbesc. În Galiția, austro-ungarii au primit ordin să nu tragă decât dacă sunt provocați. Rușii au respectat însă Crăciunul sărbătorit de imperiali. Mai mult decât atât, la Przemyśl, rușii au pus trei brazi împodobiți în fața fortificațiilor imperiale, trimițând și un mesaj de îmbărbătare apărătorilor. În alte zone ale frontului, soldații au ieșit din tranșee, s-au întâlnit între linii și au schimbat țigări și *schnapps* austriac pe pâine și carne rusească. În 7 ianuarie, imperialii au respectat și ei Crăciunul rusesc.

PE 31 DECEMBRIE, LA ORA 00:00, SOLDAȚII AU TRAS ÎN AER

Ofițerii și subofițerii din trupele de artilerie au auzit doar pe 25 sau 26 des-

CRUCE din lemn, pusă la Ploegsteert, Belgia, în 1999, la aniversarea a 85 de ani de la celebrul meci de fotbal dintre „reprezentativele" armatelor care, de Crăciun, nu au mai fost inamice

pre extraordinara fraternizare din prima linie și au venit și ei pentru a vorbi cu germanii și a face schimb de suvenire și mâncare.

În seara zilei de 26 decembrie, generalul britanic Sir Horace Smith-Dorrien a vizitat tranșeele și a observat starea de „apatie", dar, spre norocul tuturor, nu a fost martorul vreunei fraternizări. Aflând a doua zi despre ce se întâmplase în anumite porțiuni ale frontului, a cerut imediat nume de ofițeri și de unități implicate în fraternizare, pentru a se lua măsuri disciplinare. Nimeni nu a fost deferit Curții Marțiale. Se cunosc doar cazuri în care ofițerii au fost degradați, iar soldații au făcut pușcărie de maximum 60 de zile.

Pauza a fost benefică și pentru reparatul tranșeelor și a altor elemente defensive – părțile și-au cerut împrumut unelte sau chiar bucăți de sârmă, cu care au reparat parapeții tranșeelor și au refăcut rețeaua de sârmă ghimpată din fața acestora.

O dată fraternizarea pornită și derulată ca între prieteni de-o viață, a fost foarte greu pentru ofițeri să își bage soldații înapoi în tranșee. Majoritatea doreau să continue distracția de Crăciun, între tranșee sau în adăposturi, dar laolaltă cu noii prieteni. Cea mai radicală soluție, de ambele părți, a fost să se ceară sprijinul artileriei, care a bombardat zone dintre tranșee, soldații fiind astfel nevoiți să fugă în adăposturi.

În data de 26, unele trupe germane au refuzat să tragă înspre englezi, motivând că acum nu mai sunt inamici, ci sunt prieteni buni, executând ordinul abia când ofițerii i-au amenințat că vor fi împușcați pe loc! Episoade asemănătoare s-au derulat și în liniile engleze. Forțați de ofițeri, soldații din ambele tabere au tras... în aer.

Pe 31 decembrie, la ora 00:00, soldații au tras în aer, în mijlocul chiotelor de bucurie că au intrat în noul an. În loc de artificii au fost folosite rachete de semnalizare. A doua zi, probabil pentru a împiedica o reluare a fraternizării, unele sectoare germane au fost lovite rău de artileria britanică, artileria germană dându-i imediat replica.

ECOU ȘI URMĂRI

Ziarele britanice au sărbătorit armistițiul, pe prima pagină, cu titluri pompoase și laudative la adresa celor implicați în acest gest de pace. Comandamentele armatelor erau însă cât se poate de oripilate și năucite de informațiile ajunse în presă, mai ales de fotografiile arătând soldați britanici râzând alături de germani, bând împreună, ca în timp de pace. Varianta oficială a fost, în mod normal, că astfel de evenimente nu au avut loc, că dacă au avut loc au fost izolate și că toți cei care vor avea de gând să mai facă așa ceva vor suporta cele mai drastice consecințe, astfel de fapte fiind considerate trădare. Presa din Franța, supusă unei cenzuri care funcționa cu strășnicie, nu a publicat aproape nimic. Autoritățile germane au negat și ele astfel de întâmplări imposibile, totul fiind pus pe seama propagării unor bârfe, glume, șarade ale unor soldați răniți și sedați de la vreo infirmerie.

Fraternizări de mai mică amploare și durată au avut loc de Paște și de Crăciun în 1915. Deja, din 1916 încolo, condițiile în care fusese dus războiul nu mai permiteau o apropiere între soldații inamici, umanitatea nu mai ieșea acum la iveală atât de pregnant și de festivist. Urmau marile masacre de la Verdun, Ypres, Somme și de pe Frontul de Est. Despre toate acestea, în episoadele viitoare.

BIBLIOGRAFIE:
Max Hastings – *Catastrophe: Europe Goes to War 1914*, 2013
Meetings in No-man's Land – Christmas 1914 and Fraternisation in the Great War, 2007.
Michael Snow – *Oh Holy Night. The Peace of 1914*, 2009

Scrisori către Stela.

Dragostea pe axa penitenciară Târgu Ocna-Mislea

Alexandru Moghioroș și Estera Radoșovețkaia s-au cunoscut în ilegalitatea comunistă. El – lăcătuș cu patru clase, ea – ziaristă, cu facultatea de Litere încă neterminată. El – țăran maghiar din Transilvania, Salonta Mare, ea – mic-burgheză de prin părțile Tighinei, fiica lui Ianche Iudes Abramovici Radoșovețki, legător de cărți, „evreu habotnic", după cum îl caracterizau agenții Siguranței. Orișicât, amândoi – agitatori comuniști, agenți ai Cominternului. S-au cunoscut și, cel mai probabil, s-au iubit. Așa arată dragostea lor, pusă în cuvinte.

| DE LAURENȚIU UNGUREANU
| FOTO: FOTOTECA ONLINE A COMUNISMULUI ROMÂNESC, ARHIVELE NAȚIONALE-FOND 95

ALEXANDRU MOGHIOROȘ, născut Mogyorós Sándor, o întâlnise la tineretul comunist pe Estera Radoșovețkaia, cunoscută de tanti Varvara (argou comunist pentru Siguranță) drept Liza Lechmanova, „Stela" în cercurile apropiate. După câteva condamnări pe care le-au obținut pe cont propriu, sunt judecați amândoi și condamnați în procesul Anei Pauker de la Craiova. Se întâmpla în 1936. Au fost eliberați în august 1944.

Vă prezentăm relația dintre „Sanyi" și „Esterca" în vremea în care îi despărțeau două seturi de gratii. Unul – de la celula lui, altul – de la celula ei. Această relație e sintetizată în câteva scrisori de un analfabetism liric sublim. Aproape caraghioase, dacă n-ar fi tragice. E, totuși, un comic grotesc aici, căci dragostea poate fi și grotescă.

Se cuvine, înainte, să facem câteva precizări. N-ar însemna, poate, nimic acest epistolar criminal cu limba română, dacă expeditorul ar fi fost, el însuși, măcar străin de crimă. Dar Alexandru Moghioroș, expeditorul, nu e un simplu pușcăriaș analfabet, nu e un simplu element al faptului divers: este cel care a emis ordinul de arestare a chiaburilor din România și care a accelerat campania de colectivizare, când a fost la '49. E cel care s-a ocupat de epurarea grupului Ana Pauker-Vasile Luca-Teohari Georgescu sau a grupului Iosif Chișinevschi-Miron Constantinescu. E, timp de 11 ani, vicepremierul României, iar în Comitetul Central al Partidului stă 23 de ani. A fost coada de topor a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. Doamna Stela, carevasăzică destinatarul, a fost fidelă mai degrabă „consilierilor sovietici": delegată PCR pe lângă revista Cominformului, „Pentru pace trainică, pentru democrație populară", și director adjunct al agenției de știri Agerpres.

Relația dintre cei doi a început în ilegalitate, a continuat prin poștă și s-a desăvârșit în comunism. Se spune că, în intimitatea familiei, se adresau unul altuia cu apelativul „tovarășe". În anii '60, când soțiile ilegaliste nu mai erau de bonton, cuplul s-a destrămat. Avuseseră împreună un fiu care s-a sinucis.

Aceasta este, însă, drama de dinainte de comunism. Drama distanței. E inutil să mai spunem că am păstrat ortografia originală.

13.III.1943, din sanatoriul TBC Târgu Ocna, de la Alex Magyarosi, pentru domnișoara Estera Radoșovietchi, penitenciarul pentru femei Mislea. „Nu mai suport să împac cu gândul că tu pot să fi albit de timpul, să fie ea ori cât de lungi și grea, eu am convingerea că tu nai să îmbătrânești niciodată, dar cum se vede mam înșelat, nu vine să cred de loc! Am încercat ca sămi închipui cum că tu ești albit la păr, ești tare nostim. Liubei *(n.r. – Liuba Chișinevschi, colegă de pușcărie),* cred este posibil, dar tu? Mititică blondă și sburdalincă imposibil să știi că nu cred asemenea treabă. În ceea ce privește pe mine am rămas tânăr, numai timpul sa trecut peste mine, lăsând urmele în punct de vedere fizic și ma oțelit moralicește, cred că suferințele are și părți pozitiv. Dealtfel duc binișor cu sănătatea numai ulcerul stomachal nu mă lasă în pace. [...] Te sărut cu drag".

13.IX. 1943. „Sentimentul ca-o am pentru tine e mult mai mult decât bucurie, dar nici nu poate să fie altfel tu știi doar că din familie eșt cel mai aproape de mine și că tu eșt pentru mine caz ca nimeni na fost și cred că nici nare să fie. Deacea poți să fii sigur că totul ce ți-am spus este o realitate ba-

„APOSTOLII LUI STALIN": un serial-documentar despre cei care au adus comunismul în România.

În fiecare vineri, în „Weekend Adevărul".

zat pe cele mai curat sentimente ce o am, de sigur condiționat de reciprocitate. Am toată speranța că dorința mea va fi mai târziu sau mai de vremea realizat, tu ce zic? [...] Dragă, îm-i pare nespus de bine că te-ai îngrășat și că ești bine, cât de mult doresc ca să te văd. În ceea ce privește pe mine, nu sunt tocmai bine, mam răcit puțin, de altfel lucrez mai departe [...] Te sărut cu drag".

25.XII.1943. „Esterea mea dragă, Îți scriu ultima dată în acest an, cu gândul la tine și la familia ta dragă, gândindumă la acei, cine mie drag, este mai ușor să uit greutățile și lipsurii ce neam îndurat și noi în decursul celor 9 ani. Anul ce vine va fi anul spre care privesc cu încredere și cu seninătate deoarece se termină condamnarea noastră. Desigur mai avem de facut și de aceea mai avem de indurat, dar după aceea vom fi și mai fericiți. Draga mea, vă doresc din toată inima sănătate. La mulți ani cu sănătate. Te sărut cu drag".

28.XII.1943. „Draga mea, cu toate-că țiam scris să nuți mai scriu în acest ani, totuș după ce am primit c.p. de la tine din 20.XII. n-am avut putere suficient pentru rezistență, nu știu nici ce sa întâmplat cu mine? Și ce anume forță mă împinge ca săți scriu. Ce îmi trebuie? Doar nici eu nu sunt băiat de 18 ani plin cu romantism înflăcărat, dar cauza probabil este că nam fost niciodată, deacea trebuie să plătesc azi așa de «scump». Dragă sunt neconsolat din cauză că nam primit scrisoarea ta din 10 XII nu știu ce ce... de acea am citit și citesc multe ori pe acea din urmă. Îmi pare rău că ești bolnavă, m-i doare inima că tu sufăr așa de multe, fără ca eu pot ajuta măcar cu o singură gest de mângâiere, ce rău îmi pare de asta, dar nu pot face nimica, decât ca să oftezi, sufăr și eu pentru că sunt neputincioasă. Dar nui nimic trece și asta. Draga mea, mai întrebat ce am să fac eu cu tine, deoare-ce nu știi să gătești, nici spălatul nuți convine, din cauză că apa e udă și rece iar cârpitul știi dar nuți place! Mi se pare că vrei să scapi de mine sau sămi speria, dar nuți merge neică, să știi că nu te las nici mort. Știi ce? Eu știu aproape de toate, am să te învăț eu, desigur nude geaba, prețul eu stabilesc, și dacă nai să înveți cum trebuie, atuncea îți trag o mamă de bătaie și ai să vezi cum știi de toate, ce zici de asta? Primești? ... cum vrei... numai cu cârpitul nu știu ce să facem pentru-că nici mie nu mă place deloc, deacea probabil vom fi o pereche sdrențioasă, însă fericiți poate... cine știe? Eu totuș vreau să cred... Esterca dragă cred că nu ai niciun motiv pentru ca să fii tristă, pentru că zâmbetul norocului tău este și zâmbetul norocului meu, norocul cui va fii mai mare vom vedea ulterior. Și acum din pragul anului cevine îți doresc realizarea totul ce dorești. La mulți ani. Rămâi cu bine. Te sărută cu mult drag, Sanyi al tău.

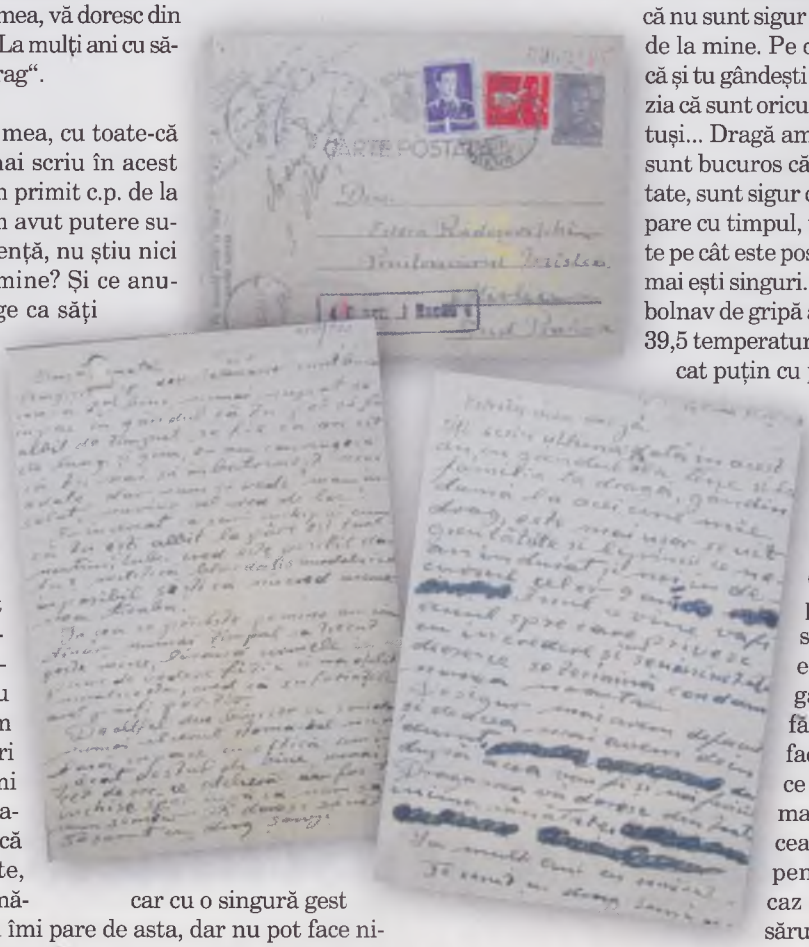

1.II.1944. „Esterca mea dragă, sunt tare amărât din cauză că de mult namai primit nici o veste de la tine, eu totuși îți scriu pentru că mie este o necesitate sufletească, cu toate că nu sunt sigur că primești sau nu c.p. de la mine. Pe de altă parte, mă simt că și tu gândești la mine deacea am iluzia că sunt oricum recompensată, și totuși... Dragă am primit c.p. din 3 Ian. sunt bucuros că ești mai bine cu sănătate, sunt sigur că și oboseala ta va dispare cu timpul, totuș te rog îngrijește-te pe cât este posibil nu fi neglijent numai ești singuri... Dealtfel și eu am fost bolnav de gripă am stat 7 zile în pat cu 39,5 temperatură e drept că sa complicat puțin cu plămâni. [...] Te sărut cu mult drag, Sanyi.

19.I.1944. Esterca mea dragă, [...] voi încerca ca să fiu mai scurt posibil, e greu de tot pentru că eu nu pot ca să-nuți scriu ce smt și că mieșt dragă, e greu ca să ascund că gândesc mereu la tine fără să vreau, dar ce să fac? Mie necaz dar nam ce face, norocul meu că mai lucrez puțin și atuncea am scăpat și eu, dar pentru cât timp? Orice caz foarte puțin. [...] Te sărut cu mult drag."

27.II.1944. „Draga mea, [...] ce rău îmi pare că nu primești regulat scrisoarea de la mine, cu toate că eu îți scriu cel puțin 4 ori pe lună. [...] Esterca dragă de ce cauză ești așa de tristă? Ești bolnavă? Îți doare inima? Când am citit c.p. simțeam și eu același regret ca și tine, de altfel am observat că gândurile și frământările noastre este complect în decizie (oare întâmplător) [..] Te sărut cu mult drag".

MEMORIALUL Holocaustului din Berlin

Germanii nu-și ascund istoria. O învață așa cum a fost

Niciun popor european nu a suferit într-un singur secol două devastatoare înfrângeri precum germanii. Cu toate acestea, Germania a devenit motorul economic al Europei, iar germanii sunt respectați peste tot în lume, fără resentimente la adresa trecutului lor. Aceasta poate și ca urmare a modului demn, responsabil și curajos în care își asumă marile lor eșecuri. | DE CĂLIN HENTEA

| FOTO: ARHIVA PERSONALĂ CĂLIN HENTEA, PHOTOLAND/CORBIS IMAGES

MEMORIAL dedicat romilor uciși în lagărele naziste

Manualele și majoritatea cărților de istorie a românilor sunt doldora de victorii acumulate de-a lungul secolelor împotriva străinilor năvălitori. Înfrângerile și eșecurile menționate sunt rare și însoțite de multiple justificări, care aproape că le schimbă sensul. S-ar părea că noi, românii, am dus-o numai din victorie în victorie și doar istoria ne-a înfrânt, în conjuncție cu străinii cei perfizi. Așa cum nu știm a dialoga social și politic unii cu alții, tot așa am rămas neîmpăcați și nelămuriți cu istoria noastră.

Nu am avut deloc această senzație în Berlin, capitala a două Reichuri inițial arogante, dar apoi zdrobitor înfrânte. În comparație cu alte capitale foste imperiale, precum Parisul, Londra, Lisabona, Roma, Madrid, Berlinul actual pare un oraș în plină reconstrucție, încercând să-și recupereze câte ceva din măreția, grandoarea și opulența (fie și sobră) de altădată. Macaralele domină cupolele berlineze, începând cu cele de pe celebrul bulevard Unter den Linden, de parcă berlinezii s-ar afla în plină construcție socialistă a noi cartiere de blocuri muncitorești. Misiunea berlinezilor este dificilă și de lungă durată pentru că nu este vorba doar de o restaurare a trecutului – precum edificiul celebrului muzeu Pergamon – ci și de împăcarea dintre estul și vestul german segregat de sovietici vreme de atâtea decenii.

MEMORIALUL CA RECUNOAȘTERE ȘI IZBĂVIRE

La tot pasul prin centrul Berlinului turistul descoperă memoriale. Memoriale și monumente dedicate celor ce au murit pentru Germania sau din cauza germanilor. Multe astfel de memoriale reprezintă tot atâtea răni adânci, grele și rușinoase din trecutul recent al Germaniei, care și le asumă prin recunoaștere și adăpostire de uitare. Între cele mai recente (inaugurat în 2005) este Memorialul Holocaustului, o concepție plastică simplă, alcătuită dintr-un câmp de 2.711 lespezi din beton, ordonate și dispuse la înălțimi diferite, ce creează o emoție puternică și penetrantă în afectul, poate și în conștiința vizitatorilor, chiar în spatele Ambasadei SUA și la doi pași de Poarta Brandenburg. Artistul Peter Eisenman a dorit să redea imaginea unui sistem implacabil ordonat ce a pierdut contactul cu rațiunea umană, adică regimul nazist.

Nu departe de Bundestag, pe prima alee din parcul Tiergaten este un alt me-

GRUP statuar emoționant, evocând Trenurile vieții/Trenurile morții: în 1939, din acest loc au fost îmbarcați copii evrei atât spre vest (Anglia), cât și spre lagărele de concentrare

morial, mai mititel, dar pe care l-am descoperit cu surprindere, dedicat țiganilor uciși în lagărele naziste ale căror nume de cumplită rezonanță sunt înscrise pe pietrele ce înconjoară un cerc de apă. Și acest memorial este foarte recent, fiind inaugurat în 2012 chiar în prezența cancelarului Angela Merkel. Homosexualii persecutați de regimul nazist au și ei memorialul lor, un Cuboid inaugurat în 2008, tot în parcul Tiergarten, după ce Bundestag-ul și-a dat acordul pentru acest monument, în condițiile în care, până în 1994, homosexualii intrau sub incidența codului penal german. Un grup statuar sfâșietor de trist, plasat la nivelul unui trotuar permanent aglomerat chiar la ieșirea din gara de metrou și tren Friedrichstraße, este cel dedicat Trenurilor vieții și ale morții, tot din perioada 1939-1945. Nesfârșit de singur și pustiu este Memorialul ostașului sovietic inaugurat pe 7 noiembrie 1945, situat pe bulevardul 17 iunie (zi în care, în 1953, germanii s-au revoltat împotriva ocupației sovietice) din fostul Berlin de Vest, deși aroganța gestului imperial al imensului ostaș cu pelerină păzit de două tancuri T34 nu poate trece neobservată de nimeni care se plimbă prin celebrul Tiergarten. Berlinezii reunificați i-au lăsat la locul lor și pe Marx și Engels, așa cum îi amplasaseră în 1986 comuniștii est-germani în apropierea faimosului turn de televiziune: să se știe și să nu se uite. Cum nu trebuie să se uite nici uriașa traumă a Zidului Berlinului, căruia îi este dedicat un muzeu la fel de cutremurător ca și cel al STASI sau cel al topografiei terorii naziste de pe Wilhelmstraße.

Toate aceste monumente ce evocă secvențe de istorie germană deloc glorioase trimit cu gândul la faptul că puține popoare au curajul de a-și asuma public responsabilitatea pentru victimele lor. Ceea ce nu înseamnă că mândria germană nu se face la fel de pregnant simțită. Dovadă a reversului istoriei germane și a apogeului gloriei sale, tot imperiale, este Columna Victoriei – *Siegessäule* – ridicată în urma proclamării celui de-al Doilea Reich, după înfrângerea Austriei în 1866 și a Franței în 1871 la Sedan. Aceasta se află nu departe de memorialele victimelor germanilor, într-o poziție centrală, din același Tiergarten, fiind străjuită de la fel de impresionantele monumente dedicate cancelarului de fier Otto von Bismarck și creierului organizării moderne a armatelor germane, generalul von Moltke. Aproape că putem vorbi de o conciliere, distantă și rece ce-i drept, între aceste memoriale de dată foarte recentă și Columna Victoriei, inaugurată în 1873.

MEMORIALUL ostașului sovietic

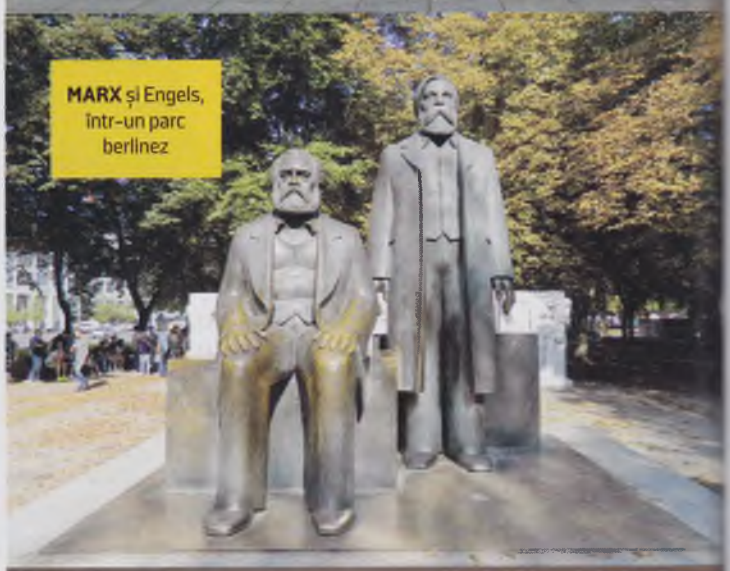

MARX și Engels, într-un parc berlinez

COLUMNA Victoriei, *Siegessäule*

CĂRȚILE POȘTALE SUNT DE ACORD CU MUZEOGRAFII

Precum în toate marile capitale europene și spre deosebire de București, în tot centrul Berlinului, pe marile artere abundă turnichetele cu cărți poștale. În proporție aproape egală cu vederile colorate ale obiectivelor turistice contemporane se oferă cărți poștale alb-negru cu două categorii de imagini: cele cu oribilele distrugeri provocate Berlinului de bombardamentele de la sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial și cele ale confruntărilor tensionate dintre sovietici și americani de-a lungul Zidului în perioada Războiului Rece. În toate aceste imagini nu apare niciun soldat german, nici de dinainte de 1945 și nici de după. Nici vorbă de vreo imagine cu Hitler, acoliții săi sau cel mai mic simbol nazist. La un preț ceva mai ridicat (2,5 Euro) sunt și cărți poștale cu o bucățică mică din Zid într-o cutiuță din plastic transparent, lipită de o carte poștală policromă și multi-view. Fără acuzații sau explicații tendențioase fie și numai din aceste mărunte suvenire turistice rezultă limpede cât au pătimit ei, germanii, în război și ceea ce au pătimit după. Cei ce caută detalii le pot găsi în muzee, al Zidului, al STASI, al întregii istorii germane.

În catalogul, cât un manual, al Muzeului german de istorie, situat la capătul bulevardului Unter den Linden, chiar lângă Universitatea Humboldt, într-o clădire barocă datând din secolul al XVII-lea, pot fi citite întrebările cheie care au stat la baza construcției acestei instituții reprezentative, de bază pentru cultura germană de după 1990. Concepția muzeului a fost gândită de paisprezece universitari germani încă din 1987, anul înființării muzeului, și a fost desăvârșită în 2006 după ample lucrări de restaurare și modernizare ce au permis deschiderea expoziției permanente.

Relevante pentru logica și justețea spiritului german sunt cele opt întrebări la care expoziția permanentă de istorie a germanilor încearcă să răspundă, fără a da însă o soluție explicită, prin formulări categorice sau afirmații docte: vizitatorul are libertatea să descopere propriile sale interpretări și judecăți de valoare pe baza a ceea ce a văzut. Aceste întrebări sunt:

Germania – unde se află ea?
Germanii – ce îi unește?
Cine a condus, cine s-a supus, cine s-a opus?
Ce credea poporul, cum vedea el lumea?
Cum și din ce trăia poporul?
Cine, cu cine, împotriva cui? Conflicte și cooperare în societate
Ce a condus spre război, cum s-a făcut pace?
Cum se văd germanii pe sine?

Informația istorică transmisă prin obiecte, iconografie, simboluri de tot felul nu este prezentată vizitatorului care știe mai mult sau mai puțin despre trecutul germanilor sub forma unui adevăr absolut, ci se constituie într-un fel de ghid de înțelegere a trecutului din perspectivă actuală. Germanii nu se scuză, dar nici nu se acuză. Spre exemplu, nu sunt trecute cu vederea și nici minimalizate niciunul din cotloanele întunecate ale istoriei germane din secolul al XX-lea; totul, pe un ton sobru, convingător fără cenușă pusă în cap, fără acuzații și înverșunări, doar date și fapte. adică obiecte și documente de epocă.

SUVENIRE berlineze: bucăți mai mari sau mai mici din Zid, alături de numeroase copii ale șepcilor purtate de agenții de pază de la punctul de trecere dintre Berlinul de Est și Berlinul de Vest (punct denumit de Aliați „Checkpoint Charlie")

Revenind la întrebările cheie formulate de germani cu privire la trecutul lor se poate face exercițiul de a le adresa românilor cu privire la istoria lor. Nu ar fi o exagerare prea mare dacă am afirma că nici măcar la nivel de manuale de liceu și cu atât mai puțin în discursul academic de specialitate, românii nu pot formula răspunsuri cât de cât convergente la fiecare din chestiunile amintite. Patimi politice conjugate cu virusul unor prejudecăți îndelung inoculate, frustrări legitime amestecate cu nevoia irepresibilă de laudă de sine, o grandomanie fisurată de chiar sindromul caprei vecinului par a fi cauzele pentru care noi, românii, nu putem privi înapoi fără mânie. Spre deosebire de Berlin, Bucureștiul are destul de puține memoriale sau monumente semnificative dedicate celor ce au murit pentru România și niciunul amintind de cei ce au murit din cauza românilor. Există destule pete negre în istoria modernă a românilor a căror asumare responsabilă și curajoasă i-ar face nu doar mai puțin încrâncenați, dar mult mai puternici și încrezători. Un Muzeu al comunismului românesc în plin centrul Bucureștiului ar echilibra cu siguranță tangajul conștiințelor mioritice.

La vânătoare de urși canadieni

ISTORIA COSTUMULUI GĂRZILOR REGALE BRITANICE

Criticată vehement de iubitorii de animale, căciula din blană de urs canadian purtată de gărzile regale britanice reușește să reziste. De altfel, ce farmec ar mai avea o schimbare de gardă la palat fără celebrele obiecte vestimentare care cântăresc fiecare aproape trei sferturi de kilogram?

| DE DANIELA ȘERB | FOTO: PHOTOLAND/CORBIS IMAGES, GULIVER/AFP

Niciun turist care vizitează Londra nu ar vrea să rateze celebrul ceremonial al schimbării gărzii la palatul regal. Sunt mai puțini cei care știu însă că veșmintele soldaților care alcătuiesc astăzi garda reginei – și pe care îi cunosc și iubesc până și copiii de grădiniță – au o istorie care merge înapoi în timp până în secolul al XVII-lea.

Istoricii consemnează că încă din 1660, pe vremea regelui Charles al II-lea (1630-1685), armata britanică a constituit două regimente de soldați, unul călare și un al doilea de infanterie, care aveau ca sarcină apărarea suveranului și a palatelor acestuia.

Astăzi, garda reginei este formată din contingentul de infanterie responsabil cu apărarea palatelor rezidențiale din Londra: Buckingham și St. James, inclusiv Clarence House. Contrar opiniei populare, aceste regimente nu sunt doar de decor, ci sunt perfect operaționale.

Oficial, rezidența reginei Elisabeta a II-a este la Palatul St. James și tot aici se află căpitanul gărzilor. Când suverana este acasă, garda cuprinde trei ofițeri și 40 de soldați de diferite ranguri, iar când aceasta e plecată sunt trei ofițeri și 30 de soldați. Soldații stau în post zi și noapte, patrulând în jurul obiectivului.

Până în 1959, garda făcea rondul în afara gardului palatului. Un incident cu o turistă canadiană avea să schimbe însă acest obicei. Turista a depus plângere la poliție pentru că, în timpul patrulării, una dintre santinele ar fi lovit-o la gleznă. Cazul a iscat emoție în rândul opiniei publice britanice, santinela în cauză a fost pedepsită timp de 10 zile, după care soldații nu au mai patrulat decât în interiorul gardului.

NUMĂRUL ŞI DISPUNEREA NASTURILOR PE TUNICĂ, ESENŢIALE

Chiar dacă uniformele soldaților par toate la fel cu tunici roșii, pantaloni negri și căciuli din blană de urs, în realitate nu este deloc așa. Soldații care o păzesc pe regină nu doar că aparțin unor arme, dar chiar unor armate diferite.

Astfel, numărul și dispunerea nasturilor pe tunică sunt criterii care arată cât de vechi este regimentul și cărei gărzi îi aparțin soldații care o compun. La fel și culoarea penei atașate la căciula de urs, insigna de pe guler sau de pe umeri.

Când toate cele cinci regimente defilează împreună, garda grenadierilor este plasată pe flancul drept, apoi garda scoțiană, cea galeză, irlandeză și Coldstream, prima pe partea stângă. Aceasta se datorează faptului că, deși Coldstream este a doua ca vechime, motto-ul lor este „Nulli Secundus".

PANĂ ALBĂ LA CĂCIULĂ ŞI GRENADĂ PE GULER

Să vedem însă cum sunt dispuși nasturii tunicilor și ce spun ei despre purtătorii lor. Garda grenadierilor are nasturii egal distanțați și o grenadă ca însemn pe guler. Pana albă prinsă la căciulă este un alt indicator că soldații aparțin acestui detașament.

Acest segment de gardă regală este primul înființat, iar istoria sa coboară în timp până în 1656, când regimentul lordului Wentworth staționa în Bruges, în Țările de Jos spaniole (Belgia de azi), și constituia gar-

1 Membri ai gărzii regale, la Londra, cândva în perioada 1910-1930
2 Regina Mamă Elisabeta, pe când era Ducesă de York, trece în revistă gărzile irlandeze (1928)
3 Maiorul Alastair Ritchie, din garda regală, admirat de copiii de la o școală new-yorkeză, în 1955
4 Regina Elisabeta a II-a, la faimoasa ceremonie „Trooping the Colour" (1 iunie 1982)

da de corp a exilatului rege Charles al II-lea. Câțiva ani mai târziu s-a format un alt regiment de gardă numit *al lui John Russel*. Prin fuziunea celor două s-a format primul regiment de gărzi de infanteriști (care avea în compunere 24 de companii) și care s-a aflat de atunci încoace în slujba regilor și a reginelor Marii Britanii. În secolul al XVIII-lea, regimentul a luat parte la o serie de campanii militare, inclusiv la războaie din Spania, Austria, precum și la Războiul de 7 ani (1756-1763) care a implicat lupte atât în Europa, cât și în colonii. La finalul războaielor napoleoniene, regimentul a căpătat numele de „grenadier", în iulie 1815, în urma unui decret regal.

SCAIEȚI, TRIFOI ȘI PRAZ

Gărzile Coldstream au pene roșii în dreapta căciulii din piele de urs și nasturii grupați câte doi, asemenea costumelor de haine bărbătești. Steaua Jartierei este marcată pe centură și nasturi. Aceste gărzi sunt printre cele mai vechi din armata regulată britanică aflate în serviciu activ continuu. Istoricii spun că originea lor este în Coldstream, Scoția. Generalul George Monck a fondat în 1650 acest regiment, cu permisiunea lui Oliver Cromwell, ca parte a noii armate model. Pe 23 august 1650, regimentul Monck a învins armata lui Charles Stuart în bătălia de la Dunbar.

Garda scoțiană nu are pene atașate de căciulă, nasturii sunt grupați câte trei, iar semnul distinctiv aplicat pe guler este un scaiete. Sunt parte a diviziei de infanterie cu originea în garda de corp personală a regelui Charles I, încoronat rege al Angliei și al Scoției. Istoria acestor gărzi merge înapoi în timp în 1642, însă data la care au intrat în armata britanică este 1686.

Gărzile irlandeze au pene albastre prinse la dreapta căciulilor, în onoarea ordinului Sf. Patrick, trifoi la guler și nasturi grupați câte patru. În noiembrie 1942, marele Duce de Luxemburg s-a alăturat armatei britanice ca voluntar în gărzile regale irlandeze. Este unul din cele două regimente irlandeze rămase active în armata britanică. Legea Apărării din Republica Irlanda interzice recrutarea făcută pe teritoriul țării pentru armate străine. Recrutarea se făcea inițial din tinerii marilor orașe britanice din Irlanda de Nord, însă astăzi se regăsesc printre soldați și tineri din întregul Commonwealth. În efectivele gărzii s-a aflat chiar un soldat din Zimbabwe, Christopher Muzvuru, care s-a calificat cimpoier în garda regală, murind eroic alături de alt camarad, pe câmpul de luptă în Irak, în 2003.

Garda galeză are pene alb-verde-alb prinse pe stânga căciulii, însemnul prazului pe guler și nasturi grupați câte cinci. Sunt parte a diviziei de gardă fondată în 26 februarie 1915 de regele George al V-lea al Marii Britanii.

CONTROVERSATA CĂCIULĂ

Însă obiectul vestimentar care atrage atenția cel mai mult la gărzile reginei nu este tunica sau cizmele care

NUNTĂ REGALĂ: prințul William și prințesa Catherine părăsesc Westminster Abbey după ceremonia religioasă (sus); **JOS:** grenadierii, cu pană albă la căciulă, defilează cu prilejul nunții

DECEMBRIE 2012: cu turbanul său, Jatenderpal Singh Bhullar face notă discordantă printre ceilalți membri ai gărzii

trebuie lustruite iar și iar pentru a arăta impecabil în orice moment, ci căciula.

O astfel de căciulă standard a gărzilor britanice are 45 cm înălțime, cântărește 700 de grame și este confecționată din blană de urs negru canadian. De fapt, ursul canadian este ursoaică, blana este brună și devine neagră prin vopsire. O întreagă piele este folosită la confecționarea unei căciuli, astfel că populații întregi de ursoaice au fost decimate pentru a păstra tradiția britanicilor. Aceștia achiziționau câte 50-100 de piei de ursoaică din Canada în fiecare an, la un preț de 650 de lire sterline fiecare. Dacă este îngrijită cum trebuie, o astfel de căciulă poate dura și 10 ani.

Uciderea ursilor canadieni a iscat de-a lungul timpului o serie de discuții despre oportunitatea păstrării tradiției britanice. Astfel, în vara lui 1888, cotidianul „New York Times" nota că aceste căciuli ar putea fi eliminate din uniforma britanică întrucât prețul plătit pentru a ține în viață un obicei învechit este prea mare, dat fiind că ele nu mai sunt utile decât la ceremonial.

În 1997, ministrul britanic al Apărării a declarat că și-ar dori suprimarea acestor căciuli din motive etice, dar înlocuirea lor nu s-a putut face în acel moment.

O altă încercare a venit în 2005, când au fost înlocuite cu materiale artificiale o serie de căciuli de castor și de leopard purtate de soldații britanici. Căciulile de urs au scăpat însă, fapt care l-a făcut pe unul dintre deputații laburiști să ceară interzicerea imediată a căciulilor din blană de urs întrucât, a spus el, nu au semnificație militară și implică cruzimi inutile.

UN TURBAN PRINTRE CĂCIULILE DIN BLANĂ DE URS

PETA, grupul pentru apărarea drepturilor animalelor, nu a stat deoparte și a organizat mai multe proteste împotriva utilizării blănurilor naturale pentru căciulile gărzilor, întemeiate pe faptul că animalele sunt ucise pentru a procura aceste obiecte vestimentare. Oficiali britanici spun însă că doar 100 de piei sunt luate din Canada din miile de urși uciși în fiecare an pentru a ține numărul acestora sub control.

Presiunile societății civile au determinat gărzile Papei să renunțe la căciulile de urs care făceau parte din uniforma lor de ceremonie până în 1970, când corpul de armată a fost desființat.

Poate ca rezultat al eforturilor de a se menține în fruntea națiunilor deschise către inovație și multiculturalism, din 2012, în garda scoțiană a fost înrolat primul soldat care nu mai poartă căciulă de urs. Este vorba despre sergentul sikh Jatenderpal Singh Bhullar. „Acest regiment este plin de istorie și la fel e religia mea", spune el. Părerile sunt împărțite și mulți dintre camarazii lui Jatinderpal spun că o tradiție seculară nu poate fi aruncată la coș peste noapte. Alții însă privesc cu simpatie la turbanul noului membru al gărzii. Soldații sikh au făcut parte mereu din garda regală, dar au purtat căciuli, nu turban cum poartă sergentul Bhullar. El are insigna regimentului prinsă de turban și poartă barbă, spre deosebire de ceilalți colegi care sunt mereu proaspăt bărbieriți.

În căutarea destinului pierdut

Regizorul Michel Hazanavicius, autorul capodoperei cinematografice „The Artist" (2011), revine cu o poveste tulburătoare de război. Filmul „Căutarea", ce a intrat în competiția pentru premiul Palme d'Or din cadrul Festivalului de Film de la Cannes, spune istoria celui de-al doilea conflict din Cecenia, explorând dramele care s-au abătut asupra populației civile în haosul dezlănțuit în republica rusă. | DE ALEXANDRA ȘERBAN

Anul 1999, războiul cecen, actul II. În vâltoarea confruntărilor din Cecenia, numeroase familii s-au destrămat, localități întregi au dispărut și s-a declanșat un adevărat exod al populației civile din regiune. În acest cadru este dezvăluită și viața lui Hadji: un băiețel de nouă ani, rămas orfan în urma atacurilor rusești asupra republicii secesioniste, despărțit de sora sa Raïssa, care nu contenește să îl caute printre miile de refugiați. Dar într-o lume interdependentă și interconectată, Hadji nu rămâne pentru mult timp singur. O întâlnește pe Carole, șefa unei delegații a Uniunii Europene, care îl sprijină în a reveni la viață.

Hazanavicius nu se rezumă la a înfățișa numai drama celor mici, săraci și asupriți. În paralel, dezvoltă și povestea unui tânăr de 20 de ani, recent recrutat în armata rusă, care suportă cu greu realitățile cazone – până ce renunță și se transformă într-o adevărată „mașină de ucis". Sunt suprapuse astfel două fețe ale războiului, la fel de hâde și cu potențial de a lăsa cicatrici adânci.

Filmul are premiera în cinematografele din România pe 19 decembrie.

Din basmele copilăriei, în *inima pădurii*

Platourile Walt Disney Pictures au luat înfățișarea lumii fantastice a poveștilor fraților Grimm pentru realizarea peliculei „În inima pădurii". Aici se întâlnesc toate personajele basmelor copilăriei – Scufița Roșie și lupul cel rău, Jack și vrejul de fasole, Făt-Frumos, Cenușăreasa, Rapunzel, vrăjitoare și alte creaturi fantastice. „În inima pădurii" este un basm musical modern, atât pentru cei mari, cât și cei mici, cu o distribuție de excepție: Meryl Streep, Johnny Depp, Chris Pine, Anna Kendrick ș.a. Filmul va intra în cinematografele din România începând cu 2 ianuarie 2015.

Mihai I. Grajdeanu

Tatuajul în România,
o artă intimă

Palatul Suțu, sediul Muzeului Municipiului București, găzduiește, până pe 30 aprilie 2015, expoziția „Pentru o istorie a simbolurilor: tatuajul în România". Realizată în parteneriat cu Institutul Național de Medicină Legală „Mina Minovici", expoziția încântă publicul, în premieră, cu colecția didactică de tatuaje a doctorului Nicolae Minovici. | DE ALEXANDRA ȘERBAN

Nicolae Minovici (1868-1941) a fost cel de-al doilea director al Morgii din București, după fratele său, dr. Mina Minovici, cel care a înființat Societatea „Salvarea" și primul spital de urgență din București. Colecția sa de tatuaje a fost realizată încă din secolul al XIX-lea și arată fața nevăzută a societății românești. Nicolae Minovici a realizat și prima sinteză a problematicii tatuajelor în context românesc. În 1898 a publicat lucrarea sa de licență, intitulată *Tatuajurile în România*.

Moda tatuajelor în spațiul românesc s-a manifestat încă din perioada neolitică, traversând chiar și Evul Mediu – când tatuajul era apanajul păturilor sociale superioare, fiind un element cultural preluat pe filieră orientală. În epoca modernă, tatuajul a fost la îndemâna oricui, răspândindu-se mai ales în zonele urbane și făcând abstracție de structurile sociale. Arta tatuajului este una profund intimă, astfel că aceste simboluri au o importantă încărcătură imaginară, mentală și adesea erotică. Din perspectiva istoriei lumii urbane moderne, în contextul modernizării rapide și accentuate, indivizii folosesc tatuajul ca pe o cale de a protesta în fața unei realități cotidiene greu de suportat sau de a se afilia unui anumit grup sau comunități.

După 1850, societatea bucureșteană a cunoscut întreaga varietate a structurii sociale pe care cotidianul modern l-a construit. Unul dintre elementele comune ale tuturor claselor sociale – element ce nu era afișat în spațiul public decât arareori – a fost tatuajul, cu întreaga sa simbolistică, deosebit de variată la rândul ei. În România, până la căderea regimului comunist, tatuajele nu aveau decât funcția de identificare a apartenenței la un grup sau de marcaj cu o simbolistică personală: „Gigi" ori „Lola", o inimă străpunsă de o săgeată, o ancoră, o floare. Tatuajele au devenit o adevărată modă de-abia în zilele noastre, fiind preluate ca fenomen de masă din Occident, unde moda *tattoo* este pe cale să apună.

DESEMNURILE LUI CORNELIU BABA

Muzeul Național de Artă găzduiește, până pe 11 martie 2015, expoziția „Corneliu Baba. Desemnurile unui pictor", în cadrul Muzeului Colecțiilor de Artă (corp C). Publicul poate descoperi 130 de lucrări de grafică din colecția soției artistului, Constanța Baba, precum și lucrări importante ale unuia dintre cei mai importanți pictori moderni, expuse în premieră. Corneliu Baba a realizat portrete (printre care se numără și portretele lui Mihail Sadoveanu și Tudor Arghezi), dar și peisaje care evocă spații culturale cu rezonanță și compoziții dramatice. Lucrările au puternice accente expresioniste și pot fi considerate o meditație metaforică asupra condiției umane.

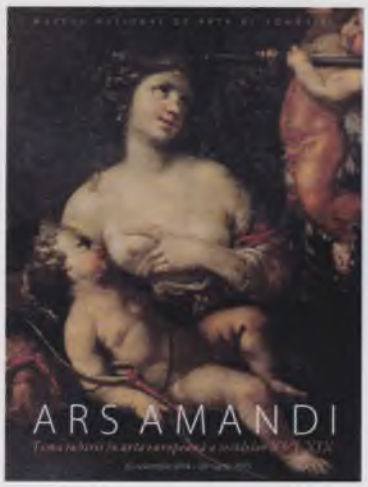

ARS AMANDI

Muzeul Național de Artă al României găzduiește expoziția „Ars Amandi. Tema iubirii în arta europeană a secolelor XVI-XIX", care poate fi vizitată până pe 29 martie 2015. Expoziția cuprinde o selecție de 73 de lucrări de pictură, desen și gravură. Cu această ocazie, multe opere – unele recent restaurate – sunt prezentate în premieră absolută. Expoziția ilustrează o temă recurentă în arta europeană, abordată într-o manieră diversă de pictori italieni, neerlandezi, francezi și germani, printre care Giovan Francesco Maineri, Abraham van der Schoor, Marco Liberi, Jacopo Palma cel Bătrân, Bartolomeo Schedoni, structurată fiind în patru secțiuni: mitologia iubirii, amorul în lumea literelor, iubirea (de)sacralizată și alegorii și simboluri.

Eroi uitați ai României

La cincizeci de ani după eliberarea deținuților politici din România, doi jurnaliști au decis să facă un exercițiu de recuperare a amintirilor celor care, bătuți și torturați în beciurile Securității și închisorile comuniste, au reușit după 1964 să supraviețuiască nu fizic, ci sufletește, nelăsând chinurile la care au fost supuși să le distrugă spiritul. Aceștia sunt *Supraviețuitorii*: 20 de oameni – trecuți pe la Canal, Pitești, Gherla, Aiud etc. – care, deși povestesc întâmplări de neimaginat, și-au păstrat verticalitatea morală și sufletească, credința, seninătatea și capacitatea de a ierta.

SUPRAVIEȚUITORII. MĂRTURII DIN TEMNIȚELE COMUNISTE ALE ROMÂNIEI
Autori: Anca Ștef, Raul Ștef
Editura Humanitas; număr pagini: 312; preț: 59 lei

Cele 20 de interviuri urmăresc un fir comun: arestarea, procesul, viața în închisoare, eliberarea, gânduri despre România după 1989 și câteva mesaje pentru tinerii din ziua de astăzi. Munca depusă de Anca și Raul Ștef trebuie să fi fost dureroasă, emoțională, dar și aducătoare de satisfacții, căci au reușit să salveze de la uitare aceste povești. La final, dorința lor este ca „în timp ce trăiți aceste interviuri, în timp ce-i priviți în ochi pe acești oameni reali, să vă răspundeți, fiecare, pagină de pagină: «Eu ce-aș fi făcut? Aș fi rezistat?»” | DE ANDREEA LUPȘOR

VIAȚA ÎN LUMEA LUI ORWELL: **COREEA DE NORD**

Cititorii care au cunoscut viața în spatele Cortinei de Fier înainte de 1989, mai ales în România, vor recunoaște în acest volum multe dintre elementele vieții orwelliene care, în Coreea de Nord, continuă și astăzi, chiar într-o formă mult mai dură. În *Nimic de invidiat*, jurnalista Barbara Demick a adunat poveștile unor nord-coreeni din orașul Chongjin, un loc în care străinilor le este interzis să ajunga. Evadați din statul totalitar coreean, cei șase oameni cu care jurnalista a stat de vorbă povestesc despre țara care, la lăsarea serii, se cufundă în întuneric din cauza lipsei curentului electric; țara în care colapsul economic produs de regim a cauzat o foamete ce a ucis jumătate de milion de oameni; țara în care un tată și copiii săi critică pe ascuns regimul, de frică să nu fie auziți de soția cetățean-model care îl idolatrizează pe Kim Ir-Sen; țara în care o educatoare de grădiniță trebuie să le spună copiilor cât de norocoși sunt că s-au născut în Coreea de Nord, chiar și atunci când aceștia mor de foame.

NIMIC DE INVIDIAT. VIEȚI OBIȘNUITE DIN COREEA DE NORD
Autor: Barbara Demick
Editura Meteor Press; număr pagini: 304; preț: 25 lei

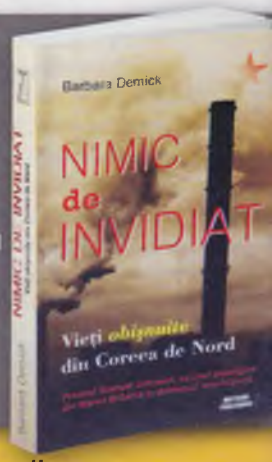

>>>>>Intră pe **historia.ro** și poți câștiga săptămânal o carte recomandată de noi!<<<<<<

STALIN PE SCURT

Despre Stalin s-au scris până acum numeroase cărți. Mulți biografi au încercat să surprindă esența omului considerat a fi, pe de o parte, una dintre marile personalități istorice ale secolului XX, dar și unul dintre cei mai mari criminali ai veacului trecut. Aceeași misiune și-a stabilit-o istoricul britanic Paul Johnson, care a vrut să scrie o biografie succintă, dar precisă, a dictatorului sovietic, în speranța că astfel va oferi publicului larg, și mai ales tinerilor, șansa de a-l cunoaște pe Stalin. Astfel, deși acest volum nu abundă în detalii, el oferă toate informațiile necesare – și câteva curiozități savuroase – pentru ca orice cititor să poată înțelege cine a fost Iosif Vissarionovici Stalin.

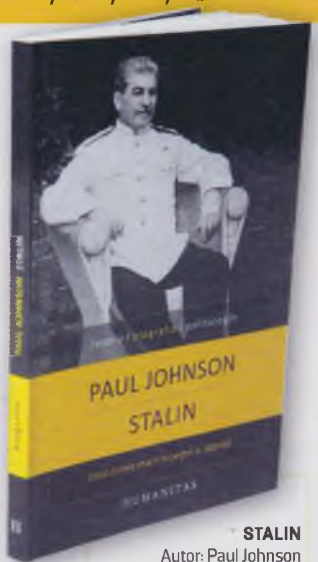

STALIN
Autor: Paul Johnson
Editura Humanitas; număr pagini: 116; preț: 23 lei

RUSIA DE LA NICOLAE II LA PUTIN

În acest volum, istoricul canadian David R. Marples ne propune o sinteză a lungului secol XX din istoria Rusiei, din 1894 – anul accederii la tron a Țarului Nicolae al II-lea – până în 2008, anul în care s-a sfârșit al doilea mandat prezidențial al lui Vladimir Putin. Autorul pune accent pe rolul conducătorilor Rusiei în această perioadă, dat fiind rolul proeminent al liderului în societatea rusă, dar evidențiază și importanța dezvoltărilor socio-culturale. Rezultatul este o privire de ansamblu destul de echilibrată asupra istoriei Rusiei, care va ajuta cititorul să înțeleagă evoluțiile recente din Răsărit.

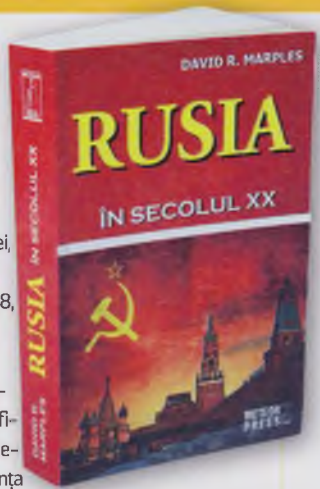

RUSIA ÎN SECOLUL XX
Autor: David R. Marples
Editura Meteor Press; număr pagini: 512; preț: 35 lei

La TV in perioada 15 decembrie-15 ianuarie

CĂLĂTORII FEROVIARE CONTINENTALE DE EXCEPȚIE, 18 decembrie-8 ianuarie, Viasat History
EROII MONUMENTELOR, 25, 26, 30 decembrie, HBO
BUCUREȘTI, UNDE EȘTI?, 1 ianuarie 2015, HBO
REGELE EDUARD AL VII-LEA: REGELE PLĂCERII, 11 ianuarie, BBC Knowledge

REGELE EDUARD AL VII-LEA: REGELE PLĂCERII

Documentarul dezvăluie personalitatea și viața privată ale Regelui Eduard al VII-lea: un monarh neînțeles.

Al doilea copil și primul fiu al Reginei Victoria și al Prințului Albert, născut în 1841, Prințul Albert Eduard de Saxe-Coburg-Gotha a fost predestinat să fie rege, doar că numirea sa ca succesor al Reginei la tronul britanic a venit abia în 1901, când (de-acum) Regele Eduard al VII-lea avea aproape 60 de ani.

Documentarul dezvăluie personalitatea contradictorie și viața privată extraordinară ale unui om alintat de familie „Bertie", prezentând modul în care acesta a reușit să combine eterna căutare a plăcerii cu înțelegerea instinctuală a nevoilor monarhiei în secolul XX. În centrul documentarului se regăsesc relațiile tulburi cu femeile din viața sa, de la mama care îl învinovățea pentru moartea soțului ei, până la soția sa, Alexandra și multele amante pe care le avea. În momentul în care a devenit rege, Eduard al VII-lea a demonstrat însă competențe de lăudat și o influență majoră în problemele de politică externă. Deși a demonstrat un real succes ca rege, mai mult decât s-ar fi așteptat mulți, domnia sa a durat numai nouă ani – a murit în mai 1910.

BBC Knowledge
Duminică, 11 ianuarie, ora 23:00

© 2014 COLUMBIA PICTURES INDUSTRIES

EROII MONUMENTELOR

Fiind bazat pe povestea adevărată a celei mai mari căutări de comori din istorie, filmul regizat de George Clooney este o dramă de acțiune: șapte directori de muzeu, artiști, curatori și istorici de artă, bătrâni și ieșiți din formă, au mers pe front în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial pentru a salva capodoperele artistice ale lumii de hoții naziști și pentru a le înapoia proprietarilor de drept. Dar ce șanse de reușită au acești oameni având în vedere că operele de artă sunt ascunse în spatele liniilor inamice? Cu: George Clooney, Matt Damon, Bill Murray, Cate Blanchett, John Goodman.

HBO
Difuzări: 25, 26, 30 decembrie

CĂLĂTORII FEROVIARE CONTINENTALE DE EXCEPȚIE (Sezonul 2)

Michael Portillo pornește în a doua serie de aventuri feroviare pe teritoriul Europei. Îndrumat de *Ghidul feroviar continental* realizat de George Bradshaw în 1913, va călători dintr-o stație în alta, vizitând orașele și satele descrise în ghid și va urma itinerariile sugerate, oprindu-se la hotelurile recomandate, explorând peisajele și tradițiile locale în timp ce va relata povestea Europei așa cum era în 1913.

Viasat History
Joia, 18 decembrie-8 ianuarie, ora 21:00

© ACTIV DOCS-2014

BUCUREȘTI, UNDE EȘTI?

Ce au în comun un ofițer de poliție retras, un dresor de câini, fondatorul unui partid politic și protestatarii împotriva guvernului? Toți s-au întâlnit pe străzile din București, la 23 de ani de la revoluția română, hotărâți să-și ceară drepturile. Vlad Petri le-a urmărit poveștile timp de un an, de la primele zile ale protestelor împotriva guvernului până la zilele referendumului pentru demiterea președintelui. Acesta nu este un film didactic despre un fenomen politic, este un portret intim și o prezentare personală a poveștilor oamenilor, dorințelor lor, așteptărilor și a viziunilor asupra democrației.

HBO
Joi, 1 ianuarie 2015

ZOE PETRE este istoric, publicist și om politic. Profesor universitar de istorie antică, epigrafie greacă și latină, Zoe Petre a fost decan al Facultății de Istorie, dar și profesor asociat la universități cu renume din Franța, SUA și Marea Britanie.

Votează cine poate

În ultimele două secole ale Republicii – atunci când avem cele mai multe informații referitoare la viața politică, și deci și la alegeri – cetățenii romani obișnuiți își exprimau votul în două adunări: *Comitia centuriata* și *Comitia tributa*. *Comitia centuriata*, de la numele unității militare de bază, centuria, era adunarea care reunea cetățenii în funcție de capacitatea lor militară. *Comitia tributa*, de la *tribus*, „trib", ca subdiviziune a teritoriului cetății, era adunarea care îi reunea în funcție de locul de naștere. Nici în cea dintâi, nici în cea de-a doua adunare, votul nu era însă cu totul individual, cum era el la Atena încă în secolul al V-lea a.Chr. La votul pe triburi, se socotea doar votul fiecărui trib, chiar dacă membrii acestuia votau individual (cam în felul în care se votează în SUA pentru președinte); votul pe centurii era și mai elaborat, căci numărul de voturi de care dispunea fiecare centurie nu rezulta din numărul membrilor acesteia, ci din clasa censitară căreia îi aparțineau ei. Centuriile de frunte, cele ale cetățenilor bogați, aveau împreună destule voturi pentru a controla rezultatul, în vreme ce ultima centurie, formată din așa-numiții *proletares*, de la *proles*, urmași – adică acea centurie care îi grupa pe toți cetățenii cu o singură avuție, copiii – avea un singur vot.

CINE POATE ȘI CINE NU POATE SĂ VOTEZE

Se vota pe centurii sau pe triburi: un întreg grup intra într-o arie delimitată cu frânghii, *saepta*, și înainta apoi pe o podișcă îngustă de lemn, *pons*, la capătul căreia fiecare votant primea o tabletă de lemn ceruit, pe care înscria numele candidatului în favoarea căruia vota, și apoi punea acest *suffragium* într-o urnă. Era un proces foarte lent, care provoca de cele mai multe ori încăierări și dezordine: votanții se enervau fiindcă punțile erau prea înguste și îi acuzau pe magistrați că le-au proiectat înadins așa ca să nu-i lase de fapt să voteze.

Una din cele mai cunoscute sinteze de istorie antică, *The Cambridge Ancient History*, observă că dacă la Roma ar fi participat la vot toți cetățenii care aveau acest drept, alegerile ar fi fost imposibil de gestionat și alegătorii s-ar fi călcat în picioare. Logistic, scriu autorii, faptul că mulți cetățeni nu voiau sau nu aveau timp să voteze a avut urmări pozitive (vol. 8, cap. 6, 1994). Când vă spuneam, luna trecută, că nu am inventat noi atmosfera electorală încărcată, poate că nu m-ați crezut.

DINAR din argint reprezentând o scenă de votare la Roma, sec. II-i î.Hr.

ȚARCUL ELECTORAL

Alegerile se organizau în *Campus Martius*, pe Câmpul zeului Marte, de la marginea cetății, nu atât din considerente de spațiu, ci, mai ales, fiindcă era interzisă intrarea ca militari a cetățenilor în aria sacră a orașului, *pomoerium*, așa că nici reuniunile adunării centuriate, nici alte evenimente având o componentă militară – în primul rând ceremonia triumfului – nu se puteau desfășura în interiorul incintei sacre a cetății.

Cum însă alegerile durau foarte mult, și vremea nu era totdeauna favorabilă, Caesar a decis construirea unui mare edificiu destinat special desfășurării în condiții cât mai bune a alegerilor, o clădire înconjurată de coloane, *Saepta Iulia*, terminată și inaugurată de Agrippa în 26 a.Chr.

SENATUL roman, reprezentat într-o ilustrație de la final de sec. XIX

FOTO: GULIVER/GETTY IMAGES; PHOTOLAND/CORBIS IMAGES

SAU VOT, SAU CIRC

Curând însă, instaurarea imperiului de către Augustus limitează tot mai mult importanța votului popular, înlocuit treptat de desemnarea de către împărat a principalilor magistrați, așa că spațiul destinat inițial alegerilor devine un spațiu al spectacolelor publice, de la jocuri de gladiatori la bătălii navale demonstrative. Porticul înconjurător devine și el un loc al comerțului de lux și al expozițiilor de artă.

Destinul „țarcului lui Iulius Caesar" ne duce inevitabil cu gândul la faimoasele versuri ale lui Iuvenal din „Satira" X (71-72):

„Iam pridem, ex quo suffragia nulli uendimus, effudit curas; nam qui dabat olim imperium, fasces, legiones, omnia, nunc se continet atque duas tantum res anxius optat: panem et circense".

„Acum, de când nu se mai vând voturile, (poporul) nu mai are nicio grijă; cândva, el împărțea totul: putere, fascii, legiuni; acum se abține, și se neliniștește doar pentru două lucruri: pâine și circ."

Iuvenal nu opune, așadar, nici absența de legalitate a republicii și ordinea imperială, dar nici ethosul republican și decăderea morală provocată de excesul de putere imperială. El compară doar forța plebei în timpul republicii, fie ea și venală, cu nepăsarea aceleiași plebe din vremea sa, satisfăcută dacă i se oferă pâine și circ.

POLYBIOS CONTRA CORUPȚIEI

Versurile lui Iuvenal parcă l-ar ironiza pe Polybios, care scria, cu aproape două secole înainte, că temeiul puterii Romei este caracterul incoruptibil al conducătorilor, și adăuga, în chestiunea care ne interesează aici, că la Cartagina era îngăduită mita electorală, în vreme ce la Roma aceasta atrăgea după sine pedeapsa capitală.

În efortul său de a înălța un adevărat monument al Republicii, Polybios exagerează. Nu există nicio atestare pentru o asemenea severitate a legilor electorale.

TUMULT ÎN SENAT

Aproape dimpotrivă: aflăm, de pildă, că, după un scandal chiar mai grav decât de obicei, tribunul Gaius Cornelius propune în 67 a.Chr. o lege *de ambitu* care să o înlocuiască pe cea a lui Sulla, considerată prea blândă. Legea își propunea să-i pedepsească și pe candidații care recurgeau la mită și pe agenții lor, așa-numiții *divisores*, care puteau fi clienți ai candidatului, dar erau de multe ori agenți electorali specializați, grupați într-un soi de sindicat ilicit. Agitația acestor profesioniști ai alegerilor îi face pe consuli să înlocuiască propunerea tribunului cu o alta, mult mai blândă: nu știm ce păteau divisores, dar candidații care câștigau mituind pierdeau poziția dobândită astfel, plăteau o amendă destul de grea și nu mai aveau voie să candideze vreme de zece ani.

Când s-a încercat însă votarea legii, *divisores* au asaltat senatul, și consulii au fost nevoiți să declare o criză militară, *tumultus*, strigând „Cei ce vor ca republica să fie salvată, să vină după mine!"

O TACTICĂ ELECTORALĂ: CONTESTAREA ALEGERILOR

Din ultimele decenii ale republicii dispunem de mai multe referiri la mita electorală decât din orice altă perioadă a Antichității. Între 67 și 50 a.Chr., aproape fiecare an e ilustrat de scandaluri legate de alegeri, în asemenea măsură încât un cunoscut istoric al acestei epoci, E.S. Gruen, se întreba recent dacă nu e vorba de fapt de o tactică electorală vizând compromiterea adversarilor. E posibil, măcar în parte, câtă vreme vedem și azi tactici similare, dar Cicero semnalează în 54 a.Chr. o dovadă materială elocventă, anume dublarea dobânzilor la împrumuturi în perioadele electorale, ceea ce presupune că banii erau mobilizați în operații oculte. Frecvența legiferării în materie electorală, și în special numeroasele legi *de ambitu*, semnalează de asemenea o îngrijorare crescândă a mediului politic în legătură cu aceste devieri de la normă.

AURI SACRA FAMES

Într-adevăr, cantitatea mult sporită de metal prețios și mai ales de monedă pe care cuceririle și exploatarea provinciilor le aruncă brusc pe piață modifică atât calitativ, nu doar cantitativ, raporturile în cetate și impactul pe care corupția electorală îl putea avea asupra jocului electoral. În vremuri mai îndepărtate, un triumf sau chiar o înmormântare somptuoasă puteau oferi unui candidat un avantaj electoral nesperat. Acum însă aurul – *auri sacra fames*, cum avea să scrie poetul – altera în profunzime relațiile de putere. Cu ce urmări – voi încerca să explic într-un text viitor.

Historia SPECIAL

HISTORIA SPECIAL VĂ „ATACĂ", DIN 22 DECEMBRIE, CU RĂZBOINICI DE ELITĂ

Ediția de decembrie a „Historia Special" are în prim-plan trupele de elită, războinicii de meserie, soldații antrenați de așa manieră încât să poată face diferența. De la spartani la luptătorii S.A.S, de la cavalerul medieval la legionarul francez, de la beretele verzi la husarii înaripați, acești războinici excepționali au fost vârful de lance și cele mai de încredere trupe pe care statele lor le dețineau.

Ei trebuie să facă ceea ce orice altă trupă n-ar putea. Pentru un războinic de elită, curajul nu e o virtute, ci o abilitate comună. Cuvântul frică nu are niciun înțeles pentru el, iar modalitatea în care este deprins să gândească acest om depășește logica firescului.

În încercarea noastră de a creiona portrete ale diferitelor tipuri de războinici de elită observăm că mare parte a informațiilor pe care le avem fie sunt extrem de vagi, fie sunt pline de elemente de propagandă, menite să descurajeze parcă orice fel de atac împotriva statelor respective. Aceste nuanțe par să crească și mai mult curiozitatea și interesul general față de trupele de elită.

Deși parcurgem în demersul nostru o perioadă lungă de timp, nu încercăm să întocmim un top al acestor trupe de elită și nici să vorbim despre toate unitățile de elită existente. Ar fi nedrept să așezăm în balanță un infanterist cu un cavaler sau un hoplit spartan, care luptă cu o suliță, cu un militar Spetsnaz. Din acest motiv am încercat ca, în fiecare caz, să prezentăm tipul de războinic în contextul căruia i-a aparținut și să vă oferim câteva perspective de istorie militară începând cu nemuritorii persani și sfârșind în zilele noastre. | DE CIPRIAN PLĂIAȘU

Avantaje și cadouri într-un singur card

Ia-ți cardul de credit MasterCard de la CEC Bank!
Este avantajos pentru că îți oferă:

- Dobândă redusă în primele 6 luni
- Până la 59 zile perioadă de grație
- Tehnologie contactless

În plus, poți câștiga **150 lei**, iar prin tragere la sorți una dintre cele **3 tablete**.

Află acum mai multe detalii pe www.cardulcecbank.ro.

CEC 150 Bank

DE 150 DE ANI ÎNCREZĂTORI ÎN VIITORUL ROMÂNIEI

Campanie derulată în perioada 4 decembrie 2014 - 4 ianuarie 2014.

echipează-ţi familia pentru distracţie

cu Orange TV la super calitate HD

gratuit 7 luni

la abonamentul TV

pentru televizor, laptop, tabletă şi telefon

www.orange.ro/tv

orange™

ofertă valabilă până la 2 februarie 2015. cu posibilitate de prelungire. la abonare pe 2 ani